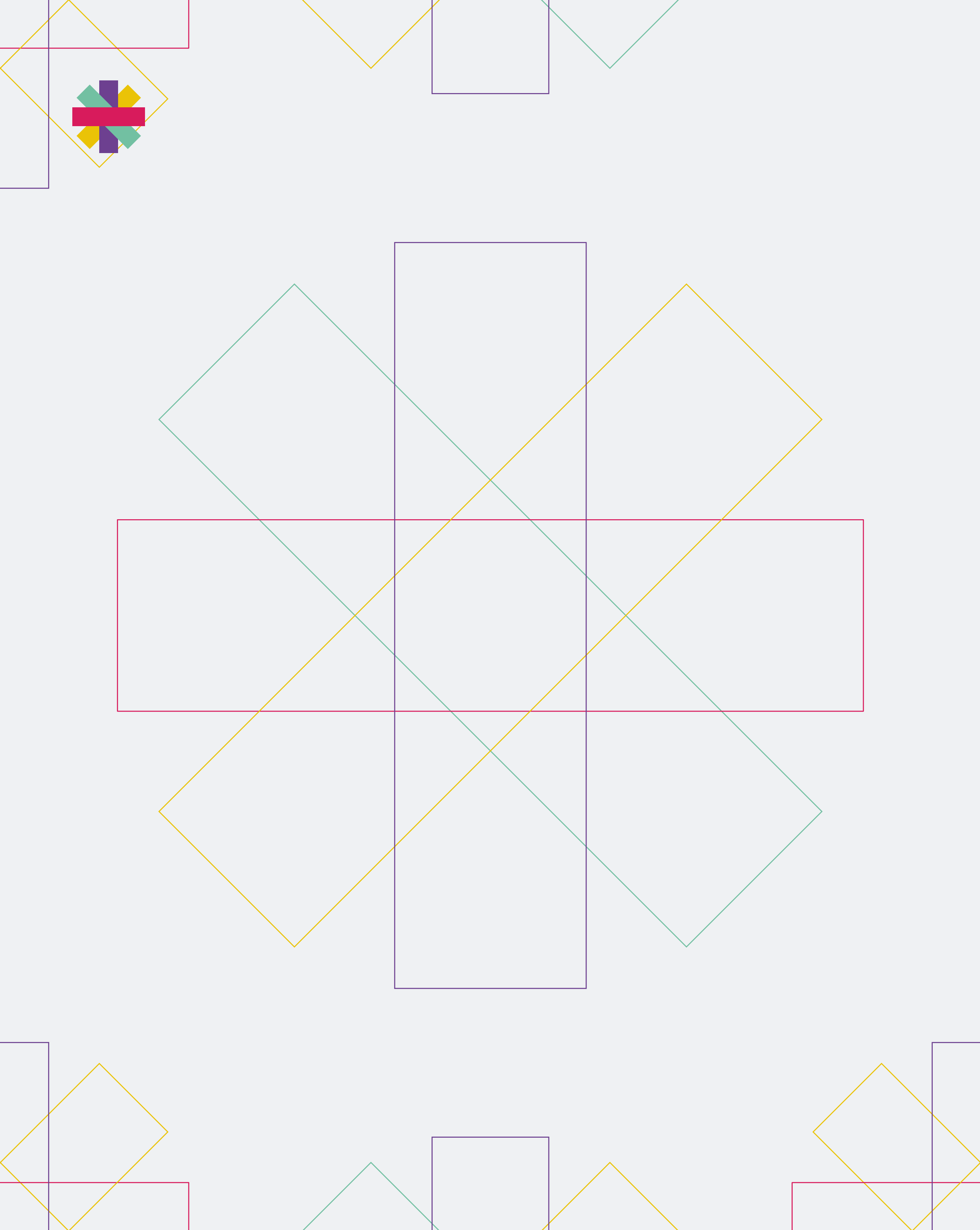
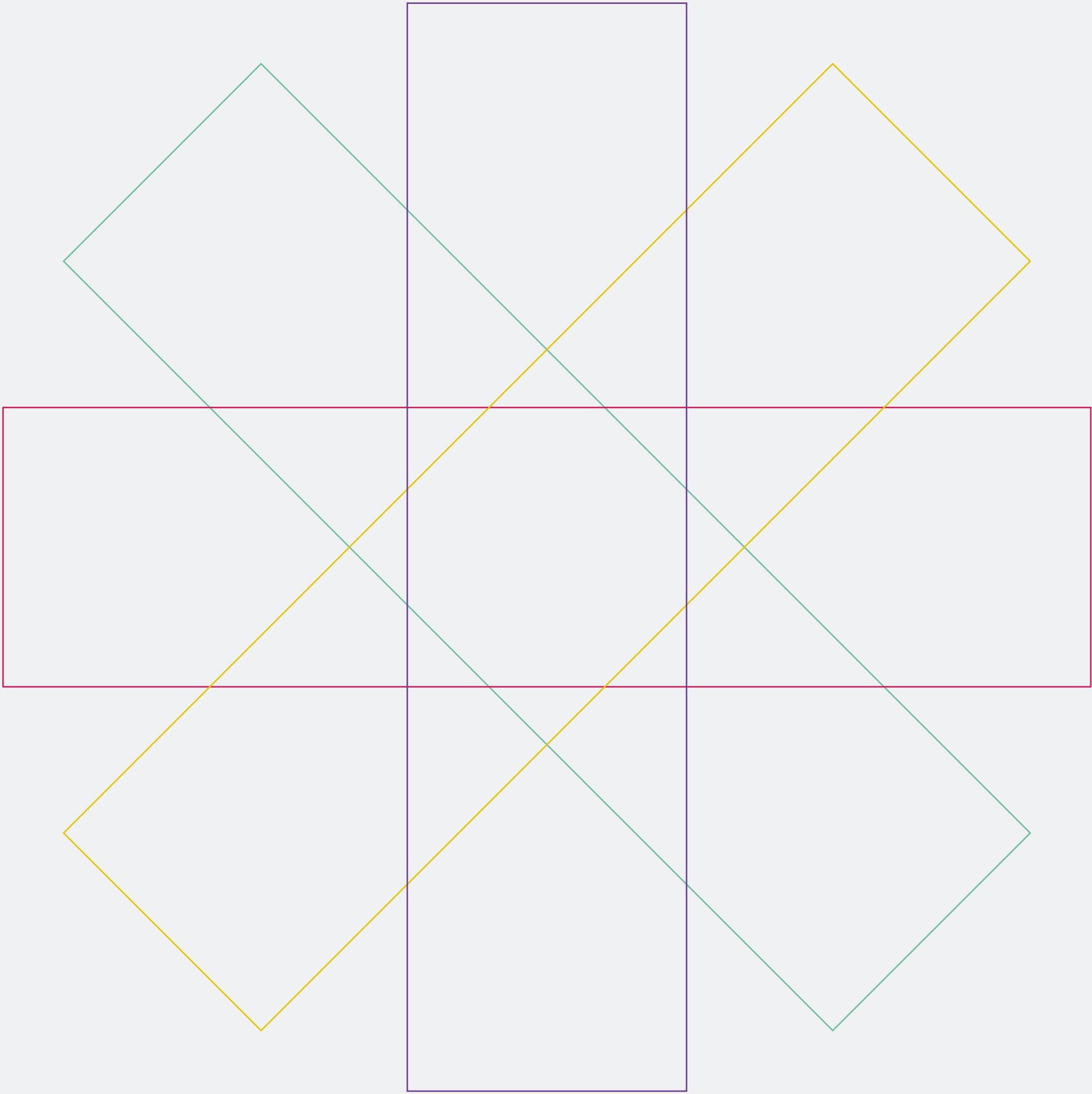

EĞİTİM İZLEME RAPORU

2023

Eğitim Reformu Girişimi (ERG), çocuğun ve toplumun gelişimi için eğitimde yapısal dönüşüme nitelikli veri, yapıcı diyalog ve farklı görüşlerden ortak akıl oluşturarak katkı yapan bağımsız ve kâr amacı gütmeyen bir girişimdir. Yapısal dönüşümün ana unsurları, eğitimde karar süreçlerinin veriye dayalı olması, paydaşların katılımıyla gerçekleşmesi, her çocuğun kaliteli eğitime erişiminin güvence altına alınmasıdır.

2003 yılında kurulan ERG, Türkiye'nin önde gelen vakıflarının bir arada desteklediği bir girişim olmasıyla Türkiye sivil toplumu için iyi bir örnek oluşturur.

ERG çalışmalarını, Eğitim Gözlemevi ve Eğitim Laboratuvarı birimleriyle yürütür, Öğretmen Ağı'nın yürütücülüğünü üstlenir.

ERG, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Aydın Doğan Vakfı, Borusan Kocabıyık Vakfı, Elginkan Vakfı, ENKA Vakfı, İstanbul Bilgi Üniversitesi, MV Holding, Sabancı Üniversitesi, Tekfen Vakfı, Vehbi Koç Vakfı ve Yapı Merkezi tarafından desteklenmektedir.

KURUMSAL DESTEKÇİLER

GRAFİKLER VE TABLOLAR

8

KISALTMALAR

9

YAZARLAR HAKKINDA

11

SUNUŞ | Erdal Yıldırım

13

ÖNSÖZ | Dr. Aysel Madra

14

EĞİTİM İZLEME GÖSTERGELERİ 2022-23

16

> Eğitimde Yönetişim

19

Üst Politika Belgeleri

19

> Eğitimin Finansmanı

21

Eğitim Harcamaları

21

Eğitime Ayrılan Kaynaklar

24

Hanehalkı Eğitim Harcamaları

27

Özel Öğretim Kurumları

28

> Öğrenciler ve Eğitime Erişim

30

Erken Çocukluk Eğitimine Erişim

30

Erken Çocuk Eğitim Hizmetleri Veren Kurumlar

32

Zorunlu Eğitime Erişim

34

Eğitim Dışındaki Çocuklar

34

Devamsızlık, Sınıf Tekrarı, Okul Terki ve Eğitimden Erken Ayrılma

37

Devamsızlık

37

Sınıf Tekrarı

39

Okul Terki

41

Eğitimden Erken Ayrılma

42

Eğitime Erişimi için Özel Önlem Gereken Çocuklar

43

Kız Çocuklar

43

Özel Eğitim Desteğine İhtiyaç Duyan Çocuklar	45
Kırsaldaki Çocuklar	46
Mülteci Çocuklar	48
Çalışan Çocuklar	49
> Eğitimin İçeriği	51
Ortaokul ve Ortaöğretimdeki Program Türleri	51
Ortaokul Program Türleri	52
Ortaöğretim Program Türleri	52
Açıköğretim	53
> Eğitim Ortamları	55
Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	55
İkili Eğitim	58
> Öğretmenler	59
Öğretmen Sayıları	59
Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	60
Öğretmen Sayılarını Etkileyen Konular	63
> Eğitimin Çıktıları	65
PIRLS 2021 Ortalama Puanları	65
Cinsiyete Göre Başarı Durumu	66
Yeterlilik Düzeylerine Göre Dağılım	66
> Değerlendirme	70
KRİZLER ÇAĞINDA EĞİTİM	71
> Salgın Dönemi ve Sonrasında Eğitim	73
Salgında Okulların Durumu	73
Salgında Öğrenme Kayıpları ve Öğrenme Yoksulluğu	74
Uzaktan Eğitimin Kapsayıcılığa Etkisi	76

Salgınla Derinleşen Çocuk Yoksulluğu	78
Salgının Ruh Sağlığına ve Psikososyal Esenliğe Etkisi	81
> Depremi Eğitime Etkileri	84
Deprem Bölgesinde Eğitime Dönüş için Atılan Adımlar	84
Psikososyal Destek Programları	85
Öğretmenler	86
Eğitim Ortamları	88
Deprem Bölgesinde Eğitime Erişim	89
Deprem Bölgesinde Eğitime Erişimi için Özel Önlem Gereken Çocuklar	91
Erken Çocukluk Eğitimi	91
Özel Eğitim Desteğine İhtiyaç Duyan Çocuklar	93
Kız Çocuklar	95
Kırsalda Eğitim	96
Mülteci Çocuklar	96
> Seller, Yangınlar ve Sıcak Hava Dalgaları	98
> Değerlendirme	101
SONSÖZ Doç. Dr. Emre Er	102
KAYNAKÇA	103

23	Grafik 1	Kademelere göre eğitim kurumlarında öğrenci başına yapılan toplam harcama, 2019
24	Grafik 2	Finansman kaynaklarına göre eğitim harcamalarının dağılımı, 2021
25	Grafik 3	Toplam eğitim bütçesinin ve MEB bütçesinin yıllar içindeki değişimi
27	Grafik 4	Kademelere göre hanehalkı eğitim harcamalarının toplam harcamalar içindeki payı
28	Grafik 5	Kademelere göre özel öğretim kurumlarına kayıtlı öğrenci oranı
31	Grafik 6	Okulöncesi eğitim net okullulaşma oranları ve toplam öğrenci sayısı
32	Grafik 7	Okulöncesi eğitimde öğrencilerin kurumlara göre dağılımı, 2022-23 (%)
35	Grafik 8	Yaşa göre eğitimde ve eğitim dışında olan öğrencilerin oranı, 2022-23
44	Grafik 9	Ortaöğretimde cinsiyet ve bölgeler ayrımında net okullulaşma oranları, 2022-23
52	Grafik 10	Ortaöğretim öğrencilerinin program türlerine göre dağılımı (%)
57	Grafik 11	Bölgelere göre derslik başına düşen öğrenci sayısı, 2022-23
62	Grafik 12	100 öğrenci başına düşen öğretmen sayısı
67	Grafik 13	PIRLS 2021 temel altı düzeydeki öğrenci oranı (%)
68	Grafik 14	PIRLS 2021 yeterlilik düzeylerine öğrencilerin dağılımı

26	Tablo 1	Yıllara göre MEB bütçesi
36	Tablo 2	Zorunlu eğitim kapsamındaki kademelerde net okullulaşma oranları
38	Tablo 3	20 Gün ve üzeri devamsızlık yapan öğrenci oranı (%)
40	Tablo 4	Program türlerine göre 9. sınıf tekrar oranı (%)
42	Tablo 5	Eğitimden erken ayrılanların işgücü durumuna göre 18-24 yaş nüfus içindeki oranı (%), 2022
45	Tablo 6	Örgün eğitimde özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrenci sayısı, 2022-23
46	Tablo 7	Cinsiyet ayrımında örgün özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrenci sayısı, 2022-23
47	Tablo 8	Köy okullarında kayıtlı öğrencilerin kademeye ve cinsiyete göre dağılımı, 2022-23
56	Tablo 9	Kademeye ve okul türüne göre derslik başına düşen öğrenci sayısı, 2022-23
60	Tablo 10	Öğretmen sayıları ve önceki yıla göre oransal değişim, 2022-23
61	Tablo 11	Kademeye ve okul türüne göre öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, 2022-23
87	Tablo 12	Depremlerden etkilenen seçili illerde öğretmenlerin durumu
88	Tablo 13	Depremlerden etkilenen seçili illerde dersliklerin durumu
90	Tablo 14	Depremlerden etkilenen seçili illerde öğrenci sayısı
92	Tablo 15	Depremden etkilenen illerde okulöncesi eğitime kayıtlı öğrenci sayısı

A.g.e.	Adı geçen eser
AB	Avrupa Birliği
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BİLSEM	Bilim ve sanat merkezleri
BEP	Bireyselleştirilmiş eğitim programları
BM	Birleşmiş Milletler
Bkz.	Bakınız
ÇOKMED	Çocuk Koruma Merkezlerini Destekleme Derneği
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DÖGM	Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
DSÖ	<i>World Health Organization</i> (Dünya Sağlık Örgütü)
DVE	Dijital vatandaşlık eğitimi
DYK	Destekleme ve yetiştirme kursları
EBA	Eğitim Bilişim Ağı
EÇE	Erken çocukluk eğitimi
EÇHA	Engelli Çocuk Hakları Ağı
EGED	Eğitimde Görme Engelliler Derneği
EİR	Eğitim İzleme Raporu
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
EWG	<i>Environmental Working Group</i> (Çevre Çalışma Grubu)
GAR	Göç Araştırmaları Derneği
GSYH	Gayri safi yurtiçi hasıla
HBÖGM	Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
HEY AKADEMİ	Herkes için Erişilebilir Yaşam Akademisi Derneği
HHGM	Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
HUDOTO	Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı
IASC	<i>Inter-agency Standing Committee</i> (Kuruluşlararası Daimi Komite)
ILO	<i>International Labour Organization</i> (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMF	<i>International Monetary Fund</i> (Uluslararası Para Fonu)
INEE	<i>Inter-agency Network for Education in Emergencies</i> (Acil Durumlarda Eğitim için Kurumlararası Ağ)
IPCC	<i>Intergovernmental Panel on Climate Change</i> (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli)
İEGM	İnşaat ve Emlak Genel Müdürlüğü
İYEP	İlkokullarda yetiştirme programı
KODA	Köy Okulları Değişim Ağı
LGS	Liselere geçiş sistemi
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MEM	Mesleki eğitim merkezi
MGM	Meteoroloji Genel Müdürlüğü
MHPSS	<i>Mental Health and Psychosocial Support</i> (Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek)
MTAL	Mesleki ve teknik anadolu liseleri
MTE	Mesleki ve teknik eğitim

MTEGM	Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü
OCHA	<i>Office for the Coordination of Humanitarian Affairs</i> (Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi)
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OHAL	Olağanüstü hâl
ÖBA	Öğretmen bilişim ağı
ÖERM	Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi
ÖMK	Öğretmenlik Meslek Kanunu
ÖRAV	Öğretmen Akademisi Vakfı
ÖRGM	Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÖYGM	Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
PIKTES	<i>Project on Promoting Integration of Syrian Kids into the Turkish Education System</i> (Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi)
PIRLS	<i>Progress in International Reading Literacy Study</i> (Uluslararası Okuma Becerilerinde Gelişim Araştırması)
PISA	<i>Programme for International Student Assessment</i> (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)
SBB	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SEÇBİR	Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Merkezi
SEV	Sağlık ve Eğitim Vakfı
SGB	Strateji Geliştirme Başkanlığı
SGDD	Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
STÖ	Sivil toplum örgütü
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCCB:	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı
TEDMEM	Türk Eğitim Derneği Düşünce Kuruluşu
TEGM	Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
TIMMS	<i>The Trends in International Mathematics and Science Study</i> (Uluslararası Matematik ve Fen Eğilimleri Araştırması)
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TÜFE	Tüketici fiyat endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UDEP	Ulusal destekleme programı
UNDP	<i>United Nations Development Programme</i> (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
UNHCR	<i>United Nations High Commissioner for Refugees</i> (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
UNICEF	<i>United Nations International Children's Emergency Fund</i> (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
v.b.	Ve benzeri
v.d.	Ve diğerleri
WFP	<i>World Food Programme</i> (Dünya Gıda Programı)
WMO	<i>World Meteorological Organization</i> (Dünya Meteoroloji Örgütü)
YEĞİTEK	Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü
YBO	Yatılı bölge ortaokulu
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

Ekin Gamze Gencer

2009 yılında Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji bölümünden mezun oldu. Sonrasında Columbia Üniversitesi'nde Sosyokültürel Antropoloji bölümünde yüksek lisans yaptı. ERG Eğitim Gözlemevi'nde Politika Analisti olarak Ekim 2020'de çalışmaya başlayan Gencer, özel eğitim, yönetim ve iklim krizi alanlarındaki eğitim politikalarını izliyor, tüm çocukların eğitim hakkının güvence altında olmasına yönelik savunuculuk çalışmalarını yürütüyor.

Özgenur Korlu

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi bölümlerinden 2016 yılında mezun oldu. 2016-2018 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi'nde sosyal politika ve ekonomi yüksek lisans dersleri aldı. 2022 yılında MEF Üniversitesi İşletme Bölümü'nde finans alanında yüksek lisans yaptı. Nisan 2018'den beri ERG'de çalışan Korlu, veri odaklı çalışmaların genel koordinasyonunu üstleniyor, Türkiye ve dünyada eğitime ayrılan kaynaklar, özel öğretim politikaları, sosyoekonomik durumun eğitime etkileri ve eğitimin çıktıları konularında analiz ve raporlar hazırlıyor.

Kayihan Kesbiç

2017 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldu. Aynı bölümde ilk yüksek lisans derecesini aldı. 2019-20 akademik yılında Jean Monnet bursiyeri olarak Kent Üniversitesi'nde Uluslararası Göç alanında ikinci yüksek lisansını tamamladı. ERG'de araştırmacı olarak Ekim 2020'de katılan Kayihan, mülteci çocukların eğitimine ve yoksulluğun eğitime etkilerine yoğunlaşıyor.

Sinem Sefa Akay

Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden 2001 yılında mezun oldu. 2003 yılında Nottingham Üniversitesi Politika ve Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans programını tamamladı. 2004 yılından bu yana insan ve çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal politika ve sivil toplum alanlarında UNICEF Türkiye Ofisi'nde, Avrupa Birliği Teknik Destek Projeleri'nde ve çeşitli sivil toplum örgütlerinde program koordinatörü, saha uzmanı, araştırmacı, eğitmen, kolaylaştırıcı görevleri üstlendi. Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği'nde yönetim kurulu başkan yardımcısı olarak görev alıyor. Ağustos 2022'de ERG Eğitim Gözlemevi'nde politika analisti olarak çalışmaya başlayan Akay, çocuk işçiliği, toplumsal cinsiyet eşitliği, göçmenlik ve yoksulluk ekseninde eğitim politikaları ve uygulamalarının izleme ve savunusuna katkıda bulunuyor.

Helin Kotan

2021 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Aynı zamanda Şehir Bölge ve Planlama Bölümü'nden yandal derecesine sahiptir. Halen Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü Modern Türkiye Tarihi Bölümü'nde yüksek lisans yapmaktadır. Yoksulluk, göç ve göçmenlerin sınıfsal hareketlilikleri üzerine çalışan Helin Kotan, ERG Eğitim Gözlemevi ekibine Eylül 2023'te Araştırmacı olarak katılmıştır.

Burcu Meltem Arık

Lisans eğitimini ODTÜ Kimya bölümünde, yüksek lisansını İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler bölümünde iklim değişikliği eğitimi politikaları alanında yaptı. Çeşitli sivil toplum ve düşünce kuruluşlarında eğitim politikaları, çevre/doğa/iklim/sürdürülebilirlik eğitimi, ekolojik okuryazarlık ve biyomimikri konularında çalıştı. UNESCO Türkiye Komisyonu Eğitim İhtisas Komitesi ve Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) Eğitim ve İletişim Komisyonu (CEC) üyesidir. Eğitim Politikaları Merkezleri Ağı (NEPC) ile Roots & Shoots Türkiye yönetim kurulu üyesidir. 2017 yılından bu yana Eğitim Reformu Girişimi'nde Eğitim Gözlemevi Koordinatörü olarak çalışıyor.

Eğitim Reformu Girişimi (ERG), 2008'den beri her sene yayımladığı Eğitim İzleme Raporları (EİR) aracılığıyla eğitim politikalarını izliyor ve değerlendiriyor. ERG, kurulduğundan bu yana, tüm çocukların nitelikli eğitim hakkını savunuyor ve eğitim politikalarını bu hak çerçevesinde tartışmaya açıyor. *EİR 2023*'te de bir yandan eğitim alanında son bir yılda tanık olduğumuz gelişmeler değerlendirilirken bir yandan da “krizler karşısında eğitim” konusu hak temelli bir yaklaşımla izlenmeye çalışılıyor.

Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremleri 11 ilde yaşayan, 4 milyonu okul çağında yaklaşık 5 milyon çocuğu ve toplamda 9 milyon insanı doğrudan etkiledi. 6 Şubat depremlerinin yanı sıra yakın zamanda yaşanan diğer depremler, COVID-19 salgını, orman yangınları ve sellerin etkisi çocuklar ve eğitim açısından son derece ağır oldu. Kriz dönemlerinde geçmişteki benzer süreçleri değerlendirmek, yapılanları kaydetmek ve izlemek önemlidir. *EİR 2023* buradan yola çıkarak COVID-19'un uzun dönemli etkilerini, depremle yaşananları ve içinde bulunduğumuz iklim krizini eğitimi merkeze koyarak değerlendiriyor.

EİR 2023'ün hazırlık sürecinde birçok değerli kişi bize destek verdi ve görüşlerini paylaştı. Başta “Krizler Çağında Eğitim” bölümünün önsözünü kaleme alan Dr. Aysel Madra ve raporun sonsözünü kaleme alan Doç. Dr. Emre Er olmak üzere rapora katkılarını sunan Dr. Ayşen Köse, Dr. Burcu Aybat, Dr. Esra Ercan Bilgiç, Ezgi Tunca, Günalp Turan, Hacer Foggo, Doç. Dr. Mehmet Toran, Doç. Dr. Mine Göl Güven, Dr. Şebnem Feriver, Umay Aktaş Salman, Ümit Şahin, Prof. Dr. Yelkin Diker Coşkun'a ve deneyimlerini aktaran öğretmenlere içten teşekkürlerimizi sunuyoruz. *EİR 2023*'ün eğitim sisteminin kanıt temelli, şeffaf ve katılımcı politika yapım süreçleriyle krizlere dayanıklı, krizleri önleyici ve onarıcı hâle getirilmesine katkı sağlamasını umuyoruz.

Erdal Yıldırım

Yönetim Kurulu Başkanı

Eğitim Reformu Girişimi

Krizler çağına girdiğimiz bu dönemde, 2023 yılı Dünya genelinde özellikle iklim ve biyolojik çeşitlilik kriziyle bağlantılı afetler açısından kayıtlara geçen en maliyetli yıl olma yolunda hızla ilerliyor. Yalnızca Türkiye değil Suriye ve Fas'ta meydana gelen depremler, Libya'daki sel felaketi, Kanada, Avustralya ve Akdeniz havzasındaki devasa orman yangınları hem insan hayatı hem de altyapı ve hizmetlere erişim açısından daha önce görmediğimiz ölçüde yıkıma neden oldu.

Birbirini tetikleyen krizler kız çocuk ve kadınları daha fazla etkiliyor. İklim değişikliğine bağlı felaketler nedeniyle yerinden edilenlerin yüzde 80'inin kadın ve kız çocuklar olduğu, bu kadın ve kız çocukların beşte birinin cinsel şiddete maruz kaldığı tahmin ediliyor. Afetler, salgınlar halihazırda var olan eşitsizlikleri keskinleştiriyor. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha da derinleştiğini gördüğümüz kriz durumlarından kız çocuklar, özellikle de ergenlik dönemindeki kız çocuklar, en olumsuz şekilde etkileniyor. Yoksulluk, engellilik gibi çocukları kırılganlaştıran kesişimsel durumlar çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik; cinsel ve fiziksel şiddet, sömürü ve istismar; ev içi bakım yükü, öğrenim süreçlerinden kopma gibi riskleri daha da artırıyor. Bu gibi dönemlerde öncelikli olarak kız çocukların fiziksel ve duygusal güvenliklerinin sağlanması ve eğitime devam edebilmeleri kritik önem taşıyor.

6 Şubat depremleri sonrası bölgedeki geçici barınma alanlarına Suna'nın Kızları'yla yaptığımız saha ziyaretlerinde temas ettiğimiz kız çocuklar sıklıkla üzerlerindeki ağırlaşan bakım yükünden (annelerine ev işlerinde destek; küçük kardeşlerini, kuzenlerini parka götürmek; çamaşır ve yemek sırası beklemek gibi), yetersiz hijyen ve temizlik koşullarından, kendilerine ait özel alan eksikliklerinden bahsettiler.

Bölgedeki kız çocukların en öncelikli ihtiyaçlarından biri sosyalleşebilecekleri, eğlenebilecekleri ve bütünsel gelişimleri için ihtiyaç duydukları bilgi ve hizmetlere erişebilecekleri (ya da yönlendirilebilecekleri) güvenli alanlar. Var olan kısıtlı sayıdaki alanlar, örneğin parklar ve spor sahaları, ağırlıklı olarak oğlan çocuklar tarafından kullanılıyor ve kız çocuklara "kendileri olabilecekleri" bir alan sağlamıyor.

Geçici barınma alanlarından sorumlu olsaydın kız çocuklar için öncelikli olarak ne yapardın sorusuna 14 yaşında bir kızın verdiği yanıt sanırım bu ihtiyacı en net şekilde özetliyor: "Kızların kendilerini değerli hissetmelerini sağladım. Kızların nelere ilgi duyduğunu öğrenir ve onların ilgisini çekecek etkinlikler düzenledim."

Bu ihtiyacın gerçek anlamda karşılanabilmesi için ise çocuk güvenliği ve çocuk katılımını merkeze alarak fiziksel mekanların, programların ve faaliyetlerin kız çocuklar için ve kız çocuklarla birlikte nasıl geliştirilebileceğini düşünmeye başlamak, başka bir deyişle kız çocuk odaklı bir bakış açısı benimsemek gerekiyor.

Kız çocukların ihtiyaçlarının görünür, seslerinin duyulur olması “dayanıklı eğitim” sistemleri kurmaya yönelik önleyici-engelleyici tedbirler almak ve yeniden inşa süreçlerini daha hakkaniyetli ve eşitlikçi bir şekilde kurgulamak için bir gereklilik. Bu tedbirleri ve süreçleri ne ölçüde hayata geçirebildiğimizi ise ancak veri-temelli karar alma süreçleri oluşturarak ve uzun-vadeli ve sistematik izleme çalışmaları gerçekleştirerek anlayabiliriz.

Tüm çocukların hayallerini gerçekleştirebilme fırsatına sahip olmaları için kapsayıcı ve dirençli eğitim sistemi oluşturma hedefi yolunda bir arada yürümeye devam etme dileklerimle,

Dr. Aysel Madra

Suna'nın Kızları Araştırma Koordinatörü ve Yuvam Dünya Derneği Yönetim Kurulu Üyesi

**EĞİTİM
İZLEME
GÖSTERGELERİ
2022 - 23**

Eğitim izleme göstergeleri, eğitimdeki gelişmelerin değerlendirilmesi, ihtiyaçların tespit edilmesi ve bunlar doğrultusunda politikalar üretilirken kaynakların etkili ve verimli şekilde kullanılması için gereklidir. Temel olarak nitelikli eğitim üzerine hedeflerin gerçekleşme durumunu ölçmek için kullanılan göstergeler, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Acil Durumlarda Kurumlar Arası Eğitim Ağı (INEE) gibi uluslararası örgütler, 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı (TC SBB) ve Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ile farklı faaliyetleri kapsamında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından oluşturuluyor ve bu kurumlar göstergelerin durumunun izlenebilmesi için veri paylaşıyor. ERG de 2008'den beri yayımladığı Eğitim İzleme Raporları'nda çeşitli kaynaklardan derlediği nicel verileri eğitim izleme göstergelerine dönüştürüyor.

Söz konusu acil durum ve krizler olduğundaysa eğitim izleme göstergelerinin önemi artıyor. İhtiyaçların fazla olduğu ve en kısa sürede karşılanması gerektiği bu dönemlerde durumla ilgili düzenli bilgi almak, bu bilgiyi işleyerek müdahale programlarına dönüştürmek ve geliştirilen müdahalelerin etkisini değerlendirmek için eğitim izleme faaliyetleri ve göstergeleri en başından acil durum veya krize müdahalenin bir parçası olmalıdır.¹ Bu dönemlerde azalan kaynakların etkili kullanılması, eğitim hizmetlerinin kesintisiz devam etmesi, başta öğrenciler ve öğretmenler olmak üzere eğitim paydaşlarının iyi olma hâlinin güvence altına alınması için de izleme çalışmalarısıyla toplanacak veriler çok önemlidir.

Acil durum ve krizlerde bilgi, ihtiyaçları karşılamak için gerekli olduğu kadar bir ihtiyaç olarak da öne çıkıyor.

Her ne kadar krizler çağıyla neredeyse eş zamanlı ilerleyen bir bilgi çağı yaşıyorsa da en çok ihtiyaç duyulduğu zamanlarda doğru bilgi ve veriye erişebilmek zorlaşıyor. Bunun nedenleri arasında aşırı bilgi yükünün yönetilememesi,² bilgi düzensizliği,³ iletişim sistemlerinin zarar görmesi⁴ ve karar alıcılar tarafından kamunun bilgiye erişiminin kısıtlanması sayılabilir. Bu noktada bilgiye erişimin kısıtlanmasının, bir insan hakları ihlali olduğunun altını çizmek gerekiyor. BM İnsan Hakları Komitesi bu hakkın kısıtlanmasının üç durumda meşru kabul edilebileceğini belirtir: (1) Kanunda belirtilmiş olmalıdır, (2) Meşru bir çıkarı (başkalarının hakları veya itibarı, ulusal güvenlik, kamu düzeni, kamu sağlığı veya kamu ahlakı) korumalıdır, (3) Meşru çıkarı korumak için son seçenek olmalıdır.⁵ Bu gerekçelerle uyumlu olmamasına karşın bilgi ve veri paylaşımının kısıtlandığı vakalara Türkiye'de eğitim sistemi özelinde de rastlanılıyor. *EİR 2023* için MEB'e yapılan veri talebi "Bakanlığımızın kamuoyu ile paylaşılan resmi istatistikleri sgb.meb.gov.tr internet adresinde bulunan 'Resmi İstatistikler' ve 'MEB İstatistikleri' linklerinde bulunmaktadır." denilerek karşılanmadı. Talep edilen veriler, belirtilen kaynaklarda yer almıyordu.

1 INEE, 2004.

2 Kauffhold vd., 2019.

3 Wardle, 22 Ekim 2020.

4 El Khaled ve Mcheick, 2019.

5 Mendel ve Notess, 2020.

EİR 2023 kapsamında eğitim politikalarına ilişkin veriler iki ayrı bölümde değerlendiriliyor. Bu bölümde ERG'nin uzun yıllardır düzenli olarak izlediği eğitim izleme göstergeleri yer alıyor. Salgın ve **afetlerle** ilgili veri ve göstergeler ise "Krizler Çağında Eğitim" başlıklı ikinci bölümde inceleniyor. Bu bölümde göstergeler, altı ayrı başlıkta değerlendiriliyor: Eğitimde yönetim, eğitimin finansmanı, öğrenciler ve eğitime erişim, eğitimin içeriği, eğitim ortamları, öğretmenler ve eğitimin çıktıları. Bu başlıklar altındaki göstergeler seçilirken Eğitim 2030 Ajandası'nı izleme göstergelerinin belirlenmesinde de kullanılan beş ölçütten yararlanıldı:⁶

- **Önem:** Göstergeler, hedeflerin anahtar politika temalarını (eşitlik, adalet, erişim vb.) yansıtmalıdır.
- **Uyumluluk:** Göstergeler tüm ortamlarda tutarlı ve hedeflerle uyumlu olmalıdır.
- **Uygulanabilirlik:** Etkili izleme, çoğu ülkede benzer bir şekilde düzenli veri toplamayı gerektirir. Veri toplama, uygulanabilir ve maliyet etkin olmalıdır.
- **İletilebilirlik:** Seçilen göstergeler açık olmalı, şeffaf raporlamayı ve ilerlemeyi etkili bir şekilde iletmeyi teşvik etmelidir.
- **Yorumlanabilirlik:** Göstergelerin anlamını ve zamanla olan değişiklikleri anlaması kolay olmalıdır.

ERG SÖZLÜK**Afet**

Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaydır. Yani afet, bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur.

Kaynak:

<https://hudoto.com/upload/s/O/1695311894.pdf>

EĞİTİMDE YÖNETİŞİM

Yönetişim, en basit şekliyle “birlikte yönetmek” olarak tanımlanabiliyor ancak yönetim kavramının neyi anlattığına ilişkin tartışmalar, kavramın Türkçe’de kullanılmaya başladığı 1996 İstanbul Habitat II Konferansı’ndan beri sürüyor.⁷ ERG’nin yönetim için çizdiği alan eğitim politikalarının niteliğini, bu politikaların oluşturulma ve uygulanma süreçlerini,⁸ sistem içinde rol ve sorumlulukların dağılımını⁹ ve karar alıcılar ile kararlardan etkilenenler arasında kurulan ilişkileri kapsıyor.¹⁰ Yönetişim modelinin ana hedefi her çocuğun ihtiyaç duyduğu nitelikli ve kapsayıcı eğitime erişmesini etkili, eşitlikçi ve verimli bir biçimde sağlayacak yapı, süreç ve dinamiklerin oluşturulması olmalıdır. Eğitimde yönetişimin izlenmesi bu hedefin ve hedef için belirlenen stratejilerin durumunun takip edilmesi bakımından kritiktir.

ERG SÖZLÜK

İyi yönetim ilkeleri

Hesapverebilirlik
Tutarlılık
Sorumluluk
Adillik
Şeffaflık
Katılımcılık
Etkinlik
Yerindenlik
Hukuka bağlılık
Ölçülülük

Kaynak:

<https://arge.com/kitaplar/iyi-yonetisim-el-kitabi.pdf>

ÜST POLİTİKA BELGELERİ

MEB, kısa, orta ve uzun vadede gerçekleştirilecek hedeflerini ve hedeflere yönelik stratejilerini kamuoyuyla farklı dönemlerde yayımladığı çeşitli üst politika belgeleri vasıtasıyla paylaşıyor. ERG de kamu idaresinin belirlediği hedeflerin uygunluğunu, devamlılığını ve gerçekleşme durumunu yıldan yıla bu belgelerden takip etmeye gayret ediyor. Stratejik plan, kalkınma planı, performans programı ve idare faaliyet raporu gibi araçlar kararlar, hedefler ve uygulamaların iyi yönetim ilkeleri çerçevesinde incelenmesi için ERG’nin kullandığı temel kaynakların başında geliyor. Ancak politika belgelerinin kamuoyuyla öngörülen tarihlerde paylaşılmaması, belirlenen hedeflerin tanımlarının açık ve yıldan yıla tutarlı olmaması, hedeflere ilişkin göstergelerde yapılan değişikliklerin kamuoyuyla kısmi olarak paylaşılması gibi faktörler sistemin izlenebilirliğini azaltıyor.

Eğitimde yönetişimin bütünsel bir çerçevede izlenebilmesi için belge paylaşımının yanı sıra karar alma süreçlerine diyalog, istişare ve ortaklık düzeylerinde katılımın da elzem olduğunun altının çizilmesi gerekiyor.¹¹

7 TESEV, 2008.

8 ERG, 2007.

9 OECD, 2008.

10 Korlu, 2019.

11 A.g.e.

? ERG SÖZLÜK

Stratejik Plan

Kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans göstergelerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren planlardır.

Kaynak:

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210422-39.pdf>

On Birinci Kalkınma Planı'nda (2019-2023), MEB'in orta vadeli uygulamalarına yönelik hedeflere ve bu hedeflerin izlenmesine yönelik göstergelere yer veriliyor.¹² Planda eğitimle ilgili olarak 5 yaşta net okullulaşma ve tekli eğitimdeki öğrenci oranları paylaşılmış ve bu göstergelere ilişkin 2023 yılı hedefi %100 olarak belirlenmişti.¹³ 2023 yılı itibarıyla bu hedeflere ulaşamadı.¹⁴ 2023, *On Birinci Kalkınma Planı'nın* son uygulama yılı olduğundan *On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)* için hazırlıklar 2022 yılının sonunda başladı.¹⁵ *On İkinci Kalkınma Planı'nın* hazırlıklarının “en üst seviyede yürütülen katılımcı bir anlayışla” ele alınacağı açıklandı.¹⁶ Tüm kesimleri kapsamadığı için katılım bakımından tartışmalı olan hazırlık sürecinde farklı alan ve kurumlardan sivil toplum temsilcileri, akademisyenler ve kamu idaresi çalışanları özel ihtisas komisyonlarında bir araya geldi. Bu sürecin katılımcı profili ve kapsayıcılık bakımından ne genişlikte bir kitleyi içine aldığına ilişkin bir bilgi henüz bulunmuyor.

On Birinci Kalkınma Planı doğrultusunda hazırlanan ***MEB 2019-2023 Stratejik Planı*** da 2022-23'te uygulanmaya devam etti. *MEB 2019-2023 Stratejik Planı'nda* yer alan “[ç]ağdaş normlara uygun, etkili, verimli yönetim ve organizasyon yapısı ve süreçleri hâkim kılınacaktır” amacı doğrudan eğitimde yönetişiminin etkinliğine yönelik olduğundan izleme çalışmaları için önemlidir. Stratejik planlar çerçevesinde ortaya konulan amaç ve alt hedefler performans programlarında yıllık performans hedeflerine dönüştürülüyor¹⁷ fakat *2023 Yılı Performans Programı'nda* bu amaca ve alt hedeflerine yönelik faaliyetlere ilişkin göstergeler paylaşılmıyor.

Performans programlarında belirtilen performans hedeflerinin başarılı bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğine bir sonraki yıl yayımlanan faaliyet raporlarında yer veriliyor. *MEB 2022 İdare Faaliyet Raporu'nda* “[ç]ağdaş normlara uygun, etkili, verimli yönetim ve organizasyon yapısı ve süreçleri hâkim kılınacaktır” amacı doğrultusunda 2022 yılı için planlanan ve gerçekleştirilen eylem ve faaliyetlerin sayısı paylaşıldı.¹⁸ Planların detaylarına ve sorumluluk dağılımına *MEB 2019-2023 Eylem Planı'nda* yer veriliyor ancak bu belge kamuoyuyla paylaşılmadı.

MEB 2022 İdare Faaliyet Raporu ve 2023 Yılı Performans Programı'nda yer verilen okullulaşma, devamsızlık, ikili eğitim ve öğretmen atamaları gibi farklı göstergeler ve bu göstergelere dair değerlendirmeler *EİR 2023'ün* ilgili başlıklarında inceleniyor.

12 Korlu vd., 2021.

13 TCCB SBB, 2019.

14 Göstergelerle ilgili detaylı inceleme EİR 2023'ün Erken Çocukluk Eğitimine Erişim ve İkili Eğitim bölümlerinde yapılıyor.

15 TCCB SBB, t.y.

16 TCCB SBB, 2022a.

17 MEB SGB, 2023a.

18 A.g.e.

EĞİTİMİN FİNANSMANI

Bir çocuğun nitelikli eğitim hakkının gerçekleşmesi için sağlanması gereken eğitim hizmetleri öğretmen maaşlarından okul inşaat giderlerine, ders kitabı masraflarından öğrenci burslarına kadar pek çok maliyet kaleminden oluşur. Bunlara ek olarak doğrudan eğitim hizmetinin sağlanmasıyla ilişkili olmasa da özellikle eğitim sisteminin kapsayıcılığını ve çocuk refahı üzerindeki olumlu etkisini artıran okul yemeği ve taşıma hizmeti gibi uygulamaların maliyetleri de bu kapsamda değerlendirilebilir. Eğitim ve eğitime destek hizmetler için sağlanması gereken toplam kaynak miktarı kadar bu kaynakların nasıl yaratıldığı da önemlidir. Tüm bunlar eğitimin finansmanı kapsamındaki göstergelerle izlenir.

Her gösterge gibi eğitimin finansmanı alanındaki göstergelerin de sınırlılıkları vardır. Nitelikli eğitimin sağlanması için gereken her hizmetin maliyetini listelemek mümkün değildir. Bu durum, kamu idaresinin sağladığı verilerin sınırlı olmasının yanında eğitim ekosisteminin diğer politika alanlarından doğrudan etkilenmesinden de kaynaklanıyor. Örneğin, iklim ve biyoçeşitlilik krizinin eğitim sistemlerine maliyetini mevcut verilerle tahmin etmek güçtür. Bu nedenle hem eğitime harcanan, hem de nitelikli eğitim için gereken kaynaklar gerçek miktarın her zaman altında kalacaktır. Benzer şekilde veri eksikliği nedeniyle farklı ihtiyaçları olan çocukların durumunu finansman göstergeleri üzerinden izlemek güçtür.

Bu bölümde eğitimin finansmanını izlemede kullanılan temel göstergeler değerlendiriliyor. İlk olarak uluslararası karşılaştırmalarla öğrenci başına harcamaların değerlendirildiği bölümde, sırayla eğitime ayrılan kaynaklar, MEB bütçesinin güncel durumu ve hanehalkı harcamaları tartışılıyor. Son bölümse özellikle hanehalkı eğitim harcamalarıyla doğrudan ilişkili olan özel öğretim kurumlarına ayrılıyor.

EĞİTİM HARCAMALARI

Bir çocuğun nitelikli eğitim hakkından tam olarak yararlanabilmesi ve yetişkinliğe hazırlanması için ihtiyaç duyacağı kaynaklara ilişkin standart bir harcama miktarı belirlemek güçtür. Fakat, uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan öğrenci başına harcama, eğitim sisteminin durumunu değerlendirmek için yararlı bir gösterge olarak değerlendirilebilir. OECD tarafından hazırlanan bu gösterge, eğitim kurumlarında öğrencilere yapılan harcamaları içeriyor. Bu harcamalar, öğretmen maaşları, emeklilik politikaları, eğitim ve öğretim saatleri, öğretim materyalleri ve eğitim kurumlarının maliyetlerinden etkileniyor.¹⁹ OECD, öğretmenlik mesleğini çekici hâle getirmeye, personel sayısını artırmaya veya ortalama sınıf mevcudunu azaltmaya yönelik politikaların öğrenci başına harcamaları artırdığını belirtiyor.²⁰

19 OECD, 2022.

20 A.g.e.

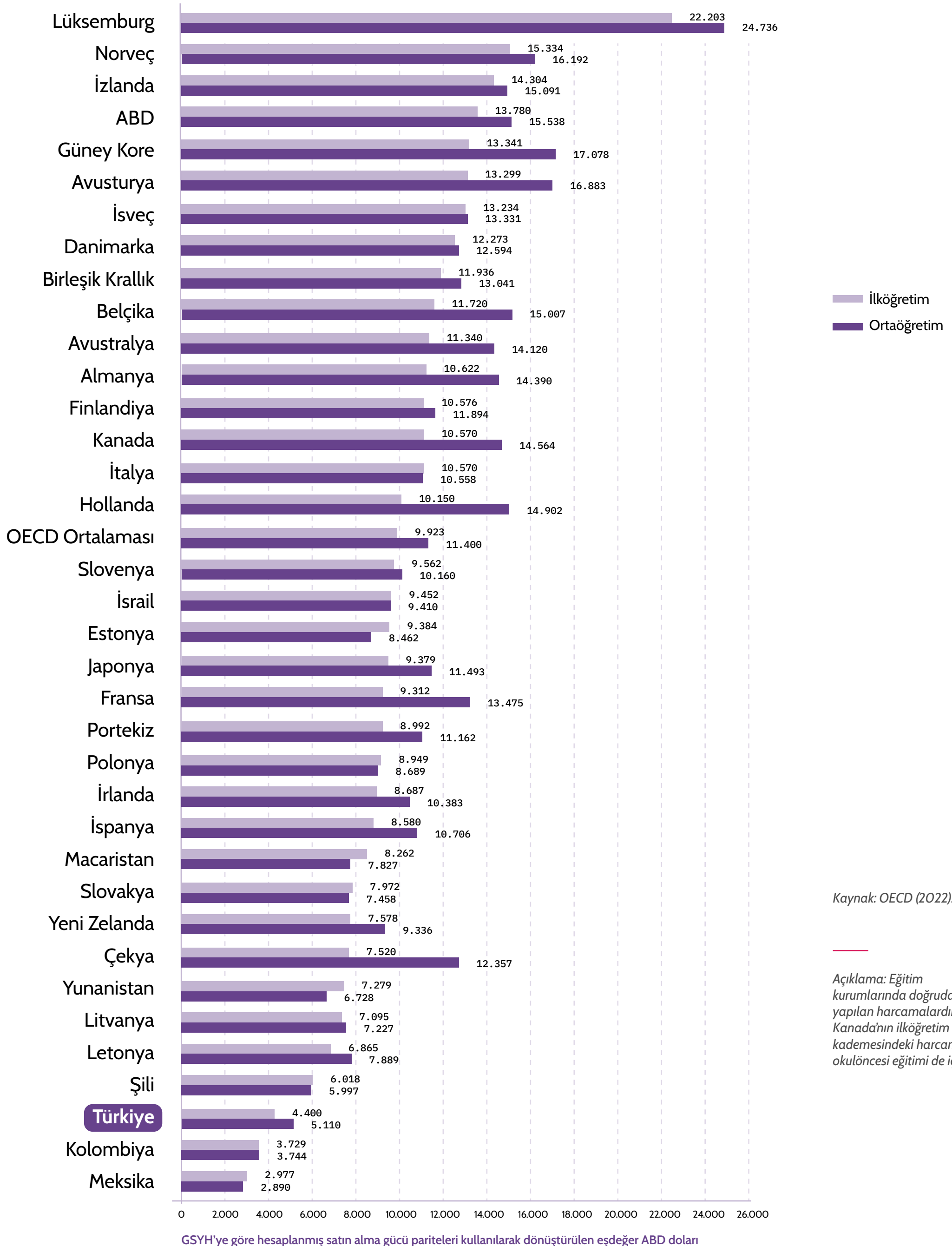
Grafik 1, uluslararası karşılaştırma yapılabilecek en güncel verilerin bulunduğu 2019 yılında OECD ülkelerinin ilköğretim ve ortaöğretim kademelerindeki eğitim kurumlarında öğrenci başına yapılan toplam harcamayı gösteriyor. Buna göre OECD ülkelerinde ilköğretimde öğrenci başına yapılan harcama ortalama 9 bin 923 ABD doları,²¹ ortaöğretimde ise ortalama 11 bin 400 ABD dolarıdır. Öğrenci başına harcamanın, dokuz ülke²² dışında, ortaöğretimde daha yüksek olduğu görülüyor. Diğer yandan, ilköğretim lehine farkın en yüksek olduğu Estonya'da fark 922 ABD dolarıyken ortaöğretim lehine farkın en yüksek olduğu Çekya'da iki kademe arasındaki fark 4 bin 837 ABD dolarına kadar çıkıyor. Bu durum OECD ülkelerinde ağırlıklı olarak harcamaların ortaöğretime odaklandığını ortaya koyuyor.

2019 verilerine göre Türkiye'de ilköğretimde öğrenci başına yapılan harcama 4 bin 400 ABD doları, ortaöğretimde ise 5 bin 110 ABD dolarıdır. Bu miktarlarla Türkiye, OECD ülkeleri arasında Meksika ve Kolombiya'nın ardından son sırada yer alıyor.

21 Aksi belirtilmediği sürece bu bölümdeki tüm ABD doları ifadeleriyle "GSYH göre hesaplanmış satın alma gücü pariteleri kullanılarak dönüştürülen eşdeğer ABD doları" kastediliyor.

22 Bu ülkeler farkın büyüklüğüne göre şöyle sıralanıyor: Estonya, Yunanistan, Slovakya, Macaristan, Polonya, Meksika, İsrail, Şili, İtalya.

GRAFİK 1: KADEMELERE GÖRE EĞİTİM KURUMLARINDA ÖĞRENCİ BAŞINA YAPILAN TOPLAM HARCAMA, 2019

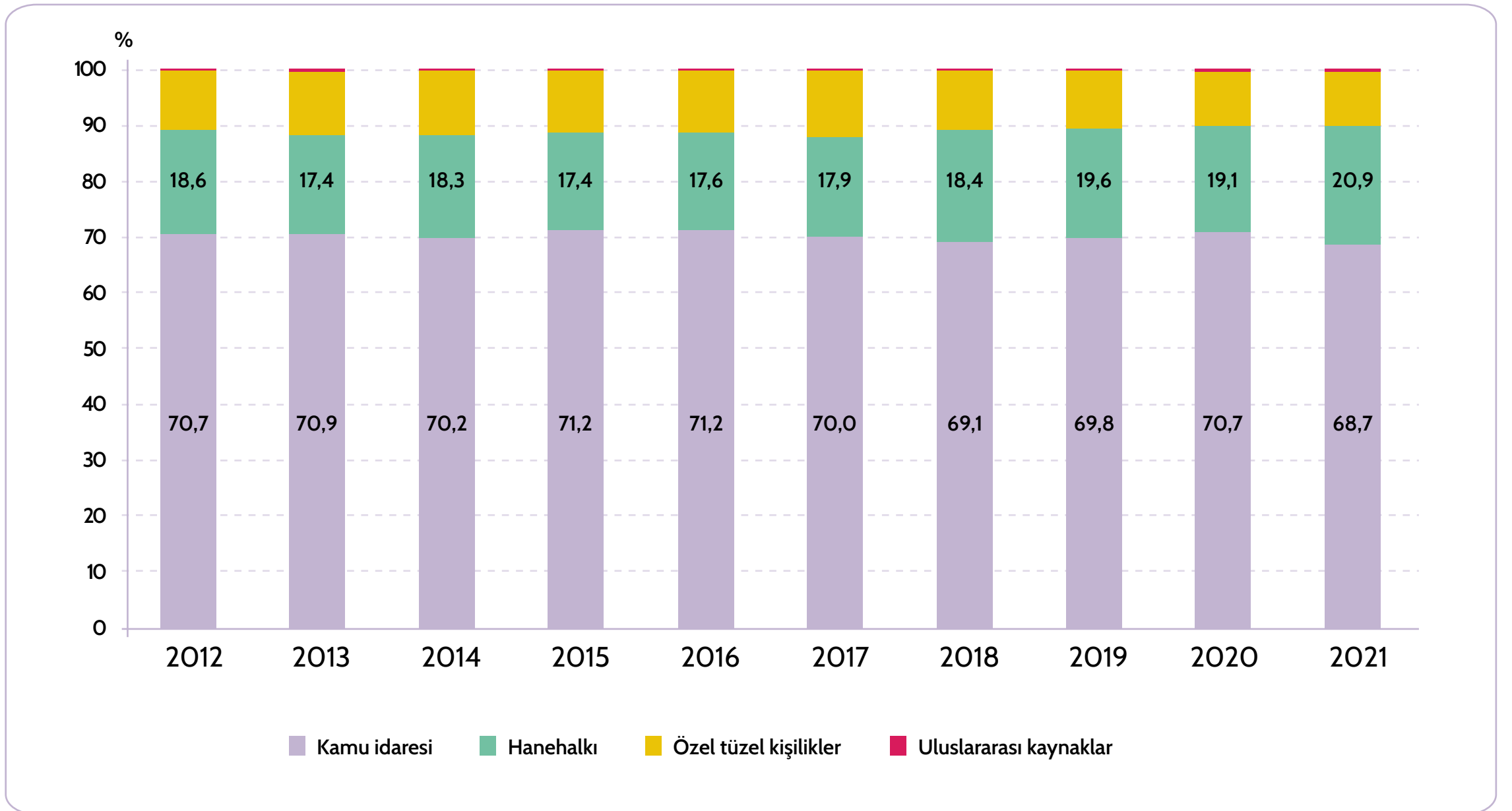

EĞİTİME AYRILAN KAYNAKLAR

Eğitim harcamalarının yanı sıra harcamaların hangi finansman kaynakları kullanılarak yapıldığı şeffaflık, hesapverebilirlik, adalet ve eşitlik ilkeleri açısından izlenmesi önemli bir konudur. 2019 yılı verilerine göre Şili, Avustralya, Birleşik Krallık ve Güney Kore dışında tüm OECD ülkelerinde en fazla harcama kamu kaynaklarından yapılıyor. Buna karşın özel kaynaklarla yapılan harcamalara bakıldığında ülkeler arasında önemli farklar vardır. Örneğin, Norveç'te özel harcamalar sadece %4 iken Meksika'da özel harcamaların payı %43'e kadar çıkıyor.²³

Grafik 2, son 10 yılda Türkiye'de finansman kaynaklarına göre eğitim harcamalarının durumunu gösteriyor. Buna göre 2021'de kamu harcamalarının payı 2 yüzde puan azalarak son 10 yıldaki en düşük seviyeye, %68,7'ye geriledi. Aynı dönemde özel harcamaların payının ise en yüksek düzeye çıktığı, %30,9 olduğu görülüyor. 2021 yılı verilerine göre eğitim harcamalarının içerisinde hanehalkı eğitim harcamalarının payı %20,9, özel tüzel kişiliklerin harcamalarının payı ise %10,0'dur.

GRAFİK 2: FİNANSMAN KAYNAKLARINA GÖRE EĞİTİM HARCAMALARININ DAĞILIMI, 2021

Kaynak: TÜİK (2022, 7 Aralık) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı. Hesaplamaya "özelden hanehalkına transferler" ve "devletten hanehalkına transferler" dahil edilmemiştir.

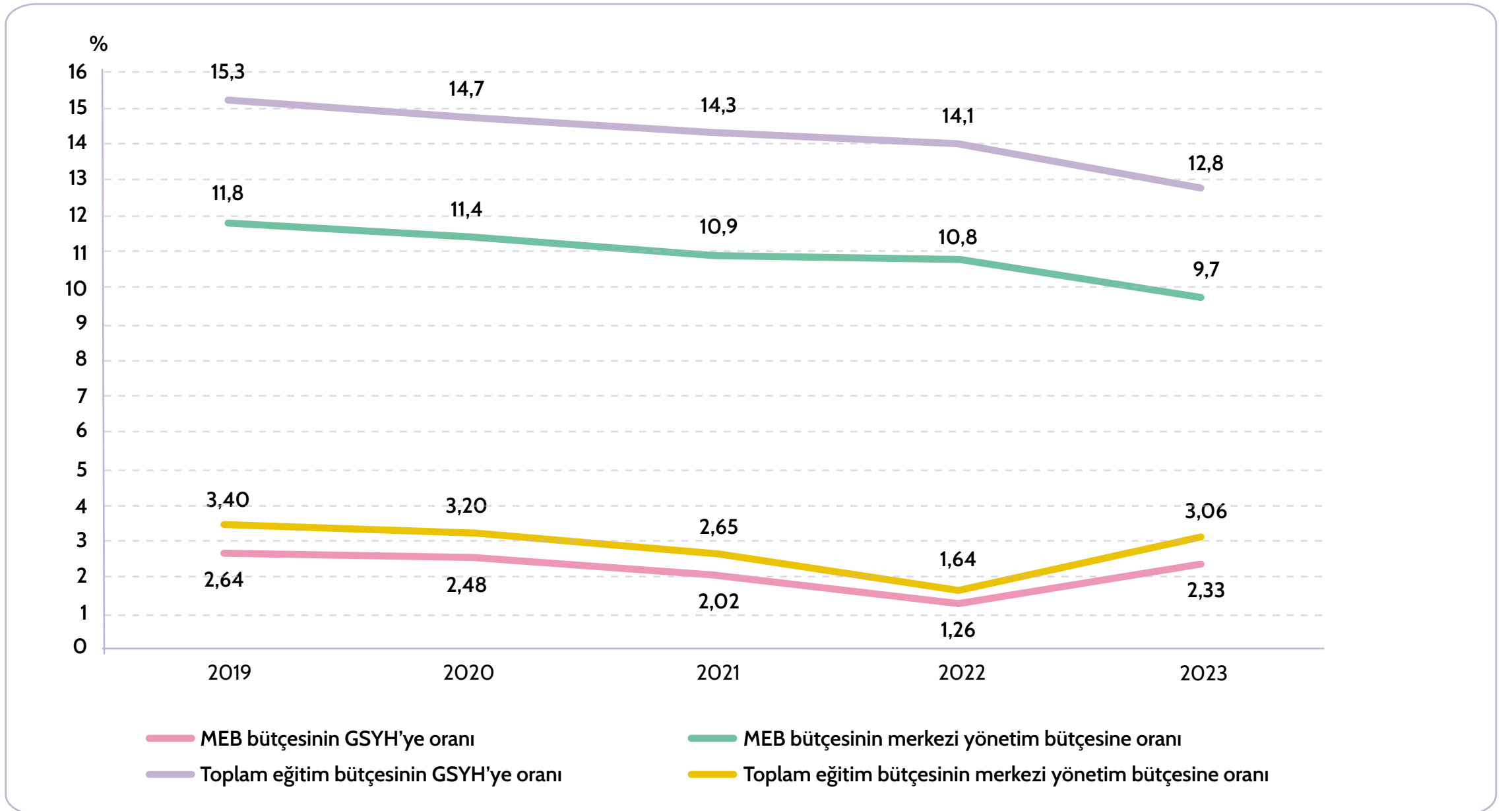

Diğer OECD ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de eğitime ayrılan kaynaklar en fazla kamu kurumlarınca karşılanıyor. 2023 yılı verilerine göre kamu idaresinin toplam eğitim bütçesi²⁴ 570 milyar 44 milyon 65 bin TL’dir.²⁵ Bu kaynakların %76,4’ü MEB bütçesidir. Toplam eğitim bütçesi içerisinde MEB bütçesi yanı sıra Yükseköğretim Kurulu (YÖK) bütçesi, Yükseköğretim Kalite Kurulu bütçesi ve üniversite bütçeleri yer alıyor.

Toplam eğitim bütçesinin ve MEB bütçesinin merkezi yönetim bütçesi ve gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) içindeki oranı bütçedeki değişimin izlenmesi ve ayrılan kaynaklar boyutuyla kamu politikalarında eğitim hizmetlerinin ağırlığının ölçülmesi için önemlidir.

MEB bütçesi son 5 yıldır düzenli olarak artıyor, benzer bir eğilimin toplam eğitim bütçesi için de geçerli olduğu söylenebilir (Tablo 1). Buna karşın iki kalemin de merkezi yönetim bütçesine oranı azalıyor (Grafik 3). Bu dönemde merkezi yönetim bütçesinin de arttığı düşünüldüğünde her geçen yıl merkezi yönetim bütçesinden eğitime daha az kaynak ayrıldığı söylenebilir. Önceki yıllara karşılaştırıldığında en fazla azalma 2023’te görüldü ve MEB bütçesinin

GRAFİK 3: TOPLAM EĞİTİM BÜTÇESİNİN VE MEB BÜTÇESİNİN YILLAR İÇİNDEKİ DEĞİŞİMİ

Kaynak: MEB (2023a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

24 Toplam eğitim bütçesini farklı şekilde hesaplamak da mümkündür. Örneğin, kamu bütçelerini hazırlama ve izlemede kullanılan fonksiyonel bütçe, eğitim hizmetlerine ayrılan toplam kaynakları belirlemek için kullanılabilir. Fakat bu tür bir hesaplama farklı kamu kurumlarındaki personel için yapılan hizmet için eğitimi de içerecektir. Bu nedenle bu rapor kapsamındaki MEB (2023a) kaynağında yer verilen kurum bütçeleri kullanılarak toplam eğitim bütçesi hesaplandı.

25 MEB, 2023a.

merkezi yönetim bütçesine oranı 1,1 yüzde puan azarak 9,7'ye, toplam eğitim bütçesinininki ise 1,3 yüzde puan azalarak 12,8'e geriledi. Bu iki kalemin GSYH'ye oranına bakıldığında MEB bütçesinin oranının 2023'te arttığı, toplam eğitim bütçesinininki ise aynı seviyede kaldığı görülüyor (Grafik 3).

2023 yılında MEB'e 435 milyar 351 milyon 82 bin TL bütçe verildi.²⁶ Bu miktar, MEB bütçesinin önceki yıla göre reel olarak %61,1 arttığı anlamına geliyor (Tablo 1). MEB bütçesi değerlendirilirken nominal ve reel ayırımının farkına varmak, yani yıllar arası karşılaştırma yaparken tüketici fiyat endeksini (TÜFE) dikkate almak çok önemlidir. Enflasyon, bireylerin alım gücünü etkilediği gibi eğitim hizmetleriyle ilgili maliyetleri de etkiliyor. Bu durumda enflasyon dikkate alınarak bir artış yapılmaması eğitim hizmetlerinin aksamasına neden olabilir. Örneğin 2022 yılında nominal olarak bütçe artmış gibi görünmesine karşın reel olarak %25,3 azalmıştı (Tablo 1).

TABLO 1: YILLARA GÖRE MEB BÜTÇESİ

Yıl	MEB Bütçe Ödeneği (nominal)	MEB Bütçe Ödeneği (reel)*
2019	113.813.013.000	376.501.392.188
2020	125.396.862.000	369.456.203.346
2021	146.920.234.000	361.942.400.227
2022	189.010.851.000	270.232.164.330
2023	435.351.082.000	435.351.082.000

Kaynak: MEB (2023a) ve TÜİK (2023, 3 Ekim) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

* Raporun yayımlandığı tarihte en son Eylül ayı TÜFE rakamları açıklanmıştı. Bu nedenle 2023 yılı ortalama TÜFE rakamı dokuz ayın ortalaması alınarak hesaplandı.

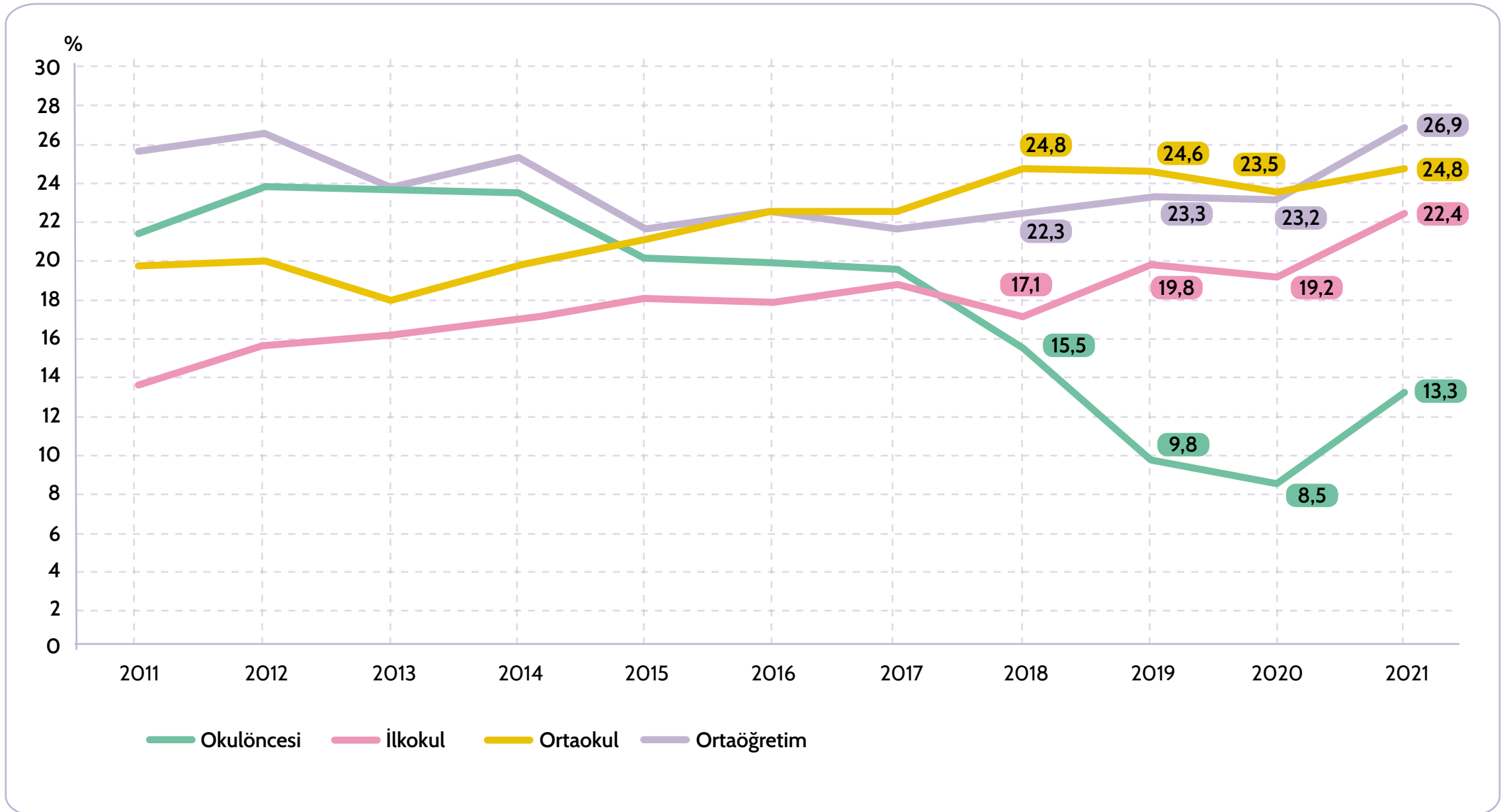
HANEHALKI EĞİTİM HARCAMALARI

Her ne kadar Türkiye’de eğitim hizmetlerinin finansmanı ağırlıklı olarak kamu idaresi tarafından karşılsa da eğitim harcamalarında hanehalkının payının izlenmesi eşitlik, adalet ve kapsayıcılık ilkeleri açısından önemlidir.

Eğitim masraflarının nitelikli eğitime erişimin önündeki engellerden biri olduğu düşünüldüğünde hanehalkının gelir durumu ve eğitime ayırabildiği kaynaklar nitelikli eğitimi ve eğitim hakkını da etkiliyor. En güncel harcama verilerinin bulunduğu 2021’de ulusal eğitim harcamalarının %21,0’i hanehalkları tarafından yapıldı ve hanehalkı eğitim harcamaları önceki yıla göre reel olarak %15,7 arttı. 2020’nin salgın koşulları altında geçmesi nedeniyle 2019’a göre hanehalkı eğitim harcamaları reel olarak azalmıştı. 2021-22 eğitim-öğretim yılında okulların tüm yıl boyunca yüz yüze eğitime devam edebilmesi etkisini hanehalkı harcamalarında da gösterdi.

Hanehalkı eğitim harcamaları, kademelere göre de farklılık gösteriyor. Özellikle öğrencilerin merkezi sınava hazırlandığı kademeler olan ortaokul (%24,8) ve ortaöğretimde (%26,9) hanehalkı eğitim harcamaları en yüksektir (Grafik 4). Salgın döneminde %8,5’e kadar gerileyen okulöncesi eğitimdeki hanehalkı harcamalarının payı ise yeniden yükselişe geçti (Grafik 4). Salgın öncesine göre hâlâ daha düşük olması okulöncesi eğitimde okullulaşmayı artırmak için MEB’in yürüttüğü çalışmalar ve bunlara ayrılan kamu kaynaklarıyla açıklanabilir.

GRAFİK 4: KADEMELERE GÖRE HANEHALKI EĞİTİM HARCAMALARININ TOPLAM HARCAMALAR İÇİNDEKİ PAYI

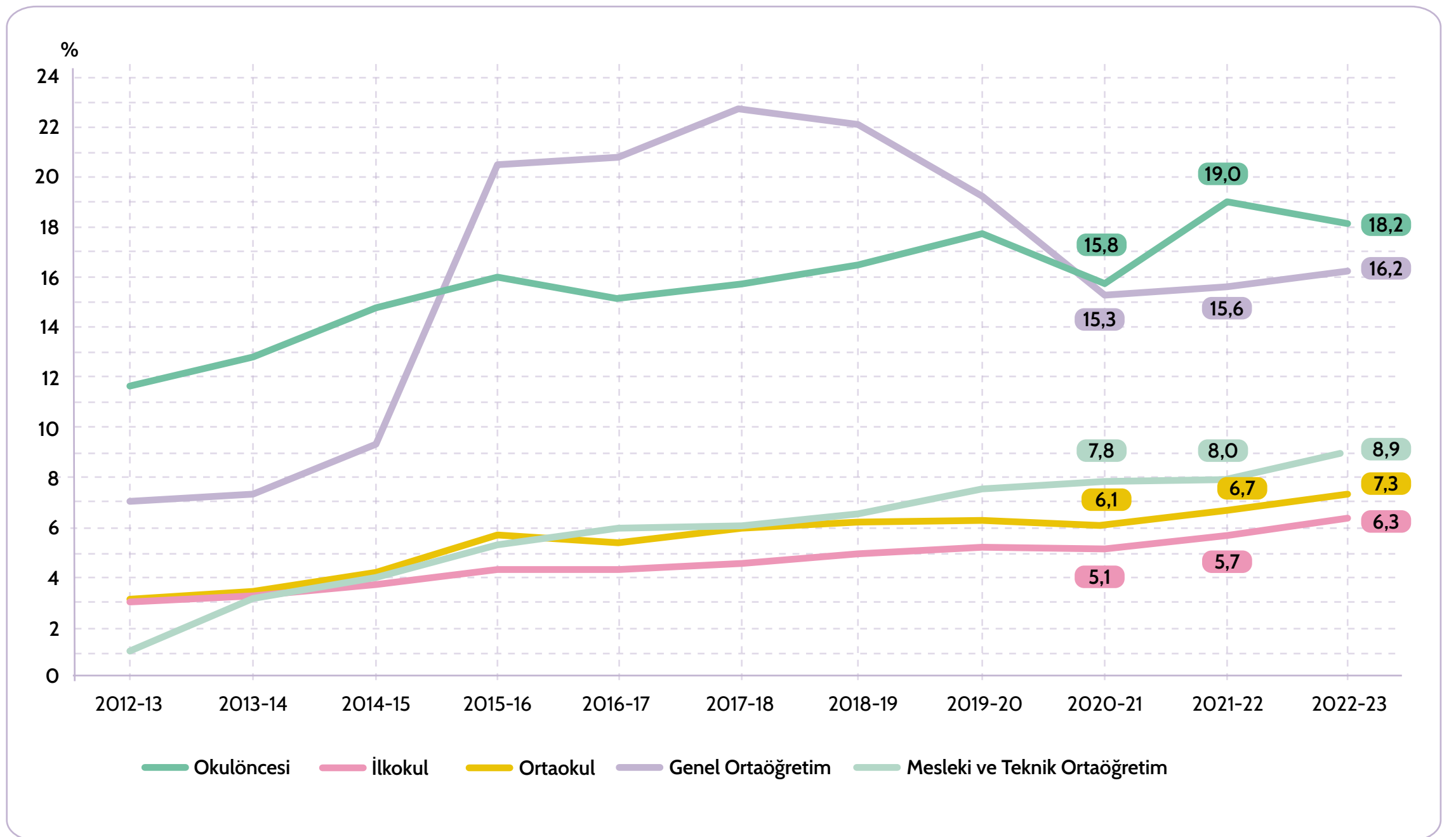

Kaynak: TÜİK (2022, 7 Aralık) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

ÖZEL ÖĞRETİM KURUMLARI

Özel öğretim, hem hanehalkının eğitim harcamaları üzerindeki etkileri, hem de Türkiye’de eğitim politikalarının odaklandığı bir alan olmasıyla izleme çalışmaları için önemli bir konudur. Önceki yıl özel öğretim kurumlarına kayıtlı öğrenci oranındaki artış eğilimi, 2022-23 eğitim-öğretim yılında da devam etti ve 0,4 yüzde puan artarak %9,5 oldu. En fazla artış mesleki ve teknik ortaöğretimde (0,9 yüzde puan) görülmele birlikte okulöncesi eğitim hariç tüm kademelerde oran önceki yıla göre yüksektir. 2022-23 döneminde oranın en yüksek olduğu kademeler sırasıyla okulöncesi eğitim (%18,2), genel ortaöğretim (%16,2) ve mesleki ve teknik ortaöğretimdir (%8,9) (Grafik 5). COVID-19 salgını nedeniyle önceki yıl azalan okulöncesindeki oran, 2021-22’de son 10 yılın en yüksek seviyesine çıkmış olsa da bu yıl geriledi. Genel ortaöğretimin ise geçen yıl başladığı artış eğilimi devam ediyor. Eğitim ve öğretim desteğinin devam ettiği tek program türü olan mesleki ve teknik ortaöğretimde ise istikrarlı artış sürüyor.

GRAFİK 5: KADEMELERE GÖRE ÖZEL ÖĞRETİM KURUMLARINA KAYITLI ÖĞRENCİ ORANI

Kaynak: MEB (2023a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Açıklama: Açıköğretim öğrencileri hesaplamaaya dahil edilmedi.

Diğer yandan, özel öğretim kurumları sayılarına bakıldığında durum farklıdır. Okulöncesi eğitim ve ilkokul hariç, tüm kademelerde özel okul sayılarının azaldığı görülüyor. 2022-23'te okulöncesi eğitimde özel öğretim kurumlarının sayısı %4,5 artarken genel ortaöğretimde %4,5, mesleki ve teknik ortaöğretimde ise %11,1 azaldı.

Okul sayılarındaki azalmanın nedeni özel öğretim kurumlarını etkileyen mali kriz olabilir. Benzer ekonomik koşulların hanehalklarını da etkilediği düşünüldüğünde, özel öğretim kurumlarının neden geçtiğimiz yıla göre daha fazla tercih edildiği araştırılmalıdır.

ÖĞRENCİLER VE EĞİTİME ERİŞİM

Eğitim hakkının hayata geçirilmesinde hem hukuken hem de fiilen ortaya çıkan sorunların tespit edilebilmesi için eğitime erişimin izlenmesi şarttır.²⁷ Bu alanda eğitim izleme göstergeleri bir ülkedeki eğitime dair belirlenmiş hedeflerin gerçekleşme durumunun yıllar içinde karşılaştırılabilir bir şekilde takibini yapabilmeyi sağlıyor.

Bu alandaki göstergelere ilişkin temel sınırlılık, Türkiye’de eğitim sisteminin tamamına ilişkin bilginin sadece kamu kurumları tarafından toplanabilmesidir.²⁸ Bu durum alanda kullanılan göstergelerin hazırlanmasında kamu kurumlarına olan bağımlılığı artırıyor. Kamu kurumlarının bilgi paylaşmadığı alanlarda izleme çalışmaları zorlaşıyor. Örneğin, Türkiye’de özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrenci verisi paylaşılmasına karşın Türkiye’de özel eğitime ihtiyacı olan ne kadar çocuk olduğu bilgisine ulaşılamıyor. Bu durum özel eğitim hizmetlerine ilişkin göstergelerin oluşturulmasını zorlaştırıyor. Benzer bir durum, verilere ilişkin kırımların sınırlandırılmasıdır. Ulusal düzeyde paylaşılan erişim verilerinin yerel düzey kırımlarının²⁹ ya da bazı özelliklere sahip öğrencilere ilişkin bilginin olmaması müdahale programlarının tasarlanmasını zorlaştırıyor.

EİR 2023’ün bu bölümünde okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde eğitime erişim göstergeleri inceleniyor. Engellilik ve zorunlu göç gibi nedenlerle okula kayıt olmada ya da devam etmede çeşitli ilave zorluklarla karşılaşan çocukların erişim durumları analiz ediliyor.

ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİNE ERİŞİM

Yaşamın en önemli evresi olarak kabul edilen ve “[g]elişimin en hızlı olduğu yılları kapsayan erken çocukluk döneminde sağlanan nitelikli eğitim hizmetleri çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimi için eşsiz önemdedir.”³⁰ Her ne kadar erken çocukluk dönemindeki eğitim ve bakım çocuğun doğumundan itibaren başlasa da Türkiye’de 3 yaş altı çocukların eğitim durumuna ilişkin veri paylaşılmıyor. Diğer kademelerden farklı olarak erken çocukluk eğitiminde MEB’e bağlı olmayan kurumlarda da eğitim ve bakım hizmetleri verebiliyor. *2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı*’nda yer almasına karşın Ekim 2023 itibarıyla 5 yaşta okulöncesi eğitim hâlâ zorunlu eğitim kapsamında değildir.³¹ Mevcut uygulamada “[b]ir sonraki eğitim öğretim yılında ilkokula başlayacak olan her çocuk, yerleşim yeri adresinin yakınındaki bir okul öncesi eğitim kurumunun aday kayıt sistemine düş[üyor]” ama kesin kayıt yapılması zorunlu tutulmuyor.³² Türkiye’de okulöncesi eğitim sadece 36 ayını tamamlayan özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar için zorunludur.

2022-23 eğitim-öğretim yılında okulöncesi eğitimdeki öğrenci sayısı önceki yıla kıyasla %9,0 artarak 2 milyon 55 bin 350 oldu. Özellikle COVID-19 salgını sonrası, okulöncesi eğitimde okullulaşma oranları düzenli bir ivmeyle artmaya devam ediyor. Buna karşın Türkiye’nin OECD ülkelerinin gerisinde olduğuna dikkat çekmek gerekiyor: 2020 verilerine göre OECD ortalamasında 3-5 yaş grubu okullulaşma oranı %87,1’dir ve bu oran 5 yaşta %95,7’ye kadar yükseliyor.³³ Birleşik Krallık, Fransa ve İrlanda’da ise 3-5 yaş grubu okullulaşma oranı %100’dür.³⁴ Türkiye ise OECD ülkeleri arasında son sırada yer alıyor.

27 INEE, 2016

28 ERG, 2022.

29 Örneğin, 20 gün üzeri devamsızlığı olan öğrenci oranı sadece ulusal düzeyde kamuoyuyla paylaşılan bir göstergedir.

30 AÇEV ve ERG, 2023.

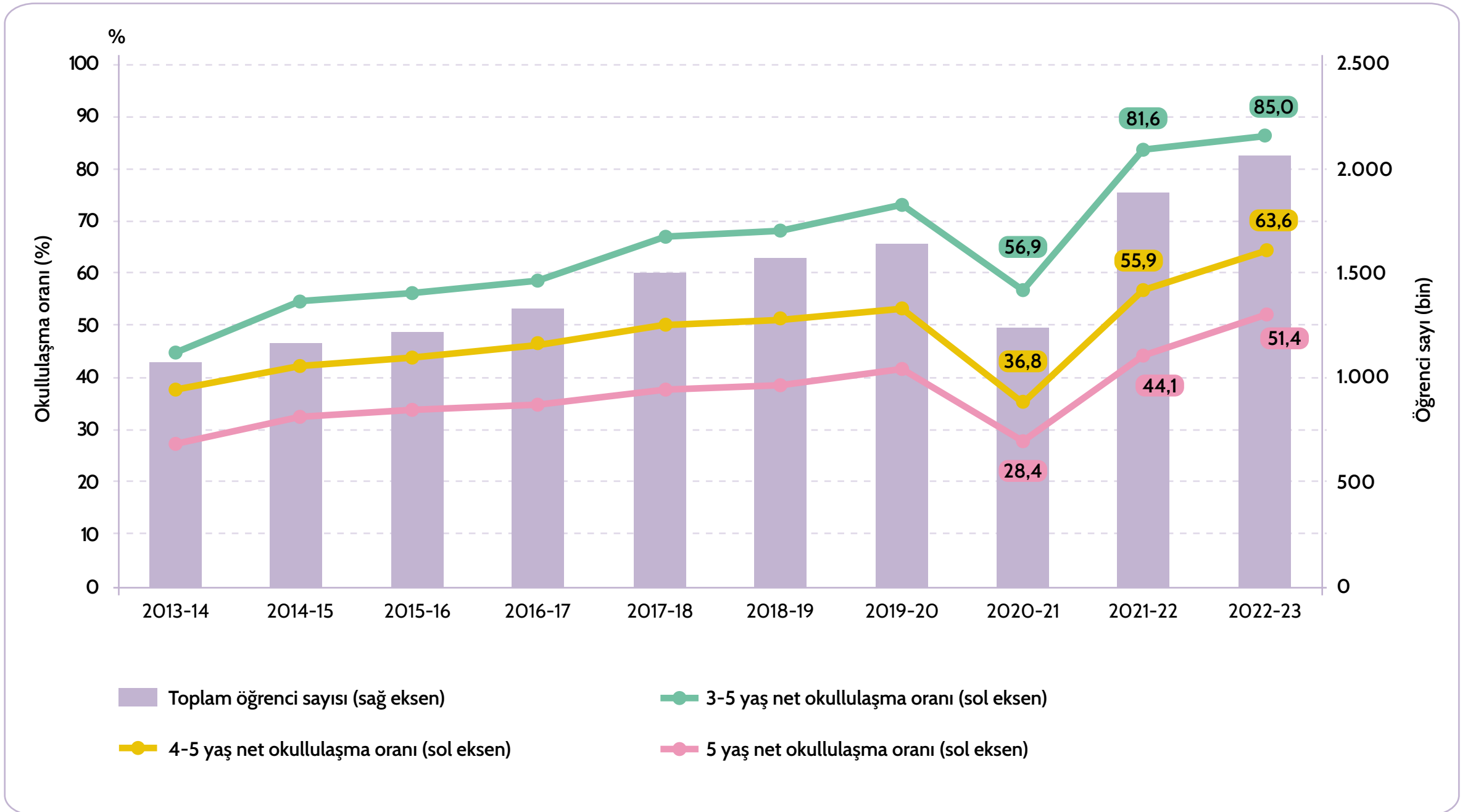
31 TCCB SBB, 2023b.

32 MEB, t.y.

33 OECD, 2023.

34 A.g.e.

GRAFİK 6: OKULÖNCESİ EĞİTİM NET OKULLUŞMA ORANLARI VE TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI

Kaynak: 2021-22'ye kadar olan yıllara ait veriler (Tunca vd., 2022) kaynağından, 2022-23 yılına ait bilgiler MEB (2023a) kaynağından alındı.

Grafik 6, son 10 yılda okulöncesi eğitimde öğrenci sayılarını ve net okulluşıma oranlarını gösteriyor. COVID-19 salgınının eğitim sistemi üzerindeki kısıtlamalarının kalkmasıyla birlikte her yaş grubunda okulluşıma oranları artış eğilimine geri döndü ve 2022-23'te son 10 yılın en yüksek seviyesine çıktı. 2022-23'te 3-5 yaş grubunda net okulluşıma oranı %51,4, 4-5 yaşta %63,6, 5 yaşta ise %85,0'tir (Grafik 6). 5 yaşta cinsiyete göre net okulluşıma oranının durumuna bakıldığında kız çocukların net okulluşıma oranının %84,7, oğlan çocukların oranının ise %85,2 olduğu görülüyor.

Okulluşıma ortalamalarındaki artışlar önemli olmakla birlikte, değerlendirmelerin yalnızca artış üzerinden yapılması okulöncesi eğitime erişimdeki eşitsizliklerin görmezden gelinmesine sebep olabiliyor.

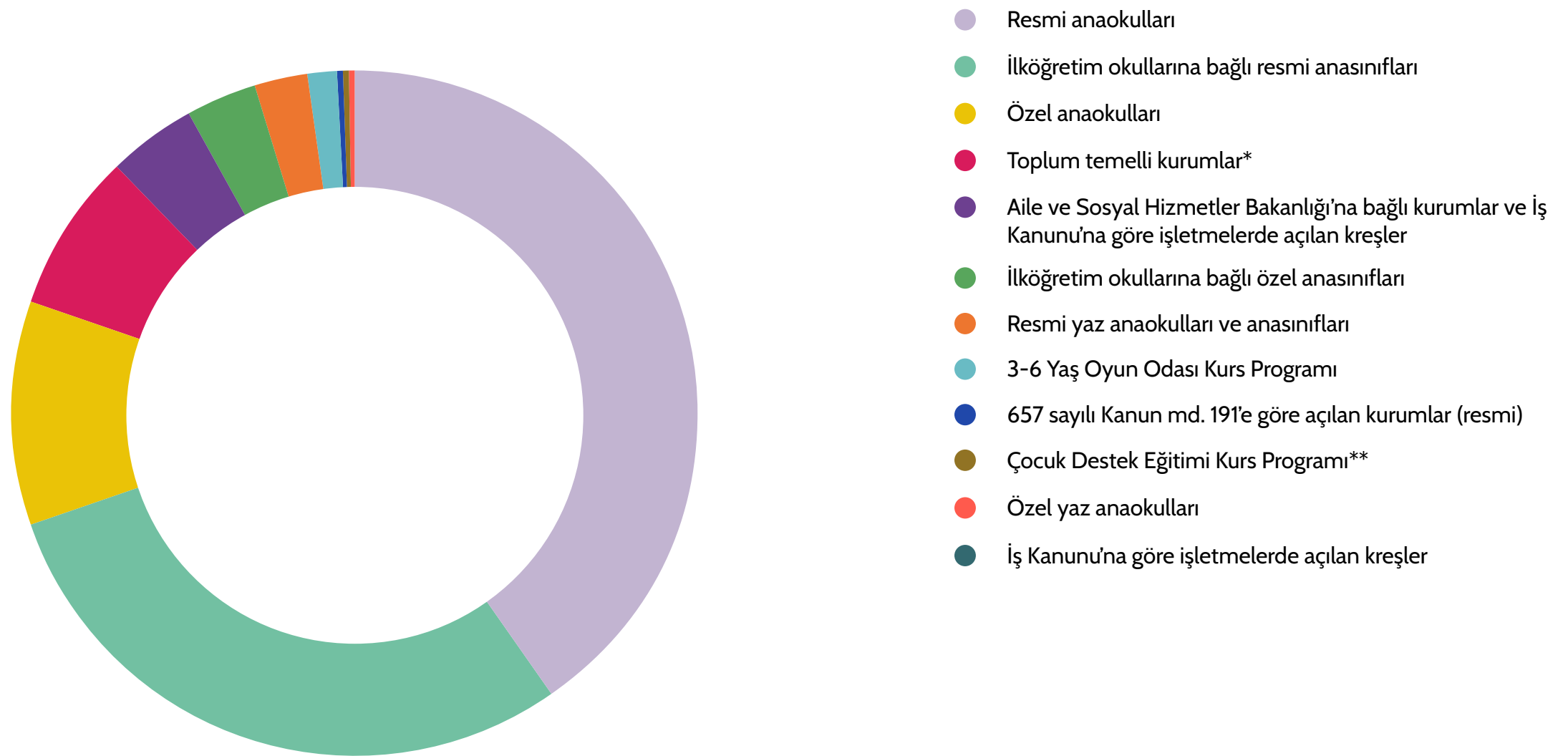
Örneğin, tüm bölgelerde artış görülmesine karşın bölgeler arasında farklar devam ediyor. 5 yaş için net okulluşıma oranının en yüksek olduğu Batı Marmara (%94,5) ile oranın en düşük olduğu Güneydoğu Anadolu (%78,1) arasında 16,4 yüzde puan fark bulunuyor.

Erken Çocukluk Eğitimi Hizmetleri Veren Kurumlar

Türkiye’de okulöncesi eğitim hizmetleri, kurum çeşitliliğinin en fazla olduğu kademedir. Diğer kademelerin aksine okulöncesi eğitimde kurumlar sadece özel ve resmi kurumlar olarak değil, MEB’e bağlı olan ve olmayan kurumlar olarak da ayrılıyor. Ayrıca yaz döneminde eğitim veren resmi yaz anaokulları ve anasınıfları da bulunuyor. 2022-23’te okulöncesi eğitim veren kurum listesine Çocuk Destek Eğitimi Kurs Programı’nın eklendiği, önceki yıllarda eğitim hizmetleri sağlayan MEB’e bağlı olmayan resmi ve özel kurumlarda yaz eğitiminin ve özel yaz anasınıflarının listede olmadığı görülüyor.³⁵

2021-22 eğitim-öğretim yılında öğrenciler en yüksek oranda %46,4’le ilköğretim okullarına bağlı resmi anasınıflarında öğrenim görürken 2022-23’te bu oran %29,4’e düştü (Grafik 7). Bir önceki sene %22,8 olan resmi anaokullarının oranı ise %40,3’e yükselerek en çok öğrencinin eğitim aldığı kurumlar hâline geldi. Resmi anasınıfları ve anaokullarını %10,7’yle özel anaokulları ve %7,5’le “toplum temelli kurumlar” takip ediyor.

GRAFİK 7: OKULÖNCESİ EĞİTİMDE ÖĞRENCİLERİN KURUMLARA GÖRE DAĞILIMI, 2022-23 (%)

Kaynak: 2021-22'ye kadar olan yıllara ait veriler (Tunca vd., 2022) kaynağından, 2022-23 yılına ait bilgiler MEB (2023a) kaynağından alındı.

* Toplum temelli kurumlar Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı 4-6 yaş kurslar ile belediyelerce ve derneklerce açılan kreşleri kapsıyor.

** Çocuk Destek Eğitimi Kurs Programı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne bağlı eğitim kurumlarında veya diğer resmi eğitim kurumlarınca açılan, eğitim ve öğretime uygun ortamlarda 36-72 ay arası çocuklar için uygulanan bir eğitim modelidir.

2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nda, 5 yaşta okulöncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınması için ilave derslikler yapılacağı ve esnek modeller geliştirileceği belirtildi.³⁶ Öğrenci sayısı dikkate alındığında, bahsi geçen esnek modellerin başında toplum temelli kurumlar geliyor. MEB'e bağlı olmayan bu kurumlar örgün eğitim istatistiklerinde "Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı 4-6 yaş kurslar, belediyelerce açılan kreşler, derneklerce açılan kreşler" şekilde tanımlanıyor.³⁷ 2022-23 eğitim-öğretim yılında toplum temelli kurumlarda öğrenim gören öğrenci sayısı bir önceki eğitim-öğretim yılına kıyasla %21,3 artarak 154 bin 417 oldu.³⁸ Öte yandan Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Ocak 2023'te yaptığı açıklamaya göre 4-6 yaş Kur'an kurslarına kayıtlı 193 bin 564 öğrenci bulunuyor.³⁹ Bu, resmi belgelerde ve açıklamalarda bir süredir devam eden veri tutarsızlığının 2022-23'te de sürdüğü anlamına geliyor. Diyanet İşleri Başkanlığı'yla MEB'in uygulamalarında eğitimin ve öğretmenlerin standartlarının uyumlu hâle getirilmesi, başta öğrenci sayısı olmak üzere tutarlı veri toplanması ve bu verilerin açıklıkla paylaşılması acil ve elzemdir.

YÖNETMELİK DEĞİŞİKLİĞİ

14 Ekim 2023 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik okulöncesi ve ilköğretim kurumlarında mescit açılmasının zorunlu olması, okulöncesi eğitimin ücretsiz olmaktan çıkması ve mevsimlik işçilerin çocuklarının eğitim sorumluluğunun kamu idaresinden alınması gibi önemli değişiklikler getirdi.⁴⁰

Okulöncesi eğitime katkı payı getirilmesi

Değişiklikten önceki yönetmeliğin 67. maddesi "Okul öncesi eğitim hizmeti resmî okul öncesi eğitim kurumlarında ücretsizdir." şeklindeydi.⁴¹ Bu madde, yapılan düzenleme sonucunda "Okul öncesi eğitim hizmeti resmî okul öncesi eğitim kurumlarında ücretsizdir. Ancak okul öncesi eğitim kurumlarında çocukların okulda geçirdikleri süredeki temel ihtiyaçlarını, öz bakım süreçlerini ve eğitim programının uygulanmasını desteklemek amacıyla katkı payı alınır." olarak yer aldı.

Bu düzenleme kamu idaresinin okulöncesi dönemde verilen eğitimi ücretsiz sunacağı, ancak çocukların eğitim araç-gereci ve yemek gibi ihtiyaçlarını karşılamayacağını gösteriyor. Bu ifade, "eğitim hizmetleri"nin yalnızca fiziksel altyapı (bina, ısınma vb.) ve öğretmenleri kapsadığına işaret ediyor. Uzun yıllardır, okulöncesinde eğitimin ücretsiz ve zorunlu hâle getirilmesi yönünde hem kamu kurumları hem de sivil toplum örgütleri (STÖ) düzeyinde çalışmalar yürütülmüşken bu karar bir geri adım olarak değerlendirilebilir. Özellikle sosyoekonomik olarak dezavantajlı çocukların okulöncesi eğitime erişimini artırmak için bu kademeye ilişkin tüm ücretler kaldırılmalı, daha önce hedeflendiği gibi 5 yaştan başlayarak okulöncesi eğitim zorunlu eğitim kapsamına alınmalıdır.

36 TCCB SBB, 2022b.

37 MEB, 2023a.

38 A.g.e.

39 Taşdemir, 28 Ocak 2023.

40 Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 14 Ekim 2023.

41 Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 12 Mayıs 2023.

ZORUNLU EĞİTİME ERİŞİM

2012-13 eğitim-öğretim yılından beri Türkiye’de 6-17 yaş grubu çocuklar zorunlu eğitim kapsamındadır. İlköğretim ve Eğitim Kanunu’na göre, “Muhtarlıkça veya mülkî amirce yapılan tebliğe rağmen çocuğunu okula göndermeyen veli veya vasiye, çocuğun okula devam etmediği her gün için 15 TL idarî para cezası” veriliyor.⁴² Bu cezaya rağmen çocuğunu okula göndermeyen veya göndermeme sebebini paylaşmayan ebeveynlere verilen ceza 500 TL’ye yükseliyor. Ancak eğitim dışındaki çocuk sayısı ya kanunun uygulanmasında ya da cezanın caydırıcılığında sorunlar olduğunu düşündürüyor.

Eğitim Dışındaki Çocuklar

Yaşa göre okullulaşma oranları belirtilen çocukların herhangi bir eğitim kurumuna kayıtlı olup olmadığını gösterir. Grafik 8’deki yaşa göre okullulaşma oranlarına bakıldığında tüm yaş gruplarında eğitime erişemeyen çocukların olduğu görülüyor. Zorunlu eğitim çağında olmalarına karşın çocukların 13 yaştan sonra artan bir şekilde eğitim dışına çıkmaları kaygı vericidir. 14 yaşındaki çocukların %3,1’i okula kayıtlı değildir. 17 yaşındaki çocuklarda bu oran %8,2’ye yükseliyor.

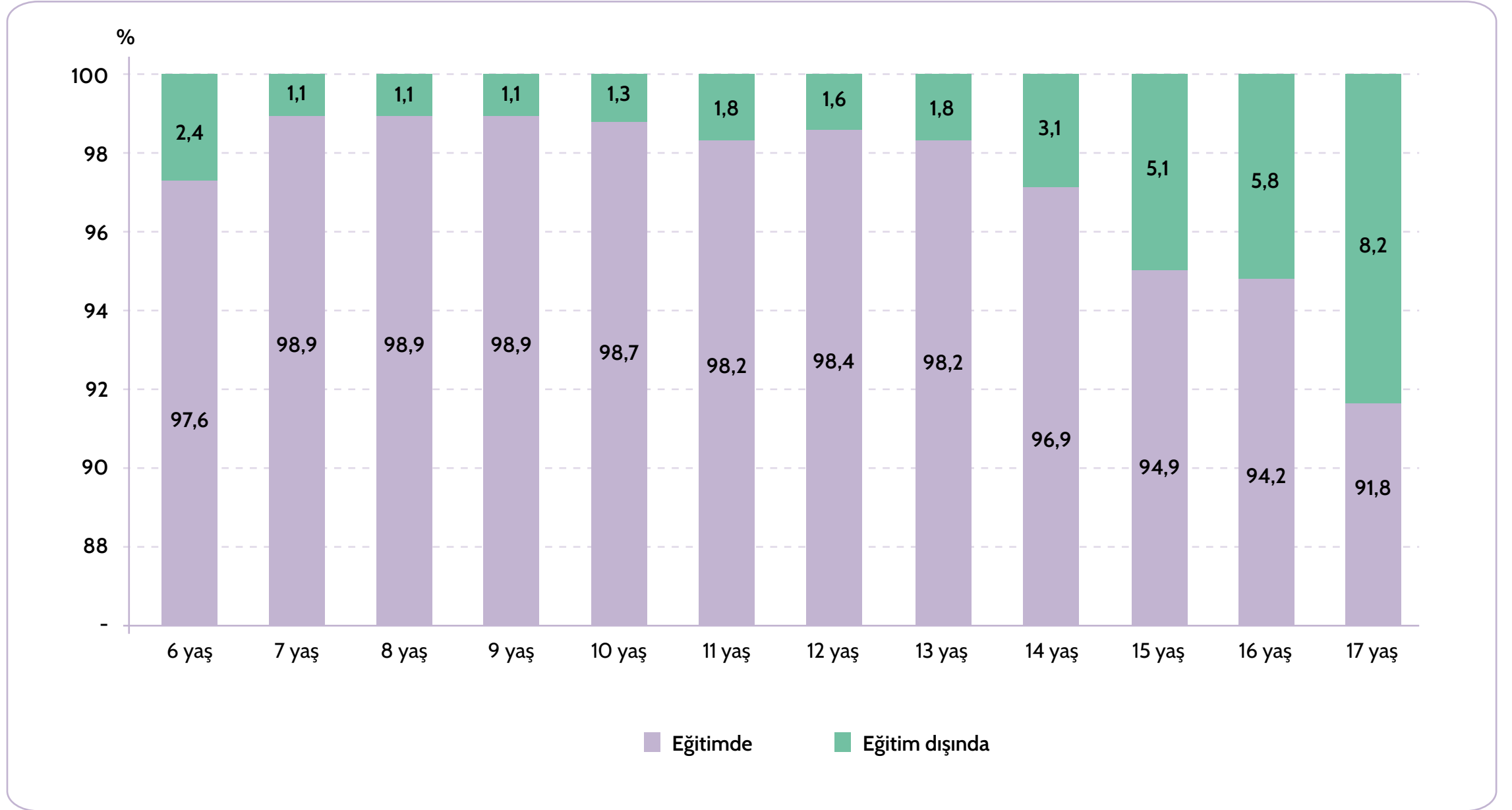
2022-23 eğitim-öğretim yılında zorunlu eğitim çağındaki yaklaşık 442 bin 643 çocuk eğitimin dışındaydı.⁴³

Bu çocukların %49,9’u oğlan, %50,1’i kız çocuktur.

42 İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 12 Ocak 1961.

43 ERG, yaşa göre net okullulaşma oranlarıyla TÜİK yaşa göre çağ nüfusu verilerini birlikte değerlendirerek eğitim dışındaki, hiçbir kademeye kayıtlı olmayan, kız ve oğlan çocuk sayısını yaklaşık olarak hesaplıyor.

GRAFİK 8: YAŞA GÖRE EĞİTİMDE VE EĞİTİM DIŞINDA OLAN ÖĞRENCİLERİN ORANI, 2022-23

Kaynak: MEB (2023a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Açıklama: "Eğitimde" oranı yaşa göre net okullulaşma oranıdır. "Eğitim dışında" oranı ise yaşa göre net okullulaşma oranı 100'den çıkarılarak hesaplandı.

Eğitime erişimin izlenmesinde kullanılan göstergelerden biri de kademelere göre net okullulaşma oranıdır. Yaşa göre okullulaşma oranından farklı olarak bu gösterge, eğitimdeki çocukların teorik yaş gruplarına uygun kademeye kayıtlı olup olmadığını gösterir. Örneğin, ilkokulda net okullulaşma oranı hesaplanırken 6-9 yaş grubunda olup ilkokula kayıtlı olan öğrenci sayısı 6-9 yaş çağ nüfusuna bölünür ve çıkan sayı 100'le çarpılır. Bu gösterge, ilkokul çağında olup yine ilkokulda olan öğrencilerin oranını belirtir, 6-9 yaş grubunda bulunup okulöncesine veya ortaokula kayıtlı olan öğrencileri içermez.

Kademelere göre net okullulaşma oranı eğitim dışındaki çocukların tespit edilmesinde kullanılamaz.

Tablo 2, kademelere ve cinsiyete göre net okullulaşma oranlarını gösteriyor. Buna göre, zorunlu eğitim kapsamındaki kademelerde en yüksek net okullulaşma oranı %93,9'la ilkokuldadır. İlkokulu sırasıyla ortaöğretim (%91,7) ve ortaokul (%91,2) takip ediyor. Ortaöğretim net okullulaşma oranlarının ortaokuldan yüksek olması ortaokulda daha fazla eğitim dışında çocuk olduğu anlamına gelmiyor. İlkokul teorik yaş grubu olan 6-9 yaş grubunda eğitim dışındaki çocuk sayısı yaklaşık 75 bin 174, ortaokul teorik yaş grubu olan 10-13 yaşta yaklaşık 83 bin 401, ortaöğretim teorik yaş grubu olan 14-17'de ise yaklaşık 284 bin 68 çocuk eğitim dışındadır. Bu verilere göre zorunlu eğitim çağındaki çocuklar arasında eğitim dışında olan çocuk sayısı en fazla olan grup 14-17 yaş grubudur. Bu grup ekonomik etkenler, engellilik ya da erken yaşta ve zorla evlilikler gibi nedenlerle eğitime dışına çıkıyor olabilir. Eğitim dışına çıkma nedenlerinin tespit edilmesi bu çocukların eğitime geri dönmesine yönelik müdahale programlarının geliştirilmesi için önemlidir.

TABLO 2: ZORUNLU EĞİTİM KAPSAMINDAKİ KADEMELERDE NET OKULLULAŞMA ORANLARI

		2020-21	2021-22	2022-23
İLKOKUL	Toplam	93,2	93,2	93,9
	Kız	93,1	93,1	93,9
	Oğlan	93,3	93,2	93,8
ORTAOKUL	Toplam	88,9	89,8	91,2
	Kız	88,7	89,7	91,2
	Oğlan	89,0	90,0	91,2
ORTAÖĞRETİM	Toplam	87,9	89,7	91,7
	Kız	87,8	89,3	91,6
	Oğlan	88,1	90,0	91,8

Kaynak: MEB, 2023a.

Devamsızlık, Sınıf Tekrarı, Okul Terki ve Eğitimden Erken Ayrılma

Tüm okullulaşma verileri okula kayıt durumu temel alınarak hesaplanıyor. Çocuğun okula kayıt olması, tek başına ne okula devam ettiğini ne de nitelikli eğitim hakkının gerçekleştiğini gösteriyor; okullulaşma oranlarının farklı göstergelerle desteklenmesi gerekiyor. Bu noktada devamsızlık, sınıf tekrarı, okul terki ve eğitimden erken ayrılma gibi alanlarda da göstergelerin izlenmesi önemlidir. Bu şekilde nitelikli eğitime erişimin artmasına yönelik daha etkili müdahale programları geliştirilebilir.

Devamsızlık

Devamsızlık oranı 20 gün ve üzeri özürlü ya da özürsüz devamsızlık yapan öğrencilerin sayısının ilgili kademedeki tüm öğrenci sayısına bölünmesiyle hesaplanıyor. Örneğin, ilköğretimde 20 gün ve üzeri devamsızlık yapan öğrenci oranı hesaplanırken devamsızlık yapan öğrenci sayısı toplam ilköğretim öğrencilerinin sayısına bölünüyor. 2020 yılına kadar bazı eksikliklerine karşın MEB tarafından düzenli olarak paylaşılan gösterge, 2021 ve 2022 yıllarında paylaşılmadı. Bu, salgın döneminde devamsızlık takibi yapılmamasıyla ilişkili olabilir. Diğer yandan, salgın öncesinden farklı olarak ne idare faaliyet raporlarında ne de bütçe teklifi kapsamında paylaşılan göstergelerde 20 gün ve üzeri devamsızlık yapan öğrenci oranı göstergesi bulunmuyor. 2023'te TC SBB tarafından hazırlanan *2024 Yılı Bütçe Gerekçesi*'nde paylaşılan göstergeye MEB'in *2024 yılı Bütçe Teklifi*'nde de yer verilmedi.

Devamsızlığa ilişkin verilerin sadece MEB tarafından toplanabilmesi, kurumun bu verilerin paylaşımına ilişkin sorumluluklarını artırıyor. Mevcut durumda Türkiye geneli ilköğretim ve ortaöğretim ayırımında paylaşılan verinin farklı kademeler için paylaşılması geçmiş yıllarda ihtiyaçların tespit edilebilmesini sağlamıştı. Örneğin, 2019 verilerine göre genel ortaöğretimde %25,1 olan oran, mesleki ve teknik ortaöğretimde %40,7'ye kadar çıkıyordu (Tablo 3). Ayrıca farklı sınıf seviyelerinde de devamsızlık pratiklerinin farklılaştığı biliniyor. Örneğin, ikinci dönem sonunda kademeler arası giriş sınavlarına girecek 8. sınıflar ve 12. sınıflar daha fazla devamsızlık yapma eğilimindedir. Bunun yanı sıra devamsızlık pratikleri, bölgesel olarak da farklılık gösterebilir. Bu farkların tespit edilmesi yerele özgü politikaların oluşturulması için de gereklidir. Devamsızlık verilerine ilişkin diğer önemli bir konu da bu verilerin öğrenci özellikleriyle ilişkisidir. Kronik rahatsızlıkları olan, hane içi bakım yükü fazla olan, çalışan çocuklar gibi gruplar diğer çocuklara göre daha fazla devamsız olabilirler. Devamsızlığın öğrenci özellikleriyle gruplanarak izlenmesi erken müdahale programlarının geliştirilmesi için önemlidir.⁴⁴ Bu şekilde sürekli devamsızlık yapan öğrencilerin özellikleri de tespit edilebilir. Ayrıca özürlü ve özürsüz devamsızlık oranının birlikte verilmesi, kronik hastalığı olan çocukların devamsız öğrenciler içinde daha fazla temsil edilmesine yol açabilir, bunun için özürlü ve özürsüz devamsızlığın ayrı paylaşılması gereklidir.

Tablo 3'te 20 gün ve üzeri devamsızlık yapan öğrenci oranı paylaşılıyor. Önceki yıllarda farklı kademeler ve program türleri için devamsızlık oranları paylaşılırken 2023'te veriler ilköğretim ve ortaöğretim olarak paylaşıldı; bu durum karşılaştırma yapılmasını zorlaştırıyor. Burada özellikle 2019'da oranın %40,7 olduğu mesleki ve teknik ortaöğretimin durumunun izlenmesi önemlidir. 2023 verilerine göre ortaöğretimde 20 gün ve üzeri devamsızlık oranı %16,4 olsa da 2023'te ortaöğretimde görülen azalma toplam ortaöğretim öğrencileri içinde genel ortaöğretim öğrencilerinin payının daha yüksek olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bu durumda mesleki ve teknik eğitimde bir iyileşme olup olmadığına ilişkin bir çıkarım yapılamaz.

TABLO 3: 20 GÜN VE ÜZERİ DEVAMSIZLIK YAPAN ÖĞRENCİ ORANI (%)

	2019	2020	2021	2022	2023*
İlkokul	6,9	4,5	-	-	16,7
Ortaokul (temel eğitim)	9,9	9,4	-	-	
Din öğretimi - ortaokul	-	-	-	-	
Genel ortaöğretim	25,1	11,2	-	-	16,4
Mesleki ve teknik ortaöğretim	40,7	-	-	-	
Din öğretimi - ortaöğretim	29,8	-	-	-	

Kaynak: 2019 yılı verisi MEB SGB, 2020'den, 2020 yılı verisi MEB SGB, 2021'den, 2023 verileri ise TCCB SBB, 2023'ten alındı. 2023 yılı verileri yıl sonu gerçekleşme tahminidir.

* 2023 verileri ilköğretim ve ortaöğretim için paylaşıldı, kademe ve okul türü ayırımına yer verilmedi.

8 Eylül 2023'te MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikle devamsızlığın önlenmesine yönelik bir karar da yer alıyor; "önleme, müdahale ve yönlendirme komisyonunun devamsızlık yapan ve sınıf tekrarı riski bulunan öğrenci velisini devamsızlığın 5 inci gününde okula davet" edeceği ve "devamsızlık nedenlerini ortadan kaldıracı çalışmaları işbirliği içinde yapacakları" belirtiliyor.⁴⁵ Devamsızlık süresine ilişkin "özürsüz 10 günü, toplamda 30 günü aşan öğrenciler, ders puanları ne olursa olsun başarısız sayılacak" ifadesi yeni yönetmelikte de yer alıyor.⁴⁶ Önleme, müdahale ve yönlendirme komisyonunun kurulması ve katılımçılık ilkesi çerçevesinde öğrencilerin devamsızlık nedenlerinin veliler dahil edilerek çözülmesi olumlu bir politika değişikliğidir.

Sınıf Tekrarı

MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'ne göre "doğrudan, yılsonu başarı puanıyla veya sorumlu olarak sınıf geçemeyenlerle devamsızlık nedeniyle başarısız sayılanlar[ın]" sınıf tekrarı yapması gerekiyor.⁴⁷ Ortaöğretim süresi boyunca iki defa sınıf tekrarı durumuna düşen öğrencilerin kayıtları bu yıla kadar açıköğretim kurumlarına alınıyordu. 8 Eylül 2023'te yapılan değişiklikle öğrenci kayıtları artık açıköğretim kurumlarına ek olarak veli ve öğrenci talebi dikkate alınarak mesleki eğitim merkezlerine (MEM) de alınabiliyor.⁴⁸ Açıköğretim kurumları gibi mesleki eğitim merkezlerine de 18 yaş üstü bireyler kayıt olabildiği için yönetmeliğe MEM'lerin eklenmesi, Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nin sınıf tekrarına ilişkin maddeleri ile MEM'lere ilişkin maddelerinin uyumlu hâle getirilmesi olarak yorumlanabilir.

Ortaöğretimde sınıf tekrarı oranları 2019 yılı öncesine kadar farklı program türleri ve her programın 9. sınıf düzeyleri için paylaşılıyordu. Bu dönemde sınıf tekrarının en fazla 9. sınıf öğrencilerinde olduğu görülüyordu.⁴⁹ 2019'dan itibaren ise sadece 9. sınıflar için paylaşıldı. Salgın dönemine özel uygulamalar⁵⁰ nedeniyle 2020'de veri paylaşılmadı, 2021 ve 2022'de ise ortaöğretimde sınıfta kalan öğrenci olmadığı belirtildi.⁵¹ 2023 yıl sonu tahminlerine göre sınıf tekrar oranları mesleki ve teknik eğitimdeki 9. sınıf öğrencilerinde en yüksektir (%27,2) (Tablo 4). Geçmiş yıllardaki verilerin mesleki ve teknik eğitimde devamsızlık oranlarının yüksek olduğunu göstermesi bu bulguyla uyumludur. Diğer yandan, sınıf tekrar oranının en düşük olduğu program türü Liselere Geçiş Sistemi (LGS) kapsamında yapılan merkezi sınavla öğrenci alan okul oranının en yüksek olduğu genel ortaöğretim değil, %8,2'yle Anadolu imam hatip liseleridir. Bu durum, Anadolu imam hatip liselerinde akademik başarının artmasına yönelik projelerle açıklanabilir.⁵²

45 Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 8 Eylül 2023.

46 A.g.e.

47 Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, 7 Eylül 2013.

48 Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 8 Eylül 2023.

49 ERG, 2019.

50 Tunca vd., 2021.

51 MEB, 2022a.

52 MEB DÖGM, t.y.

TABLO 4: PROGRAM TÜRLERİNE GÖRE 9. SINIF TEKRAR ORANI (%)

	2019	2020	2021	2022	2023
Anadolu imam hatip liseleri	16,0	-	0	0	8,2
Genel ortaöğretim	11,7	-	0	0	12,0
Mesleki ve teknik ortaöğretim	22,0	-	0	0	27,2

Kaynak: 2019 yılı verisi MEB SGB (2020)'den, 2021 ve 2022 verileri MEB (2022a)'den ve 2023 verileri ise MEB (2023b)'den alındı. 2023 yılı verileri yıl sonu gerçekleşme tahminidir.

ÖNLEME MÜDAHALE VE YÖNLENDİRME KOMİSYONU

8 Eylül 2023'te MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikle birlikte sınıf tekrarına yönelik yeni uygulamalardan biri okullarda sınıf tekrarı riski olan öğrencilere yönelik önleme, müdahale ve yönlendirme komisyonlarının oluşturulması oldu. Bu komisyon, "müdür veya görevlendireceği müdür yardımcısının başkanlığında, ilgili okul zümre başkanları, rehber öğretmen ve sınıf rehber öğretmeninden" oluşacak.⁵³

Komisyonun görevleri şunlardır:

- Birinci dönemin sonunda başarısızlık nedeniyle sınıf tekrarı riski olan öğrencileri belirler, ikinci döneme yönelik öğrenci merkezli zorunlu müdahale planı yaparak okul müdürünün onayına sunar, bu planı öğrenci ve veli ile paylaşır.
- Devamsızlık nedeniyle sınıf tekrarı riski olan öğrencileri takip eder ve devamsızlık nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik önleyici çalışmaları yapar.
- Zorunlu müdahale planı kapsamında ikinci dönemin ilk ölçme ve değerlendirme sonuçlarından sonra sınıf tekrarı riski olan öğrencilerin başarı durumlarını sınıf rehber öğretmeni marifetiyle yakından takip eder ve öğrencilerin akademik durumlarını velilerine yazılı olarak bildirir.
- Yapılan tüm önleyici çalışmalara rağmen 9. sınıfta başarısızlık nedeniyle sınıf tekrarına kalan öğrencilerden veli isteği ile mesleki eğitim merkezlerine kayıtlarının yapılmasını talep edenleri yönlendirir.
- İkinci dönem sonunda yıl boyunca yapılan çalışmalara ilişkin görüşme tutanakları ile faaliyet raporunu okul idaresine sunar. Söz konusu raporda, zorunlu müdahale planı kapsamında yapılan görüşme sayısı, mesleki eğitim merkezine yönlendirilen öğrenci sayısı, akademik başarı düzeyinde iyileşme görülen öğrenci sayısı gibi veriler yer alır.

Uluslararası araştırmalar, sınıf tekrarının oğlan çocuklar ve düşük sosyoekonomik durumdaki çocuklarda daha yaygın olduğunu ortaya koyuyor.⁵⁴ Sınıf tekrarına ilişkin verilerin öğrenci özellikleriyle birlikte analiz edilmesi, müdahale politikalarının geliştirilebilmesi için gereklidir. Mevcut durumda MEB, sınıf tekrarına ilişkin çok kısımlı verilere sahip olsa da kamuoyuyla ne bu verilerin analizini ne de cinsiyet, yerleşim yeri gibi kısımlardaki durumu paylaşmıyor. Devamsızlık gibi sınıf tekrarı verisinin de sadece MEB tarafından toplanabilmesi, kurumun bu verinin paylaşımına yönelik sorumluluklarını artırıyor.

Okul Terki

Doğum yılına göre net okullulaşma oranları kullanılarak iki eğitim-öğretim yılı arasında doğum yılına göre net okullulaşma oranlarının ve öğrenci sayılarının nasıl değiştiği izlenebiliyor. Bu verilerle bir yıl eğitimde olup sonraki yıl olmayan bir çocuğun gerekçesini tespit etmek mümkün olmasa da doğum yılına göre okullulaşma verileri okul terki konusunda bir tahmin yapabilmeyi sağlıyor. Bu rapor kapsamında "okul terki" ifadesi bir önceki yıl eğitimde olup 2022-23 eğitim yılında bir eğitim kurumuna kayıtlı olmayan çocukların durumunu ifade etmek için kullanılıyor.

Önceki yıl bir eğitim kurumuna kayıtlı olan en az 20 bin çocuğun, 2022-23'te kayıtlı olmadığı söylenebilir.⁵⁵

Bu çocukların neden kayıtlı olmadığına yönelik daha fazla veri paylaşılmasına ihtiyaç vardır.

Çocuğun ve/ya ailesinin sağlık durumu, sosyoekonomik durum gibi dışsal koşullar okul terkine neden olduğu gibi zorbalık ve akademik başarı gibi okul içi etkenler de çocuğun eğitime devam etmemesinde etkili olabilir.⁵⁶ TÜİK, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve UNICEF tarafından yapılan *Çocuk Araştırması 2022*'ye katılan 13-17 yaş grubundaki çocukların %8,8'i okulda kendini garip ve yabancı, %6,6'sı okulda kendini yalnız, %6,8'i ise okulda kendini dışlanmış hissettiğini belirtiyor.⁵⁷ Okul deneyimleri nedeniyle çocukların eğitim dışına çıkmasının önüne geçebilmek için çocukların okul deneyimine ilişkin veri toplamak ve bunlar odağında müdahale programları geliştirmek elzemdir. Okulla ilgili olumsuz deneyimleri nedeniyle ne kadar çocuğun eğitim dışına çıktığına ilişkin veri bulunmuyor.

54 Warren vd., 2014.

55 TÜİK çağ nüfusu verileri ve MEB tarafından paylaşılan doğum yılına göre okullulaşma verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı. Çocukların eğitim kurumuna kayıtlı olmaması, eğitim dışına çıktıkları anlamına gelmeyebilir. Azalma vefat ve göç gibi başka sebeplerden kaynaklanabilir.

56 ERG, 2018.

57 TÜİK, 22 Mart 2023.

Eğitimden Erken Ayrılma

Okul terkinden farklı olarak eğitimden erken ayrılma 18-24 yaş nüfusun en son tamamladığı kademeye bakılarak belirlenir. Buna göre, 18-24 yaş grubunda en az ortaöğretim mezunu olmayanlar istatistiksel olarak “eğitimden erken ayrılanlar” olarak tanımlanıyor.⁵⁸ Bu alandaki veriler, sadece 18-24 yaş grubuna ilişkin politikalar için değil, örgün eğitimdeki politikaların iyileştirilmesinde ve eğitim dışına çıkma riski bulunan çocukların durumunun tespit edilmesinde de yararlı olabilir.

Ortaöğretim çağında artan okullulaşma oranlarıyla birlikte eğitimden erken ayrılanların oranı azalıyor. 2020’de %27,0 olan eğitimden erken ayrılanların oranı 2021’de %23,0’e geriledi. En güncel verilerin bulunduğu 2022’de ise 1,6 yüzde puan azalarak %21,4 oldu (Tablo 5). 18-24 yaş grubunda eğitimden erken ayrılan erkeklerin oranı %22,2 iken bu oran kadınlarda %20,4’tür. Kadın ve erkeklerin durumuna istihdam boyutuyla bakıldığında ise farkın arttığı görülüyor. Eğitimden erken ayrılıp istihdam edilenlerin oranı erkeklerde %15,7 iken bu oran kadınlarda sadece %4,5’tir. İstihdam oranları her iki grup için düşük olmakla birlikte eğitimden erken ayrılan kadınların istihdama katılım şanslarının da düştüğü söylenebilir.

TABLO 5: EĞİTİMDEN ERKEN AYRILANLARIN İŞGÜCÜ DURUMUNA GÖRE 18-24 YAŞ NÜFUS İÇİNDEKİ ORANI (%), 2022

		Toplam	Erkek	Kadın
Eğitimden erken ayrılanlar		21,4	22,2	20,5
Eğitimden erken ayrılıp istihdam edilenler		10,3	15,7	4,5
Eğitimden erken ayrılıp istihdamda olmayanlar	Çalışmak isteyenler	3,7	4,5	2,9
	Çalışmak istemeyenler	7,4	2,0	13,0

Kaynak: TÜİK (2023, 23 Mart)

EĞİTİM ERİŞİMİ İÇİN ÖZEL ÖNLEM GEREKEN ÇOCUKLAR

Eğitime erişime ilişkin göstergeler, eğitimde olan ve olmayan iki ayrı grup çocuk tanımlasa da nitelikli eğitime erişimin sağlanmasına yönelik doğru adımların atılabilmesi için bu çocuklara ilişkin daha fazla bilgiye ihtiyaç var. EİR kapsamında 2007'den beri sürdürülen izleme çalışmaları bazı çocuk gruplarının eğitime erişim anlamında diğerlerinden daha dezavantajlı olduğunu ortaya koyuyor. Bu bölümde bu gruplardan kız çocuklar, özel eğitim desteğine ihtiyacı olan çocuklar, kırsaldaki çocuklar, mülteci çocuklar ve çalışan çocukların durumu değerlendiriliyor.

Kız Çocuklar

Son 30 yıldır dünyada ve Türkiye'de yürütülen çalışmalarla kız çocukların eğitime erişimi noktasında önemli adımlar atıldı. Bu adımların sonucunda, kız çocukların nitelikli eğitime erişiminde somut iyileşmeler görüldü. Bunlar cinsiyet oranı ve okullulaşma oranı gibi göstergeler üzerinden izlenebilir.

ERG SÖZLÜK

Cinsiyet oranı

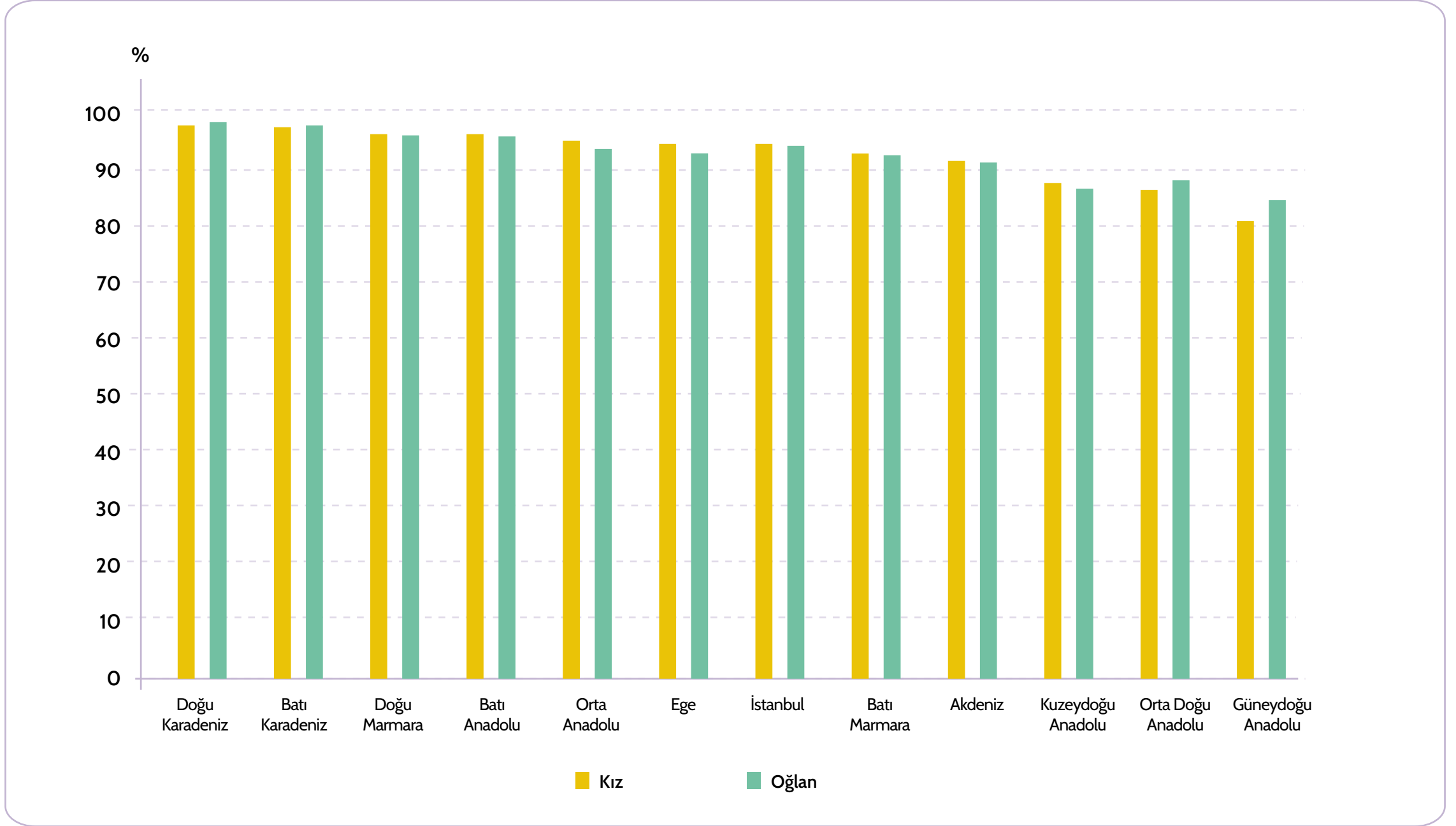
Belirli bir öğretim yılında ilgili öğretim türünün kız çocuk brüt okullaşma oranının, aynı öğretim yılında ilgili öğretim türünün erkek çocuk brüt okullaşma oranına olan göreceli büyüklüğünü gösterir.

Kaynak:

https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/29151106_meb_i_statistikleri_orgun_egitim_2022_2023.pdf

Cinsiyet oranı, doğrudan bir eğitime erişim göstergesi olmasa da eğitime erişebilen çocuklar içerisinde cinsiyet açısından bir denge olup olmadığını izlemeye kullanılır. Dışsal bir müdahale olmadığında ülkedeki kız ve oğlan çocukların sayısının birbirine yakın olması beklenir, bu durumu yansıtan cinsiyet oranı da %100'e yakın olmalıdır. Türkiye'de 2000-01'de ilköğretimde %89,6 olan cinsiyet oranı, 2022-23'te ilköğretimde %99,5'e, ortaokulda %101,9'a yükseldi. Ortaöğretimde ise %74,4'ten %96,0'ya çıktı. Benzer bir ilerleme, kademelere göre net okullaşma oranlarında da görülüyor: 2012-13'te %69,3 olan kız çocukların ortaöğretim net okullaşma oranı 2022-23'te %91,6 oldu. Bu iyileşmeye karşın hâlâ bölgesel farklılıklar sürüyor. Kız çocukların ortaöğretimde net okullaşma oranının en yüksek olduğu Doğu Karadeniz (%97,3) ile bu oranın en düşük olduğu Güneydoğu Anadolu (%80,9) arasında 16,4 yüzde puan fark vardır (Grafik 9). Aynı zamanda Güneydoğu Anadolu, 3,6 yüzde puanla oğlanlar lehine ortaöğretim net okullaşma oranı farkının en yüksek olduğu bölgedir.

GRAFİK 9: ORTAÖĞRETİMDE CİNSİYET VE BÖLGELER AYRIMINDA NET OKULLULAŞMA ORANLARI, 2022-23

Kaynak: MEB (2023a).

Yaşa göre okullulaşma oranı üzerinden yapılan hesaplamalar 2022-23 eğitim-öğretim yılında zorunlu eğitim çağındaki yaklaşık 221 bin 739 kız çocuğun eğitim dışında olduğuna işaret ediyor.

Bu sayının yaşa göre değişimine bakıldığında eğitim dışına çıkan kız çocuk sayısının 14 yaş itibarıyla 20 binin, 15-16 yaş itibarıyla ise 30 binin üzerine çıktığı görülüyor. 17 yaşta ise eğitim dışına çıkan kız çocuk sayısı 50 binin üzerine çıkıyor. 14 yaş sonrası bu hızlı artış özellikle bu yaş itibarıyla kız çocukların eğitimde kalmasına yönelik müdahale programlarına ihtiyaç olduğunu gösteriyor. Her ne kadar eğitim dışındaki toplam çocuk sayısı kız ve oğlanlar için birbirine yakın olsa da (kızlarda yaklaşık 221 bin 739, oğlanlarda yaklaşık 220 bin 904) kız ve oğlanların eğitim dışına çıkma sebepleri farklılaşıyor. Bu durum, kız çocukların sorunlarına toplumsal cinsiyet eşitliği temel alınarak kız çocuk odaklı tasarımla çözümler üretilmesi gerektiğini ortaya koyuyor.

Kız Çocukların Eğitim Hakkı

Kız çocukların eğitim hakkının ele alındığı bilgi notu için: www.egitimreformu.girisimi.org/wp-content/uploads/2023/09/KizCocuklariEgitimHakki.pdf

Özel Eğitim Desteğine İhtiyaç Duyan Öğrenciler

Türkiye’de engeli olan çocuklara ilişkin olarak yalnızca örgün eğitime dair verilere düzenli ulaşılabiliyor ve alandaki gelişmeler yıldan yıla takip edilebiliyor. Engeli olan tüm çocukların sayısına ve dolayısıyla özel eğitimde okullulaşma oranlarına ilişkin veriler kamuoyuyla paylaşılmıyor.

2022-23 eğitim-öğretim yılının istatistikleri, örgün eğitimde özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrenci sayısının bir önceki seneye göre 35 bin 118 artarak 507 bin 804’e çıktığını gösteriyor.⁵⁹

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde belirtildiği üzere özel eğitim öğrencilerinin eğitimlerine “en az sınırlandırılmış” eğitim ortamlarında devam etmeleri esastır.⁶⁰ 2022-23 eğitim-öğretim yılında okulöncesi kademesindeki öğrencilerin %13,5’i kaynaştırma yoluyla eğitim aldı. İlkokul öğrencilerinin %75,0’i kaynaştırma yoluyla eğitim, %17,4’ü özel eğitim sınıflarında yarı kaynaştırma yoluyla eğitim ve %7,6’sı ayrıştırılmış eğitim aldı. Ayrıştırılmış eğitim alan ilkokul öğrencisi sayısı geçen seneye göre 0,2 yüzde puan azaldı. Bu oranlar ortaokul için sırasıyla %79,8, %13,3 ve %6,8’dir. Ortaöğretim seviyesinde özel eğitim desteği alan öğrencilerin %73,6’sı kaynaştırma yoluyla eğitim alırken %26,3’ü ayrıştırılmış eğitim ortamlarında eğitimini sürdürdü (Tablo 6).

TABLO 6: ÖRGÜN EĞİTİMDE ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİNDEN YARARLANAN ÖĞRENCİ SAYISI, 2022-23

	Kaynaştırma	Özel Eğitim Okulu	Özel Eğitim Sınıfı	Toplam
Okulöncesi	1.187	7.612	-	8.799
İlkokul	143.814	14.508	33.310	191.632
Ortaokul	166.461	14.214 (+79)*	27.749	208.503
Ortaöğretim	72.788	25.972 (+110)**	-	98.870
TOPLAM	384.250	62.306	61.059	507.804

Kaynak: MEB, 2023a.

*79’u özel yetenekli öğrencilerdir.

**110’u özel yetenekli öğrencilerdir.

MEB 2022 Yılı İdare Faaliyet Raporu'na göre 2022 yılında "ilköğretimi tamamlayan özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerden ortaöğretime devam edenlerin oranı %88'dir." Aynı rapora göre 2022 yılında "özel eğitimde tanı konulan ve yönlendirilen öğrencilerden eğitimlerini tamamlayanların oranı %75'tir."⁶¹

Engeli olan kız çocuklar hem toplumsal cinsiyet hem de engelliliğe dair farklı ayrımcılıklara maruz kaldıkları için kız çocukların durumunun ayrıca incelenmesi önemlidir. Özel eğitim desteği alan olan kız öğrenci sayısının 2022-23 eğitim-öğretim yılında oğlan çocuklara kıyasla çok düşük olduğu görülüyor (Tablo 7). Bu fark yıllardır sürüyor. Bu durumun arkasında "engeli olan kız çocukların eğitim maliyetinin bakımverenlerce yük olarak görülmesi, engeli olan kız çocuklar ve genç kadınların şiddet görme oranlarının engeli olmayan kadınlara kıyasla 10 kat fazla olması, bunun sonucunda ergenliğe giren kız çocukların cinsel şiddetten korunması amacıyla ev ortamında tutulması"⁶² gibi nedenler yatıyor. Ayrıca sınıf düzenini bozduğu belirtilen davranışların oğlanlarda daha sık görülmesi ve kız çocuklarda sık görülen içine kapanıklık gibi durumların semptom olarak algılanmaması özellikle gelişimsel farklılıkları olan kız çocukların görece daha az tanı almasını beraberinde getirebiliyor.⁶³

TABLO 7: CİNSİYET AYRIMINDA ÖRGÜN ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİNDEN YARARLANAN ÖĞRENCİ SAYISI, 2022-23

	Kız	Oğlan
Okulöncesi	2.874	5.925
İlkokul	69.082	122.550
Ortaokul	76.613	131.811
Ortaöğretim	37.851	60.909
TOPLAM	186.420	321.195

Kaynak: MEB, 2023a.

Açıklama: Araştırma ve Geliştirme Uygulama Merkezlerindeki öğrenciler hesaplama dahil edilmedi.

Kırsaldaki Çocuklar

2022-23 eğitim-öğretim yılında kırsaldaki toplam öğrenci sayısı %2,4'lük artışla 623 bin 902'ye yükseldi. Bu artışta 6 Şubat depremlerinin etkili olduğu söylenebilir. Depremler, kırsal bölgelerde nüfus miktarının artmasına

61 MEB SGB, 2023b.

62 Tunca vd., 2022.

63 Arms vd., 2008.

ve benzer şekilde kırsal alanların ihtiyaçlarının çeşitlenmesine neden oldu. Köy Okulları Değişim Ağı (KODA) tarafından yapılan değerlendirmelere göre kırsal alanlar görece güvenli ortamlar sağlaması, doğayla iç içe olması ve buralarda ısınma ve beslenme ihtiyaçlarının kolay karşılanması nedeniyle göç alan yerleşim alanlarına dönüştü.⁶⁴ Bu durum, köylerde eğitim faaliyetlerinden yararlanan öğrenci sayılarının da artmasına neden oldu.

Tablo 8, 2022-23'te köy okulu sayısını, bu okullara kayıtlı öğrenci sayısını kademelere ve cinsiyete göre gösteriyor. Buna göre kırsaldaki kurumların ağırlıklı olarak okulöncesi eğitim ve ilkökul kademesindeki kurumlar olduğu görülüyor. Kırsaldaki okulların %58,3'ünü ilkökul, %27,4'ünü ortaokul, %11,9'unu okulöncesi eğitim ve %2,4'ünü ise ortaöğretim kurumları oluşturuyor. Öğrenci sayılarına bakıldığında en fazla öğrencinin ilkökulda olduğu, bu kademe ortaokulun takip ettiği görülüyor. Öğrencilerin %39,0'u ilkökula, %36,9'u ortaokula, %17,9'u okulöncesine, %6,1'i ise ortaöğretim kurumlarına kayıtlıdır. Önceki yıllardaki gibi köy okullarındaki öğrenci sayısının en az olduğu kademe ortaöğretimdir. Ortaokul kademesinde, ilkökul kademesindeki kurum sayısı kadar kurum olmamasına karşın öğrenci sayılarının birbirine yakın olması kırsaldaki ortaokullarda öğrenci yoğunluğunun diğer kademelerden fazla olduğuna işaret ediyor. Bu durumun öğrencileri nasıl etkilediğine ilişkin araştırmaların yapılması önemlidir. Tüm kademelerde kız öğrenci sayısı bu sene de oğlan öğrenci sayısından daha düşük oldu.

TABLO 8: KÖY OKULLARINA KAYITLI ÖĞRENCİLERİN KADEMEYE VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI, 2022-23

	Okul sayısı	Öğrenci sayısı		
		Toplam	Kız	Oğlan
Okulöncesi*	1.137	111.959	54.536	57.423
İlkokul	5.582	243.473	117.950	125.523
Ortaokul	2.624	230.261	113.126	117.135
Ortaöğretim	231	38.209	18.512	19.697
TOPLAM	9.574	623.902	304.124	319.778

Kaynak: MEB, 2023a.

*İlkokullar bünyesinde yer alan anasınıflarının sayısını içermiyor. Bunlar da eklendiğinde okulöncesi eğitimdeki kurum sayısı 5 bin 532'dir.

Kırsaldaki kurumlarda okulöncesi eğitim gören öğrenci sayısı 2022-23 eğitim-öğretim yılında bir önceki yıla göre %38,8 artış göstererek 111 bin 959 oldu.⁶⁵ Benzer bir şekilde köylerdeki anaokulları ve anasınıflarının sayısı da bir önceki yıla göre %22,0 arttı ve 5 bin 532'ye ulaştı.⁶⁶ Köy okullarındaki öğrenci sayısı ilköğretim kademesinde %2,8, ortaokulda %3,7, ortaöğretimde ise %1,4 azaldı.⁶⁷

Nüfusun seyrek olduğu yerlerde ve köylerde sınıf açmak için yeterli sayıya ulaşamadığı durumlarda, öğrenciler taşınmalı eğitim hizmetlerinden yararlanıyorlar veya yatılı bölge ortaokullarında (YBO) eğitimlerine devam ediyorlar. 2022-23'te, tüm kademelerde (ilköğretim, ortaokul, özel eğitim ve ortaöğretim) taşınmalı eğitim hizmetinden yararlanan öğrenci sayısı, bir önceki yıla göre %10,0 arttı ve 1 milyon 347 bin 738'e yükseldi.⁶⁸

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, taşınmalı eğitim faaliyetlerinin en yoğun olduğu bölge olarak dikkat çekiyor. *MEB Örgün Eğitim İstatistikleri*, taşınmalı eğitim kapsamında olan ilk ve ortaokul kademelerinde taşınan okul ve okulsuz yerleşim birimi sayısını paylaşıyor. Taşınmalı eğitim kapsamındaki öğrenci sayısına paralel olarak taşınan okul ve okulsuz yerleşim birimi sayısı, bir önceki yıl 41 bin 907'yken bu yıl 32 bin 404'e geriledi.⁶⁹ Bir önceki yıl 270 olan YBO sayısı ise bu yıl 263'e geriledi.⁷⁰ YBO'larda eğitim gören öğrenci sayısı %3,4 azaldı. YBO'larda eğitim gören kız öğrenci sayısı 23 bin 880 (%48,3), oğlan öğrenci sayısı 25 bin 513'tür (%51,7).⁷¹

Mülteci Çocuklar

Türkiye'de en büyük mülteci grubu olan Suriyelilere ek olarak Afganistanlılar, İranlılar, Iraklılar, Ukraynalılar ve Rusyalılar gibi çeşitli gruplar yaşamaya devam ediyor. Bu çeşitliliğe karşın paylaşılan verilerde farklı grupların eğitime erişimine ilişkin bir değerlendirme yapılamıyor, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan çocukların okullulaşma oranı verileri kırılımlar olmadan paylaşıyor. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (HBÖGM) Göç ve Acil Durumlarda Eğitim Daire Başkanlığı'nın 7 Mart 2023 tarihli verilerine göre Türkiye'de yaşayan 5-17 yaş grubundaki "yabancı uyruklu" çocuk sayısı 1 milyon 448 bin 638'dir.⁷² Bu çocukların 993 bin 336'sı okula kayıtlıken okullulaşma oranı 2021-22 verilerine göre 0,1 yüzde puan artarak %68,6 oldu.

Kademeler ayrımında bakıldığında, 5 yaşta okulöncesi okullulaşma oranı %38,8'den %45,3'e yükseldi.⁷³ İlkokulda okullulaşma oranı 1 yüzde puan artışla %79,0, ortaokuldaki okullulaşma oranı 0,9 yüzde puan düşüşle %80,3, ortaöğretimdeki okullulaşma oranı ise 2,7 yüzde puan düşüşle %47,4 oldu.⁷⁴ Artan yaşla birlikte eğitim dışına çıkan çocuk sayısının artıyor olması, yıllardır devam eden bir problem olarak dikkat çekiyor. Bununla birlikte 5-17 yaş grubundaki 455 bin 302 çocuğun okula kayıtlı olmadığına altını çizmek gerekiyor.⁷⁵

65 MEB, 2023a.

66 A.g.e.

67 A.g.e.

68 A.g.e.

69 A.g.e.

70 A.g.e.

71 A.g.e.

72 MEB HBÖGM, 2023.

73 A.g.e.

74 A.g.e.

75 A.g.e.

Çalışan Çocuklar

Dünya'da neredeyse her 10 çocuktan biri çocuk işçiliği olarak tanımlanabilecek faaliyetlerde çalıştırılıyor.⁷⁶ 20 yıldır süren bir düşüşün ardından tüm dünyada çocuk işçi sayıları COVID-19 salgınıyla birlikte artışa geçti.⁷⁷ 2019'dan beri çocuk işçiliğinde %88 artışın görüldüğü ABD'de artışın nedenleri olarak salgına bağlı kapanmaların daralan işgücü piyasasında özellikle düşük ücretli hizmet sektörü işlerinde işgücü ihtiyacını artırması ve hanehalkı üzerinde mali baskı oluşturan artan enflasyon gibi ekonomik etkenler sayılıyor.⁷⁸ Türkiye'de sadece 15-17 yaş çocukların istihdam durumuna ilişkin güncel veri bulunuyor. Buna göre, salgın döneminde son 10 yılın en düşük seviyesi olan %13,7'ye kadar gerileyen 15-17 yaş grubu istihdam oranı salgın sonrası artışa geçti: 2021'de %14,0'e, 2022'de ise %16,4'e çıktı. Oranın cinsiyet ayrımında da farklılaştığı görülüyor: 2022'de 15-17 yaş grubundaki oğlanların istihdam oranı %23,7 iken kız çocukların istihdam oranı %8,6'dır.

Her ne kadar istihdam verileri oğlan çocukların kız çocuklardan daha fazla istihdamda olduğunu gösterse de 15-17 yaş grubunda eğitim dışında olan çocukların %50,4'ü kız, %49,6'sı oğlandır. 2022 verilerine göre 15-17 yaş grubundaki kızların %11,7'si, oğlanlarınsa %6,8'i ne eğitimde ne de istihdamdadır.⁷⁹ İstihdamda olmamalarına karşın hem eğitim dışında hem de ne eğitimde ne de istihdamda oranlarının yüksek olması eğitim dışındaki kız çocukların durumlarına ilişkin daha fazla bilgi toplanmasını gerektiriyor. Çalışan çocuklar bağlamında kız çocukların eğitim dışında kalma nedenlerinden biri hane içi bakım yüküdür.

Çocuk Araştırması 2022'de çocukların ev işine katılım durumuna ilişkin sorular da soruluyor. Bakımverenleri tarafından son bir hafta içerisinde en az bir ev işi yaptığı belirtilen 5-17 yaş grubundaki kız çocukların oranı %55,2 oğlan çocukların oranı ise %49,9'dur.⁸⁰ Çocukların evde yaptığı işler de cinsiyete göre farklılaşıyor: Kızlar, hanede bulaşık yıkamak, evi temizlemek, çamaşır yıkamak, çocuklara bakmak gibi işlerle ilgilenirken oğlanların alışveriş yapmak, eve su, kömür getirmek/taşımak gibi faaliyetleri kız çocuklardan daha fazla gerçekleştirdiği görülüyor.⁸¹ Hane içi emek faaliyetleri, bu faaliyetler yüzünden çocukların eğitim ve oyun hakları engellendiğinde, çocuklar kendilerine zaman ayıramadıklarında ve fiziksel ve ruhsal zarara uğradıklarında çocuk işçiliği kapsamında değerlendiriliyor.⁸² Fakat bu koşullar altında ne kadar çocuğun bulunduğuna ilişkin veri paylaşılmıyor.

76 ILO, 2022.

77 A.g.e.

78 Gurley, 19 Ekim 2023.

79 TÜİK, 17 Mayıs 2023.

80 TÜİK, 22 Mart 2023.

81 A.g.e.

82 Putnick ve Bornstein, 2016.

14 Ekim 2023 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik’te mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocuklarının eğitime erişimine ilişkin değişiklikler de yer aldı. Mevcut yönetmeliğin 18. maddesinin 3. fıkrasına göre ilköğretim kurumlarında öğrencilerin okula devamları zorunludur. Yeni düzenlemeyle bu bölüme eklenen “ğ” bendi ise şu şekildedir: “Mevsimlik tarım işçileri ile göçer ve yarı göçer aileler, çalışmak üzere gidecekleri yerleri çocuklarının kayıtlı olduğu okullarına bildirmekle, çocuklarını gittikleri yerlerdeki okullara kaydettirmekle ve çocuklarının okula devamını sağlamakla yükümlüdürler.”⁸³

Türkiye’nin taraf olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye göre “Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle: [o]kullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.”⁸⁴ Yapılan düzenleme kamu idaresinin anayasal yükümlülüğünü ailenin sorumluluğuna bırakıyor. Mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukların eğitim dışına çıkma riski düşünüldüğünde sorumluluk devri daha fazla çocuğun eğitim dışına çıkmasına neden olabilir. Bu değişikliğin halen yürütülmekte olan Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Projesi’ni⁸⁵ nasıl etkileyeceği, proje hedefleriyle uyumluluğu da tartışılmalıdır.

83 Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 14 Ekim 2023.

84 UNICEF, t.y.a.

85 ILO, t.y.

EĞİTİMİN İÇERİĞİ

Eğitimin içeriği, bütünsel gelişimleriyle (duygusal, sosyal ve fiziksel) ilişkisi nedeniyle çocukların nitelikli eğitim hakkı için hayati öneme sahiptir. Eğitimin içeriği, krizlere ve afetlere hazırlık gibi çağın gerekliliklerini yansıtmalı ve çocukların içerisinde yaşadığı koşullarda onlar için anlamlı olmalıdır. Sadece akademik kazanımlar değil, aynı zamanda eleştirel düşünme ve işbirliği gibi 21. yüzyıl becerilerini de vurgulamalıdır. Nitelikli içerik, farklı çocukların ihtiyaçlarına cevap vererek kapsayıcılığı teşvik eder ve öğrenme için sağlam bir temel oluşturmalarını sağlar. Krizler çağında, eğitimin içeriğinin çocukların krizler karşısında hazırbulunuşluklarını ve dirençliliklerini artırması esastır.

Eğitimin içeriği alanında sınırlı sayıda nicel gösterge bulunuyor. Bu durum temel olarak içerik değerlendirmesinin karmaşıklığından kaynaklanıyor. Çok yönlü olması gereken eğitim içeriğinin, ders, pedagoji ve öğretim gibi farklı açılardan değerlendirilmesi gerekir ve bunları yıldan yıla tekrarlanabilen göstergelerle izlemek zordur. Okullulaşma oranları, mezuniyet oranları veya test puanları gibi daha somut ve kolayca ölçülebilir göstergelerin aksine, araştırma yapılmaksızın içerik kalitesinin ve/ya uygunluğunun niteliksel yönlerini ölçmek mümkün olmayabilir. Bu da eğitim içeriğini izlemek için daha kapsamlı bir yaklaşımın gerekli olduğunu gösterir. Bunun yanı sıra ders saatleri gibi ölçülebilir eğitimin içeriği konularında yıldan yıla değişimlerin olmaması da eğitimin içeriği alanında gösterge oluşturulmasını sınırlıyor.

Bu bölümde, ortaokul ve ortaöğretimdeki öğrencilerin program türlerine ve açıköğretime ilişkin göstergeler inceleniyor.

ORTAOKUL VE ORTAÖĞRETİMDEKİ PROGRAM TÜRLERİ

Türkiye’de ortaokulda iki farklı program (temel eğitim ve din öğretimi), ortaöğretimde ise üç farklı program (genel ortaöğretim, din öğretimi ve mesleki ve teknik ortaöğretim) uygulanıyor. Farklı programlarda farklı dersler yer alabiliyor ya da programa göre bazı derslerin ders saatleri diğer programlardan daha fazla olabiliyor. Bu açıdan öğrencilerin programlara göre dağılımını izlemek, hangi programların eğitim sisteminde daha ağırlıklı olduğunu tespit edilmesini sağlar. Bu ağırlık, eğitim sisteminin güçlü yanları kadar geliştirmesi gereken yanları olduğunu da gösterebilir. Ayrıca, programı tercih eden öğrencilerin özelliklerinin de birlikte izlenmesi, eşitlik ilkesi açısından önemlidir. Bu şekilde, belli özelliklere sahip çocukların tek program tipinde toplanmasının önüne geçilebilir. Programlar arası fırsat eşitliği sağlanabilir.

Ortaokul Program Türleri

Ortaokulda örgün eğitim öğrencilerinin program türlerine göre dağılımlarına bakıldığında öğrencilerin %78,1'i Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'ne (TEGM) bağlı resmi ortaokullara, %13,4'ü imam hatip ortaokullarına ve imam hatip liseleri bünyesinde faaliyet gösteren imam hatip ortaokullarına, %7,3'ü özel ortaokullara, %1,0'i yatılı bölge ortaokullarına, %0,3'ü özel eğitim kurumlarına ve %0,02'si ise müzik ve bale ortaokuluna (konservatuvar) kayıtlıdır.⁸⁶

Ortaöğretim Program Türleri

Grafik 10, ortaöğretimdeki öğrencilerin hangi okul türünde eğitim gördüğüne ilişkin bilgi veriyor. Ortaöğretimde örgün eğitime devam eden öğrencilerin program türlerine göre dağılımlarına bakıldığında öğrenci sayısının en yüksek olduğu program türünün genel ortaöğretim (%45,6) olduğu görülüyor. Genel ortaöğretime, mesleki ve teknik eğitim (%31,9) ve din öğretimi (%10,1) takip ediyor. Genel ortaöğretimdeki özel liselere kayıtlı öğrenci oranı önceki yıla göre 0,2 yüzde puan artarak %8,8 oldu.

GRAFİK 10: ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN PROGRAM TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

Kaynak: MEB (2023a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

AÇIKÖĞRETİM

Türkiye’de diğer programlara ek olarak hem ortaokulda hem de ortaöğretimde açıköğretim kurumları da yer alıyor. Bir nedenle eğitim sisteminin dışına çıkan yetişkinler için önemli bir fırsat sağlayan açıköğretim kurumlarına ortaöğretimde örgün eğitim çağındaki 14-17 yaş öğrenciler de kayıt olabiliyor. Ortaokulda ise bazı özel koşullar dışında⁸⁷ ortaokul çağı nüfusunda olan 10-13 yaş çocukların bir örgün eğitim kurumuna alternatif olarak açık ortaokula gitmesi mümkün değildir. Açık ortaokula kayıt için eğitim-öğretim yılı başlangıcı itibarıyla 14 yaşını bitirip 15 yaşından gün almak gerekiyor.⁸⁸

Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2022-23’e göre, açıköğretim ortaokuluna giden öğrencilerin tüm öğrencilere oranı bir önceki yıl 3,2 iken bu sene bu oran 6,1’e yükseldi.⁸⁹ Tüm yaş gruplarında açıköğretim liselerine kayıtlı öğrenci sayısı ise 2 milyon 9 bin 480’dir. Bu sayı önceki yıl 1 milyon 566 bin 255’ti.⁹⁰ %28,3 oranındaki bu artış, salgın sonrası tamamen yüz yüze eğitime geçilmesiyle ilgili olabilir.

Açıköğretimde artan öğrenci sayısının nedeninin tespit edilebilmesi için yaşa göre ayrıştırılmış veriye ihtiyaç vardır.

Bu hâliyle artışın 14-17 yaş grubunun açıköğretim kurumlarını tercih etmesinden kaynaklandığı söylenemez. 2022-23 eğitim yılı için yaşa göre ayrıştırılmış veri henüz yayımlanmadı. 2021-22 eğitim-öğretim yılında, 18 yaş altındaki 262 bin 365 öğrenci açıköğretim liselerine kayıtlıydı.⁹¹

AÇIKÖĞRETİM LİSELERİNE GEÇİŞİN ZORLAŞTIRILMASI

8 Eylül 2023’te MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği’nde yapılan değişiklik öncesinde yönetmelik sadece açıköğretim liselerinden örgün eğitim kurumlarına yapılan nakilleri düzenliyordu. Değişikle birlikte örgün ortaöğretim kurumlarına kayıtlı öğrencilerin açıköğretim liselerine geçişine kısıtlama getirildi. Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği’nin 41. maddesinde yapılan değişikliğe göre; örgün ortaöğretim kurumlarında okuma hakkını kaybeden öğrencilere ek olarak ilköğretim programını tamamlayan özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerden tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim alacak çocuklar, anne ve babası vefat edenler, haklarında Çocuk Koruma Kanunu ya da Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında karar⁹² olanlar, harp veya vazife malulü sayılanların çocuğu olanlar, şehit ve gazi çocuğu olanlar, Türk Ceza Kanununun “Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar” kapsamındaki suçların mağduru olanlar, Millî sporcular, tutuklu ve hükümlü olanlar, evde ve hastanede eğitim verilerek öğrenim görenler ile “Bakanlıkça mazereti uygun görülenler” örgün eğitim kurumlarından açıköğretim liselerine nakil olabilir.⁹³

87 MEB, 2023c.

88 A.g.e.

89 MEB, 2023a.

90 MEB, 2022b.

91 MEB HBÖGM, 2022.

92 Koruma kararı verilen, koruyucu aile yanına yerleştirilen, evlatlık edinme öncesi bir yıllık geçici bakım sürecinde olan, kanun kapsamında eğitim veya bakım tedbiri kararı verilen, ikameti geçici olarak değiştirilmek zorunda kalan öğrenciler.

93 Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 8 Eylül 2023.

Yönetmelik değişikliğiyle açıköğretim liselerine nakle bir sınırlama getirilmesi olumludur. Diğer yandan bu sınırlamanın açıköğretime geçişteki nedenleri ortadan kaldırmadığının altını çizmek gerekiyor. Öğrenciler, örgün eğitim kurumlarında eğitim görebilecek yaş grubunda bulunmalarına karşın ailevi ve ekonomik sebeplerin yanı sıra olumsuz okul iklimi, akademik başarı baskısı ve yükseköğretim kurumları sınavına hazırlık için açıköğretim liselerini tercih ettiklerini anlatıyorlar.⁹⁴ Bu nedenler var oldukça öğrenciler, örgün eğitimin dışına çıkmak için başka yollar arayabilirler. Ayrıca yönetmelik değişikliği açıköğretim liselerine nakile bir sınırlama getirirse de Açıköğretim Lisesi Yönetmeliği'nde değişiklik yapılmadı. Bu durum, ortaokuldan mezun olan öğrencilerin örgün eğitim veren bir liseye kayıt olmadıkları takdirde doğrudan açıköğretim liselerine kayıt olabilecekleri anlamına geliyor.

EĞİTİM ORTAMLARI

Eğitimdeki bir çocuğun bir gününün neredeyse üçte biri okulda geçiyor. Fakat okul, çocuğun eğitim hakkının gerçekleşebileceği tek eğitim ortamı değildir. Dolayısıyla eğitim ortamları, çocuğun herhangi bir yer ve zamandaki öğrenimlerini kapsar.⁹⁵ Sadece çocuğun doğrudan etkileşim içinde olduğu evi, okulu, mahallesi değil, çocukların doğrudan ilişkide olmadığı ancak yaşamlarında belirleyici olan kurumsal ve yönetsel sistemler de bu kapsamda dikkate alınmalıdır.⁹⁶ Tüm çocukların eşit ve adil bir şekilde eğitim hakkından yararlanabilmesi için tüm eğitim ortamlarının niteliksel yeterliliği, fiziksel durumu, öğrencilerin duygusal sağlığı ve güvenliği açısından sunduğu koşullar ve öğrencilerin bu ortamlara ilişkin öznel deneyimleri önemlidir. Bunların çocuğun iyi olma hâline ve nitelikli eğitim hakkına etkisi eğitim ortamı kapsamındaki göstergelerle izlenebilir.

Eğitim ortamlarına ilişkin verilerin çocuğun iyi olma hâline ve eğitim hakkına etkisine karşın, gösterge oluşturma yeterliliklerini⁹⁷ karşılayabilecek az sayıda veriye ulaşabiliyor. Çocukların okuldaki fiziksel güvenliğine ve okula ilişkin görüşlerini içeren veriler düzenli olarak paylaşılmıyor. Hane koşullarına ilişkin veriler, çocukların yaşına ve hanedeki çocukların sayısına göre ayrıştırılmıyor. Eğitim ortamlarının çocuğun doğrudan ve dolaylı olarak etkileşim içinde bulunduğu çevreler, çok geniş bir alanı içerdiği için hepsine gösterge oluşturabilecek nitelikte veriye ulaşmak mevcut şartlarda mümkün değildir. Fakat, hâlihazırda kamu kurumları tarafından toplanan zorbalık vakaları, disiplin cezası ya da okulun fiziksel ortamına ilişkin veriler de kamuoyuyla sınırlı şekilde paylaşılıyor. Bu da yıldan yıla izleme yapmayı zorlaştırıyor. Bu sınırlılıklar nedeniyle eğitim ortamlarını izlemede ağırlıklı kullanılan göstergeler derslik sayısına ilişkindir.

Bu bölümde derslik sayısına ilişkin bir gösterge olan derslik başına düşen öğrenci sayısı ve eğitimin niteliğinin iyileştirilmesi için bir an önce çözülmesi gereken sorunlardan biri olan ikili eğitimdeki son durum inceleniyor.

DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI

Derslik başına düşen öğrenci sayısı, öğrenci sayısının derslik sayısına bölünmesiyle elde edilir ve fiziksel bir sınıfın büyüklüğünü ifade eder. İkili eğitim yapılan okullarda aynı derslik iki ayrı şube tarafından kullanıldığı için derslik başına öğrenci sayısı, şube başına öğrenci sayısından yüksek olacaktır. Bu gösterge, öğretmenin çalışma koşulları, öğrencinin iyi olma hâli, okullar arası imkân farklılıkları ve eğitim yatırımlarını izlemek için önemlidir.

2022-23 eğitim-öğretim yılı verilerine göre en kalabalık derslikler, anaokulu ve anasınıflarındadır.

95 ERG, 2017.

96 Kıygi, 2021.

97 A.g.e.

Sayının en yüksek bu kademelerde olması, artan okullulaşmaya paralel olarak derslik ihtiyacının karşılanmadığına işaret ediyor olabilir. Bu kademedeki resmi ve özel kurumlar arası derslik başına öğrenci sayısı farkının da en yüksek olması bu durumu destekler bir bulgu olarak sayılabilir (Tablo 9). 1985 yılında ABD’de yapılan ve eğitim politikaları alanında önemli araştırmalardan biri olarak sayılan STAR (Öğrenci-Öğretmen Başarı Oranı) Projesi, anaokulu, 1, 2 ve 3. sınıf dersliklerindeki öğrenci sayısının temel becerilerin elde edilmesinde etkili olduğunu ortaya koyuyor, sınıf mevcudu daha az olanların daha başarılı olduğunu gösteriyordu.⁹⁸ Bu bağlamda okulöncesi eğitimde resmi kurumlardaki derslik sayılarını artırmak için çalışmalar yapılması gereklidir.

TABLO 9: KADEMEYE VE OKUL TÜRÜNE GÖRE DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI, 2022-23

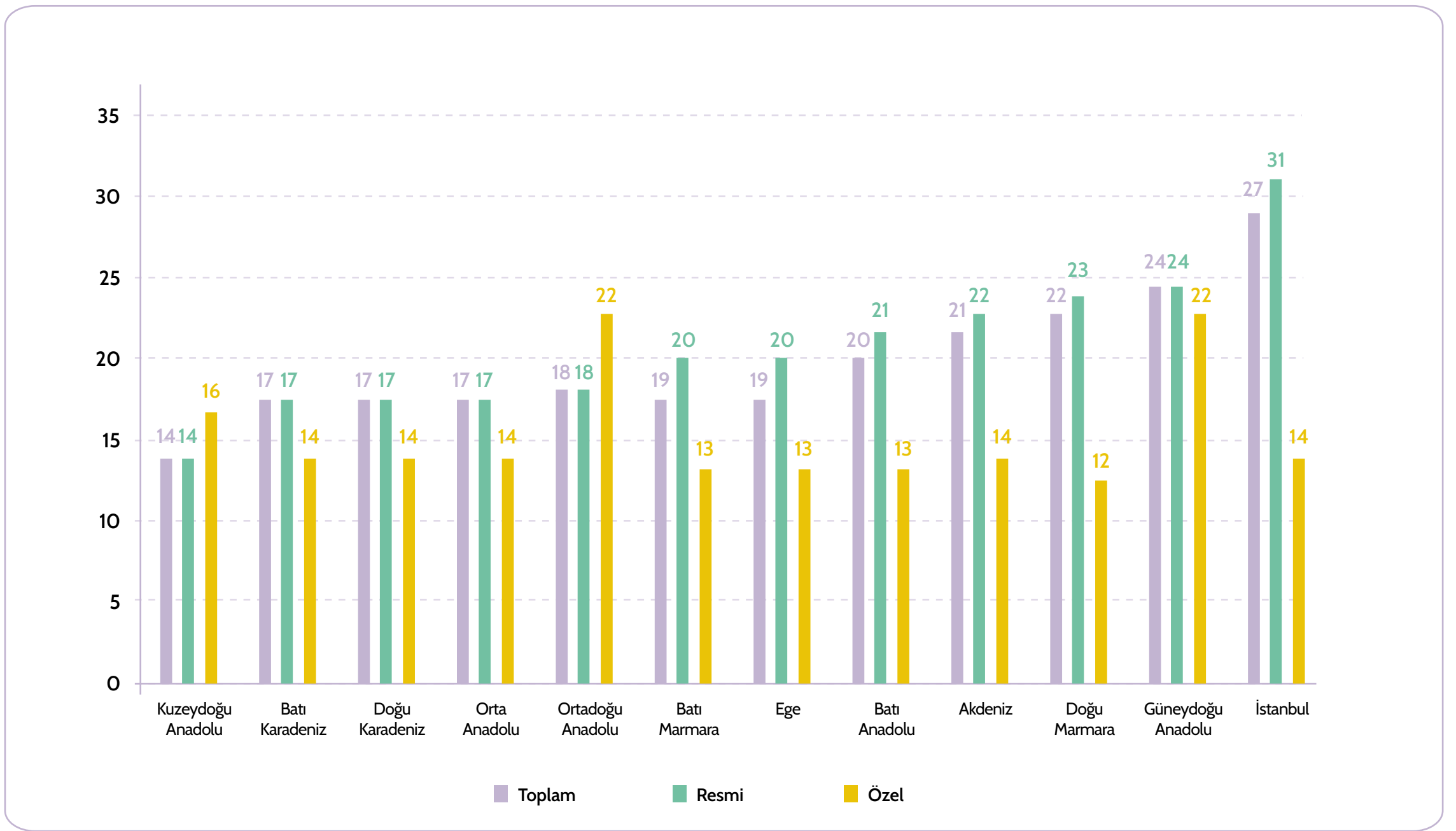
	Resmi	Özel	Toplam
Anaokulu	29	10	20
Anasınıfı	30	12	21
İlkokul	22	10	16
Ortaokul	23	12	18
Genel ortaöğretim	24	10	17
Mesleki ve teknik ortaöğretim	20	15	18
Din öğretimine bağlı ortaöğretim	14	-	14

Kaynak: MEB (2023a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Kademeler arası ve resmi-özel ayrımında derslik başına öğrenci sayısının izlenmesi kadar, bölgesel olarak da bu sayının değerlendirilmesi özellikle eğitime yapılan yatırımlar anlamında önemlidir. Bölgesel bazda bu gösterge ikili eğitim üzerine tahmin yapmak için de kullanılabilir. Sayının yüksek olduğu bölgeler, ikili eğitim riski daha yüksek olan yerlerdir. 2022-23 verilerine göre derslik başına öğrenci sayısı, 27'yle en yüksek İstanbul'dadır (Grafik 11). İstanbul'u, Güneydoğu Anadolu (24) ve Doğu Marmara (23) takip ediyor (Grafik 11). İstanbul, aynı zamanda resmi ve özel kurumlar arasındaki farkın en yüksek olduğu yerdir.

GRAFİK 11: BÖLGELERE GÖRE DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI, 2022-23

Kaynak: MEB (2023a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Açıklama: Okulöncesi eğitim hesaplamaya dahil edilmedi. Bölgeler toplam derslik başına düşen öğrenci sayısına göre küçükten büyüğe doğru sıralandı.

İKİLİ EĞİTİM

Derslik sayısı yetersizliği nedeniyle bazı okullarda ikili eğitim uygulanıyor; bu sistemde öğrenciler tam gün okula gitmek yerine sabahçı ve öğlenci olarak ayrılıyorlar. “İkili eğitimin hem zaman yönetimi hem de mekânsal kaynakların etkin kullanımını zorlayan birçok olumsuz yönü bulunuyor.”⁹⁹ *11. Kalkınma Planı* ve *MEB 2019-2023 Stratejik Planı*’nda yer alan ikili eğitimin sonlandırılması hedefi ekonomik kriz, salgın ve depremin de etkisiyle gerçekleştirilemedi. *2023 Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı*’nda 2022-23 eğitim-öğretim yılında ilk ve ortaöğretimdeki öğrencilerin %100’ünün tekli eğitime geçmiş olması hedeflenmişti.¹⁰⁰ *MEB 2024 Bütçe Teklifi*’ne göre, 2022-23’te ilkokulda öğrencilerin %42,5’i, genel ortaokulda %35,6’sı, imam hatip ortaokulunda %11,6’sı, genel ortaöğretimde %7,0’si, mesleki ve teknik ortaöğretimde %1,9’u ve dini öğretim ortaöğretimde ise %0,8’i ikili eğitim yapılan okullarda eğitim gördü.¹⁰¹

99 Kıyıcı, 2021.

100 TCCB SBB, 2022b.

101 MEB, 2023b.

ÖĞRETMENLER

Çok paydaşlı bir sistem olan eğitimde, öğretmenler hem eğitim hizmetinin sağlayıcıları hem de eğitimle ilgili politikalardan doğrudan etkilenen bireyler olarak öğrencilerle birlikte merkezi bir rol üstleniyorlar. Öğretmenlerin yarattıkları öğrenme ortamları ve öğrencilere sağladıkları destekler kadar, öğretmenin iyi olma hâli, öğretmenin güçlenmesi, özerkliği ve meslektaşlar arası işbirliği de nitelikli eğitim hakkı kapsamında değerlendirilmesi gereken başlıklardır. Bunlar, öğretmenlere ilişkin eğitim izleme göstergelerinin ana konularını oluşturur.

Öte yandan, öğretmenlere ilişkin göstergeler incelendiğinde bunların öğretmen sayıları, maaşları, öğretmen ihtiyacı gibi alanlarla sınırlı kaldığı görülüyor. Uluslararası Öğretme ve Öğrenme Araştırması (TALIS) ve Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) gibi uluslararası değerlendirmelerde öğretmenlere ve okul yöneticilerine uygulanan anketler dışında öğretmenlerin eğitim sistemine ilişkin görüşlerini ve ihtiyaçlarını düzenli olarak toplayan ve bunları analiz eden çalışmalar bulunmuyor. Öğretmen politikaları alanında daha fazla gösterge oluşturulabilmesi için öğretmenlere dair önemli görülen her alanda düzenli veri toplanarak çalışmaların yapılması, bu çalışmalar için kaynak yaratılması gerekiyor.

Bu bölümde yıllara göre düzenli izleme yapılabilen alanlara odaklanılarak öğretmen sayıları, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve 100 öğrenciye düşen öğretmen sayısı gibi uluslararası karşılaştırmalarda da yer verilen veri ve göstergeler inceleniyor. Son bölümde, öğretmen sayılarını etkileyen konular tartışılıyor. Öğretmenlik Meslek Kanunu'na (ÖMK) ilişkin gelişmeler ve araştırmalar değerlendiriliyor.

ÖĞRETMEN SAYILARI

2022-23 eğitim-öğretim yılına ilişkin verilere göre Türkiye'de 974 bin 488'i (%84,4) resmi, 179 bin 895'i (%15,6) özel kurumlarda olmak üzere toplam 1 milyon 154 bin 383 öğretmen görev yapıyor.¹⁰² Özel kurumlarda çalışan öğretmenlerin resmi kurumlardaki öğretmen sayısına oranı bir önceki yıla göre 1,2 yüzde puan arttı. Resmi kurumlarda görev yapan öğretmenlerin 969 bin 306'sı (%99,5) kadrolu, 5 bin 182'si ise (%0,5) sözleşmeli olarak çalışıyor. 2021-22'de bu oran %9,8'di. Sözleşmeli öğretmen sayısındaki bu azalış büyük ölçüde 26 Ocak 2023 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan Devlet Memurları Kanunu ve Bazı Kanunlar ile 663 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla beraber 28 Kasım 2022'den önce sözleşmeli olarak görev yapan öğretmenlere memur kadrosuna geçme imkânı tanınmasıyla¹⁰³ ilişkilidir. 2022-23 eğitim-öğretim yılında ücretli öğretmen sayısı ise Türk Eğitim-Sen verilerine göre 76 bin 485'tir.¹⁰⁴

2022-23 eğitim-öğretim yılında, tüm kademelerde resmi kurumlardaki öğretmen sayısı bir önceki yıla göre %0,1 azaldı, özel öğretim kurumlarında ise %9,7 arttı (Tablo 10). Öğretmen sayıları ortaöğretim kademesi dışında resmi kurumlarda düşüş gösterdi, özel okullarda her kademedeki öğretmen sayısı arttı.

102 MEB, 2023a.

103 Devlet Memurları Kanunu ve Bazı Kanunlar ile 663 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 26 Ocak 2023.

104 Türk Eğitim-Sen, 25 Ocak 2023. Bu veri Uşak, Mardin ve Zonguldak haricindeki 78 ilin durumunu yansıtır.

TABLO 10: ÖĞRETMEN SAYILARI VE ÖNCEKİ YILA GÖRE ORANSAL DEĞİŞİM, 2022-23

	Öğretmen Sayısı	Değişim (%)
Okulöncesi	121.786	13,6
Resmi	90.121	12,7
Özel	31.665	16,3
İlkokul	299.967	-3,4
Resmi	261.473	-5,2
Özel	38.494	10,9
Ortaokul	372.536	-1,1
Resmi	329.863	-2,2
Özel	42.673	8,5
Ortaöğretim	394.557	1,3
Resmi	323.847	0,4
Özel	70.710	6,0

Kaynak: MEB (2023a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplanmıştır.

Açıklama: Okulöncesi kademesindeki öğretmen sayılarına anasınıflarında ve MEB'e bağlı olmayan kurumlarda görev yapan öğretmenler de dahildir. Bu nedenle tablonun toplamı MEB'in paylaştığı toplam öğretmen sayısını vermeyecektir.

ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI

2022-23 eğitim-öğretim yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısına ilişkin veriler genel olarak değerlendirildiğinde, resmi kurumlarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısının önceki senelerdeki gibi mesleki ve teknik eğitim dışında özel kurumlardakinden daha yüksek olduğu görülüyor (Tablo 11). Resmi kurumlar içinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısının 2022-23'te en yüksek olduğu kurum türleri anasınıfı, ilkokul ve anaokuludur. Ortaokul ve ortaöğretimde sayının diğer kademelere göre daha düşük olması, bu kademelerde daha fazla branş öğretmenin bulunmasıyla açıklanabilir. Öte yandan, resmi ve özel kurumlar arasındaki farklar bu kademelerde de öğretmen ihtiyacı olabileceğini düşündürüyor. Resmi ve özel kurumlar arasında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı farkı en yüksek olan kademe 11 ile ilkokuldur.

TABLO 11: KADEMEYE VE OKUL TÜRÜNE GÖRE ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI, 2022-23

	Resmi	Özel	Toplam
Anaokulu	17	11	15
Anasınıfı	21	18	21
İlkokul	20	9	18
Ortaokul	15	9	14
Genel ortaöğretim	16	7	13
Mesleki ve teknik ortaöğretim	11	16	12
Din öğretimine bağlı ortaöğretim	9	0	9

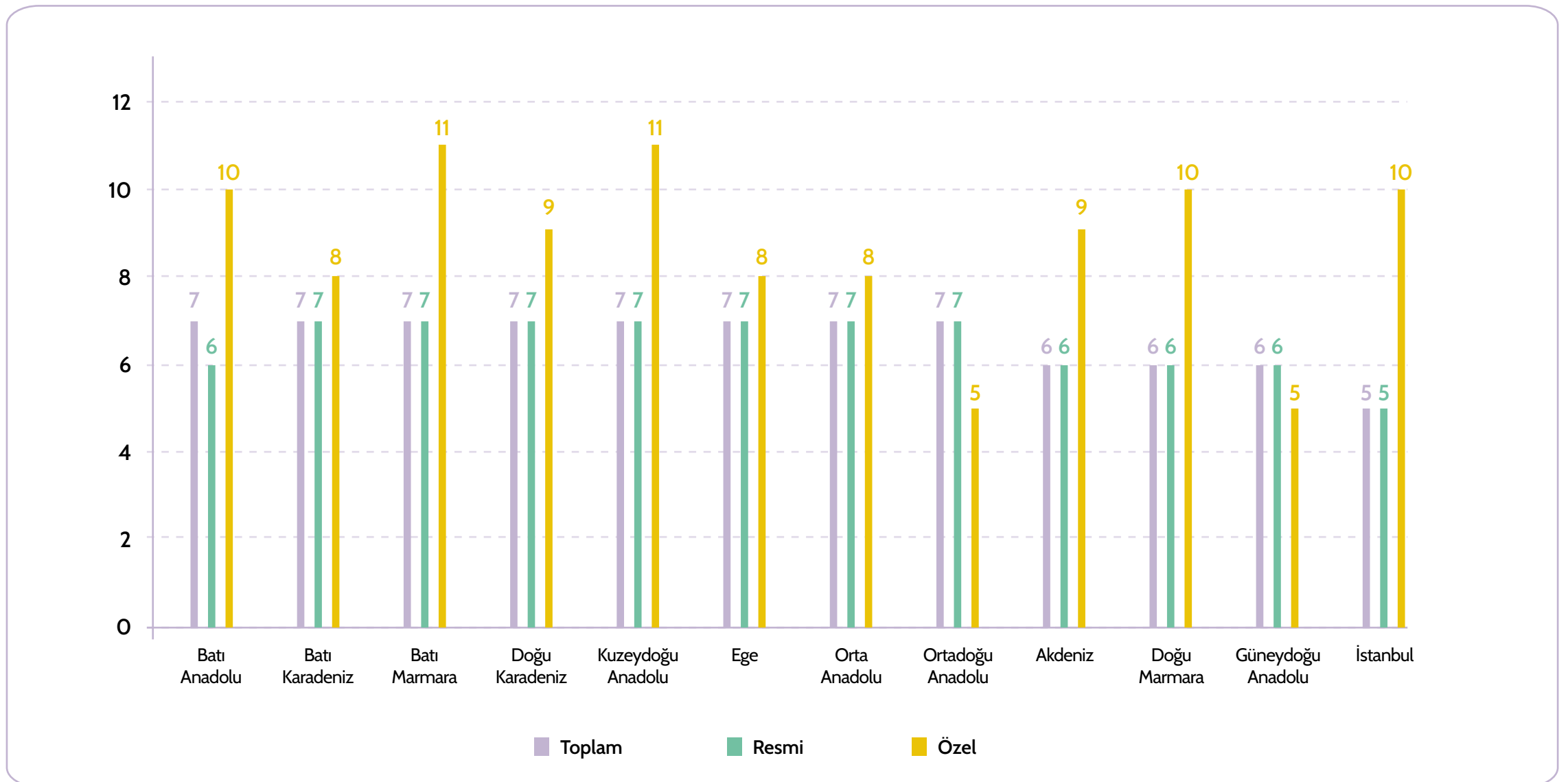
Kaynak: MEB (2023a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplanmıştır.

Açıklama: Okulöncesi kademesinde anaokulları yaz anaokullarını, anasınıfları da yaz anasınıfları, Çocuk Destek Eğitimi Kurs Programı ve 3-6 Yaş Oyun Odası Kurs Programlarını da kapsıyor. Sayılara toplum temelli ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı veya işyerlerinde açılan kurumlar dahil edilirken hiçbir kademedede öğrenci sayılarına açıköğretim öğrencileri dahil edilmedi.

“Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, öğretmenin iyi olma hâli, öğretmenin ders verdiği süre ve bu sürenin mesaisine oranı gibi diğer önemli etkenler dikkate alınmadığında öğretmenlerin çalışma koşullarını yansıtmakta yetersiz kalabiliyor. Bununla birlikte, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı eğitime ayrılan kaynaklar bakımından aydınlatıcı bir göstergedir.”¹⁰⁵ Bu bağlamda özellikle 100 öğrenci başına düşen öğretmen sayısı, hem bölgeler arası öğretmen ihtiyacının tespit edilmesi hem de ayrılan kaynaklara ilişkin değerlendirme yapılması açısından yararlıdır.

Grafik 12'de bölgelere göre kurum türü ayrımında 100 öğrenci başına düşen öğretmen sayıları veriliyor. Buna göre öğretmen sayısının daha yüksek olduğu bölgeler, 100 öğrenci başına düşen öğretmen sayısının da yüksek olduğu yerlerdir. Genel olarak pek çok bölgede sayının yedi olduğu görülüyor. Akdeniz, Doğu Marmara ve Güneydoğu'da altı, İstanbul'da ise beştir. Bu bölgelerin 100 öğrenci başına düşen öğretmen sayısında diğerlerinden bu şekilde ayrışması buralarda öğretmen ihtiyacının daha fazla olduğu anlamına gelebilir. Diğer yandan resmi ve özel kurumlar arası farklar belirli bir sonuç ortaya koymuyor. Öğretmen ihtiyacına yönelik bölgesel veriler paylaşıldığı takdirde, resmi ve özel kurumlar arasındaki farkın diğerlerinden ne ölçüde farklılaştığı tespit edilebilir.

GRAFİK 12: 100 ÖĞRENCİ BAŞINA DÜŞEN ÖĞRETMEN SAYISI

Kaynak: MEB (2023a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplanmıştır.

Açıklama: Okulöncesi eğitim hesaplama dahil edilmedi. Bölgeler toplam 100 öğrenci başına düşen öğretmen sayısına göre büyükten küçüğe doğru sıralandı.

ÖĞRETMEN SAYILARINI ETKİLEYEN KONULAR

İlk atama, emeklilik, ölüm ve istifa da öğretmen sayılarını, dolayısıyla öğretmen başına düşen öğrenci sayısını etkileyen konulardandır. *MEB 2022 Yılı İdare Faaliyet Raporu*'na göre 2022 yılının Ocak ayında 14 bin 961,¹⁰⁶ Eylül ayında ise 19 bin 614 sözleşmeli öğretmenin ilk ataması yapıldı.¹⁰⁷ Mart 2023'te ise 44 bin 573 sözleşmeli öğretmenin ilk ataması gerçekleştirildi.¹⁰⁸ 2022 ve 2023 yıllarında toplam sözleşmeli öğretmen ilk atama sayısı 79 bin 148 oldu.¹⁰⁹ Bu sayı önceki yılların üzerindedir. *MEB 2022 Yılı İdare Faaliyet Raporu*'na göre 2022 yılı içinde 5 bin 771 öğretmen Bakanlık kadrolarından ayrıldı.¹¹⁰ Bir önceki sene bu sayı 15 bin 63'tü.¹¹¹ Şubat 2022'de Resmî Gazete'de yayımlanan ÖMK'yla 1. derecede bulunan öğretmenlerin ek göstergeleri 15 Ocak 2023'ten başlayarak 3.000'den 3.600'e yükseltilmişti.¹¹² Öğretmenlerin emeklilik işlemleri Haziran ve Temmuz ayları içinde yapıldığından¹¹³ öğretmenlerin Ocak 2023 döneminde yürürlüğe girecek düzenlemelerden istifade edebilmek için emekliliklerini ertelemeleri bu sayıdaki azalmanın nedenlerinden biri olabilir. Zira Temmuz 2022'de emekli olan öğretmenler emekli ikramiyelerini 3.600 değil 3.000 ek gösterge üzerinden aldılar. İlk atamalar ve çeşitli nedenlerle meslekten ayrılmalar dışında öğretmen sayısını etkileyen bir uygulama da ücretli öğretmenliktir. 2022-23'te 76 bin 485 olan ücretli öğretmen sayısında bir önceki yıla kıyasla %10,6'lık düşüş olumlu bir gelişmedir.¹¹⁴

“Türkiye’de öğretmenlerin mesleğe başlama maaşlarıyla alabilecekleri en yüksek maaş arasında çok az fark bulunuyor.”¹¹⁵ 2022 verilerine göre Türkiye’de lise öğretmenlerinin kariyerlerinin gelebileceği en yüksek noktada alacakları maaşla mesleğe başladıklarında aldıkları maaş arasındaki fark %20’den azdır. Fark, OECD ülkelerinin ortalamasında %33,3’tür.¹¹⁶

ÖMK'nın getirdiği düzenlemelerden biri de öğretmenlik mesleğinin kariyer basamaklarına ayrılması ve uzman öğretmen veya başöğretmen unvanı alanların tazminatlarında iyileştirmeye gidilmesiydi.¹¹⁷ Bu uygulamayla aynı derece ve kademedeki görev yapan öğretmenlerden unvan alanların almayanlardan daha yüksek maaş alacak olması yüzünden uygulamanın eşit işe eşit ücret ilkesini bozacağı yönünde eleştiriler gelmişti.¹¹⁸ Öğretmenlerin, kariyerde yükselmenin ekonomik katkı zemininden yürümesinin öğretmenliği itibarsızlaştırmasından endişe duydukları görülmüştü.¹¹⁹ Türk-Eğitim-Sen'in 21 bin 412 eğitim çalışanının katılımıyla hazırladığı *Öğretmenler Günü Raporu* da öğretmenlerin %66,2'sinin kariyerde yükselmenin hizmet yılına göre belirlenmesi gerektiğini, %16'sının sınavla birlikte kıdem, eğitim ve başarıların belirleyici olması gerektiğini, %12,3'ünün ise herhangi bir kariyer sistemi olmaması gerektiğini düşündüğünü gösteriyor.¹²⁰ Dolayısıyla mevcut politikalar hem teşvik mekanizması hem de edinilen deneyim ve becerilerin maaşlarda bulduğu karşılık bakımından öğretmenlerin beklentilerini karşılamıyor.

106 Başvurular Eylül 2021'de yapıldı.

107 MEB, 2023c.

108 MEB Personel Genel Müdürlüğü, ty.

109 2022-23 eğitim-öğretim yılındaki toplam 64 bin 187'dir.

110 MEB SGB, 2023b.

111 MEB SGB, 2022.

112 Öğretmenlik Meslek Kanunu, 14 Şubat 2022.

113 Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 10 Temmuz 2018.

114 Türk Eğitim-Sen, 25 Ocak 2023. Bu veri Uşak, Mardin ve Zonguldak haricindeki 78 ilin durumunu yansıtır.

115 Aktaş Salman vd., 2021.

116 OECD, 2023.

117 Öğretmenlik Meslek Kanunu, 14 Şubat 2022.

118 Evrensel, 20 Ocak 2023.

119 Tunca vd., 2022.

120 Türk Eğitim-Sen, 24 Kasım 2022.

Anayasa Mahkemesi 13 Temmuz 2023 tarihinde ÖMK'nın bazı maddelerinin iptaline karar verdi.¹²¹ İptal edilen maddeler arasında öğretmenlik kariyer basamaklarıyla ilgili düzenlemeler de bulunuyor. Gerekçeli karara göre ÖMK'da öğretmenlik kariyer basamaklarında ilerlemenin koşulları açık ve net olarak düzenlenmiyor ve kariyer basamaklarında ilerlemeye ilişkin usul ve esasların yönetmelikle değil kanunla belirlenmesi gerekiyor.¹²² Bu durum uygulamayla ilgili boşluk oluşturduğundan iptal olan maddelerle ilgili yeni bir kanunun ivedilikle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden (TBMM) geçmesi öğretmenlerin kariyer planlaması ve süreç içinde hak kayıpları yaşanmaması için kritiktir.

121 Bianet, 13 Temmuz 2023.

122 Anayasa Mahkemesi, 27 Eylül 2023.

EĞİTİMİN ÇIKTILARI

Eğitimin çıktıları, nitelikli eğitim hakkı çerçevesinde bir çocuğun eğitim sonrası hayatına ilişkin her şeyi ve eğitim sisteminin bunlarla ilişkisini kapsayabilir. Genellikle akademik başarı ve istihdama katılımı sınırlanırsa da nitelikli eğitimin çıktıları sağlıklı yaşamdan aktif yurttaşlığa, sosyal ve duygusal becerilerden duygusal ve finansal bağımsızlığa kadar pek çok alanda görülebilir. Tüm bu çıktıların, eğitimde yönetim, eğitimin finansmanı, eğitime erişim, eğitim ortamları, eğitimin içeriği, öğretmenler gibi alanlarla doğrudan ya da dolaylı bağlantıları vardır. Eğitimin çıktılarında tespit edilen sorunlar geriye dönüp izlenerek farklı eğitim politikası alanlarına ilişkin müdahaleler geliştirilebilir. Bu yapıyla eğitimin çıktıları doğrudan politika alanlarının içerisinde tespit edilemeyen sorunların ya da eğitim sistemi dışı etkilerin incelenmesini de sağlayabilir. Eğitim çıktılarına ilişkin göstergeler, mezuniyet oranları, ulusal ve uluslararası değerlendirmeler, kademeler arası geçiş sınavları, istihdam araştırmaları gibi kaynaklardan yararlanarak eğitim sistemine ilişkin çıkarımlar yapar.

Diğer bölümlerde de dile getirildiği gibi eğitimin çıktılarının temel sınırlılığı nicel verilere dayanmasıdır. Eğitimin çıktıları oldukça geniş bir konu olsa da her alana ilişkin ölçekleri olan araştırmalar yapılmıyor. Akademik beceriler ve istihdam gibi alanların aksine eğitimin çıktılarıyla ilgili diğer alanlarda düzenli aralıklarla araştırma yapılmaması, üretilen verilerin belli bölgelerle sınırlı olması gösterge oluşturmayı zorlaştırıyor.

EİR 2023 kapsamında eğitim çıktıları göstergelerine yer verilen yıllarda, o yıl yapılan uluslararası değerlendirmelere odaklanılıyor. Bu bölümde sonuçları 16 Mayıs 2023 tarihinde paylaşılan Uluslararası Okuma Becerilerinde Gelişim Araştırması (PIRLS) 2021 değerlendiriliyor.

PIRLS 2021 ORTALAMA PUANLARI

PIRLS, beş yılda bir 4. sınıf öğrencilerine uygulanıyor. 4. sınıf, öğrencilerin okuma becerisini edindiği ve bu beceriyi başka şeyler öğrenmek için kullanmaya başladığı bir kademe olduğu için okuryazarlık açısından önemli bir kademe olarak görülüyor. İlk kez 2001'de yapılan araştırma, bu yıldan beri toplam beş kez düzenlendi. Türkiye araştırmaya 2001 ve 2021'de olmak üzere toplam iki kez katıldı.

PIRLS 2021'e aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 57 ülke, bölge ve şehir katıldı. Araştırmanın COVID-19 salgını sırasında yapılması nedeniyle 57 katılımcı ülkenin 43'ü hedeflenen okul yılı sonunda öğrencilerini değerlendirmeyi başarabildi. PIRLS 2021'de tüm katılımcıların sonuçlarının paylaşılmasına karşın hedeflenen okul yılı sonunda öğrencilerini değerlendirmeyi başaramayan 14 ülkeyi karşılaştırmalara dahil ederken dikkatli olunması gerektiği, ölçülemeyen etkenlerin bu ülkelerdeki sonuçlarla ilişkili olabileceği belirtiliyor. Bu nedenle burada Türkiye'nin PIRLS 2021'deki durumunu değerlendirilirken karşılaştırmalar 43 ülkeyle sınırlı tutuldu. Araştırmanın COVID-19 salgını sırasında yapılması 2016'da araştırmaya katılan ülkeler için salgının etkilerini de değerlendirme fırsatı sağlıyor. Türkiye, PIRLS 2016'ya katılmadığı için böyle bir karşılaştırma yapılamıyor.

PIRLS 2001'deki genel başarı ortalamasına karşılık gelen 500 puan sonraki uygulamalarda da ölçek merkez noktası olarak belirlendi. PIRLS 2021'de 43 katılımcıdan 30'u ölçek merkez noktasının üzerinde ortalama puan aldı. Türkiye, ortalama 496 puanla ölçek merkez noktasının altındadır.¹²³ Ayrıca, bu ortalama puanla Türkiye 43 ülke arasında 31. sıradadır.

CİNSİYETE GÖRE BAŞARI DURUMU

PIRLS 2021 sonuçları kız ve oğlanların okuma becerilerini kıyaslamayı da sağlıyor. 43 katılımcı ülkenin tamamında kızların ortalama puanı oğlanlarınkinden yüksektir. Uluslararası ortalama puanının oğlanlarınkinden 16 puan yüksek olduğu görülüyor. Türkiye'de de kızların ortalama puanı 505 iken oğlanlarınki 488'dir. Her ne kadar Türkiye'nin ortalama puanı 500 puan olan ölçek merkez noktasının altında kalsa da Türkiye'deki kız çocukların ortalama puanı ölçek puanının üstünde yer aldığı görülüyor.

Diğer yandan, ne kızların ortalama puanı ne de oğlanlarınkine göre bakıldığında Türkiye'nin diğer ülkeler arasındaki sıralaması anlamlı bir farklılık göstermiyor. Türkiye kızların ortalama puanları sıralamasında genel ortalama ile aynı sıralamada, yani 31. sırada, oğlanların sıralamasında ise 32. sıradadır. Bu durum Türkiye'de sadece kızlar ve oğlanlar arası okuma beceri farklarının kapanması için değil, tüm çocuklara yönelik uygulamalara ihtiyaç olduğunu ortaya koyuyor. Alan yazınında kız ve oğlan öğrenciler arasındaki okuma başarıları farkının şunlardan kaynaklanabileceği belirtiliyor: Çocukların farklı tutumları, ailelerin ve okulların çocuğa karşı tutumları, özellikle oğlanları bu alanda teşvik edecek rol modellerin azlığı.¹²⁴

YETERLİLİK DÜZEYLERİNE GÖRE DAĞILIM

PIRLS 2021 sonuçlarına göre dört uluslararası baraj belirlendi. Buna göre 400 üstü puan alan öğrenciler en az bir barajı, 625 üstü puan alan öğrenciler ise her dört barajı da geçmiş sayılıyor. Baraj puanları (400, 475, 550 ve 625) temel alınarak PIRLS 2021'e giren öğrenciler yeterlilik grubuna ayrılabilir. Buna göre 400 puan ve altındaki öğrenciler temel altı, 400 üstü ila 475 puan alanlar temel, 475 üstü ila 550 puan alanlar orta, 550 üstü ila 625 puan alanlar yüksek ve 625 puan alanlar ileri yeterlilik grubundadır.

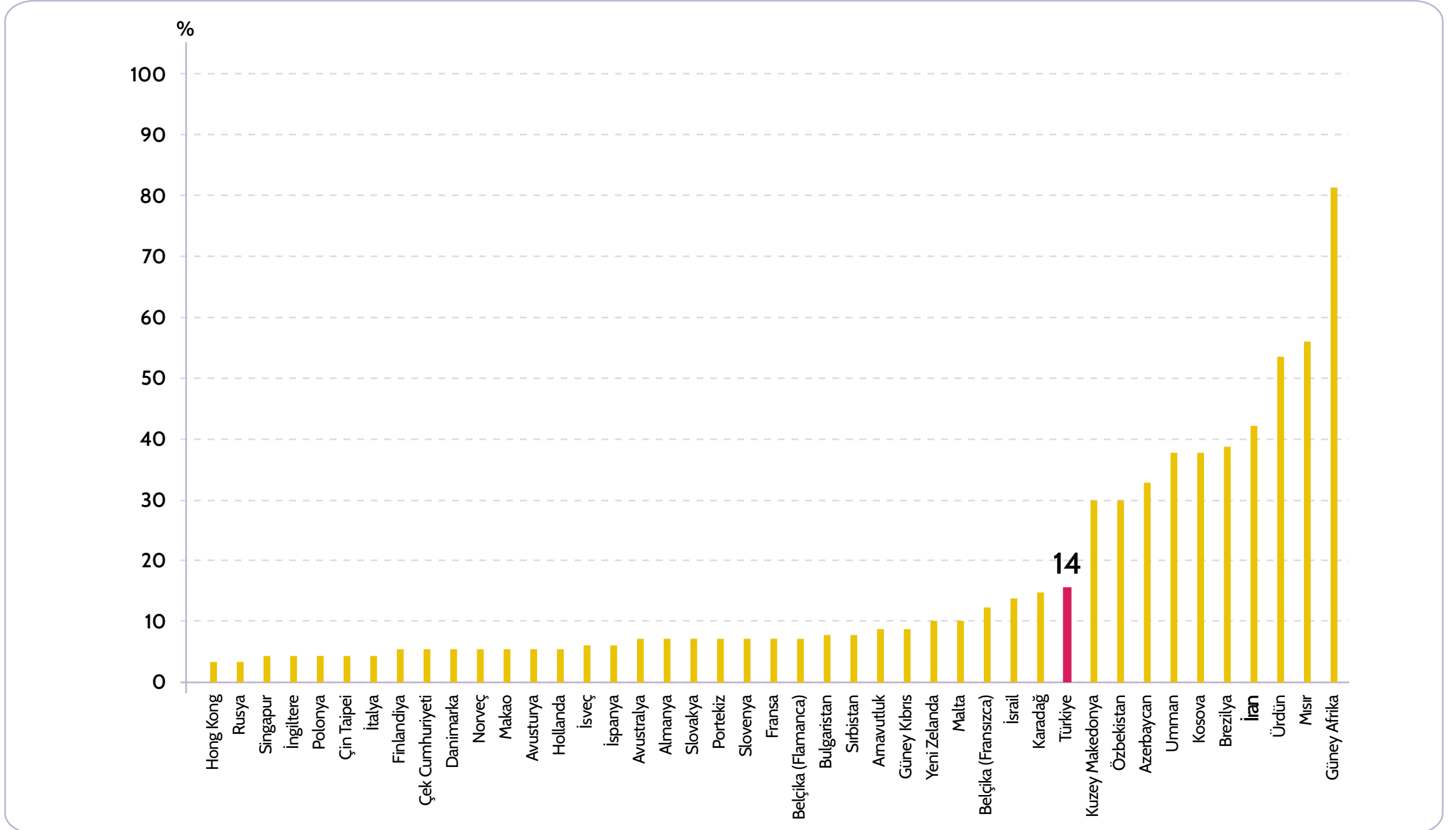
Yeterlilik düzeyleri değerlendirildiğinde temel altı düzeydeki öğrencilerin basit metinlerdeki bilgileri bulma ve anlama becerisine sahip olmadıkları anlaşılıyor. 4. sınıfta temel okuma becerilerine sahip olmamak öğrencilerin başka becerileri edinmesini ve başka şeyleri öğrenmesini etkileyeceği için temel altı düzeydeki öğrencilerin acilen okuma becerilerini geliştirecek müdahalelere ihtiyaçları olduğu açıktır. Grafik 13'te PIRLS 2021'e katılan ülke, bölge ve şehirlerde temel altı düzeydeki öğrenci oranı gösteriliyor. PIRLS 2021'e katılan öğrencilerin ortalama %6'sı temel altı düzeydedir. Türkiye'deki temel altı düzeydeki öğrenci oranı ise uluslararası ortalama dan daha yüksek, %14'tür.

123 Mullis vd., 2023.

124 Aktaran: Cin vd., 2022.

Türkiye PIRLS 2021'e katılan OECD ülkeleri arasında temel altı düzeydeki öğrenci oranının en yüksek olduğu yerdir.

GRAFİK 13: PIRLS 2021 TEMEL ALTI DÜZEYDEKİ ÖĞRENCİ ORANI (%)

Kaynak: Mullis vd. (2023) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Yeterlilik dağılımının diğer ucuna, yani ileri düzeydeki öğrencilere bakıldığında ise PIRLS 2021'e katılan öğrencilerin ortalama %7'sinin ileri düzeyde olduğu görülüyor.¹²⁵ Türkiye'de ileri düzeydeki öğrencilerin oranı daha düşük, %5 seviyesindedir.¹²⁶ Slovenya ve Fransa gibi OECD ülkelerinde de oran Türkiye'yle aynıdır. Kosova ve Özbekistan'da ise ileri düzeyde öğrenci bulunmuyor.

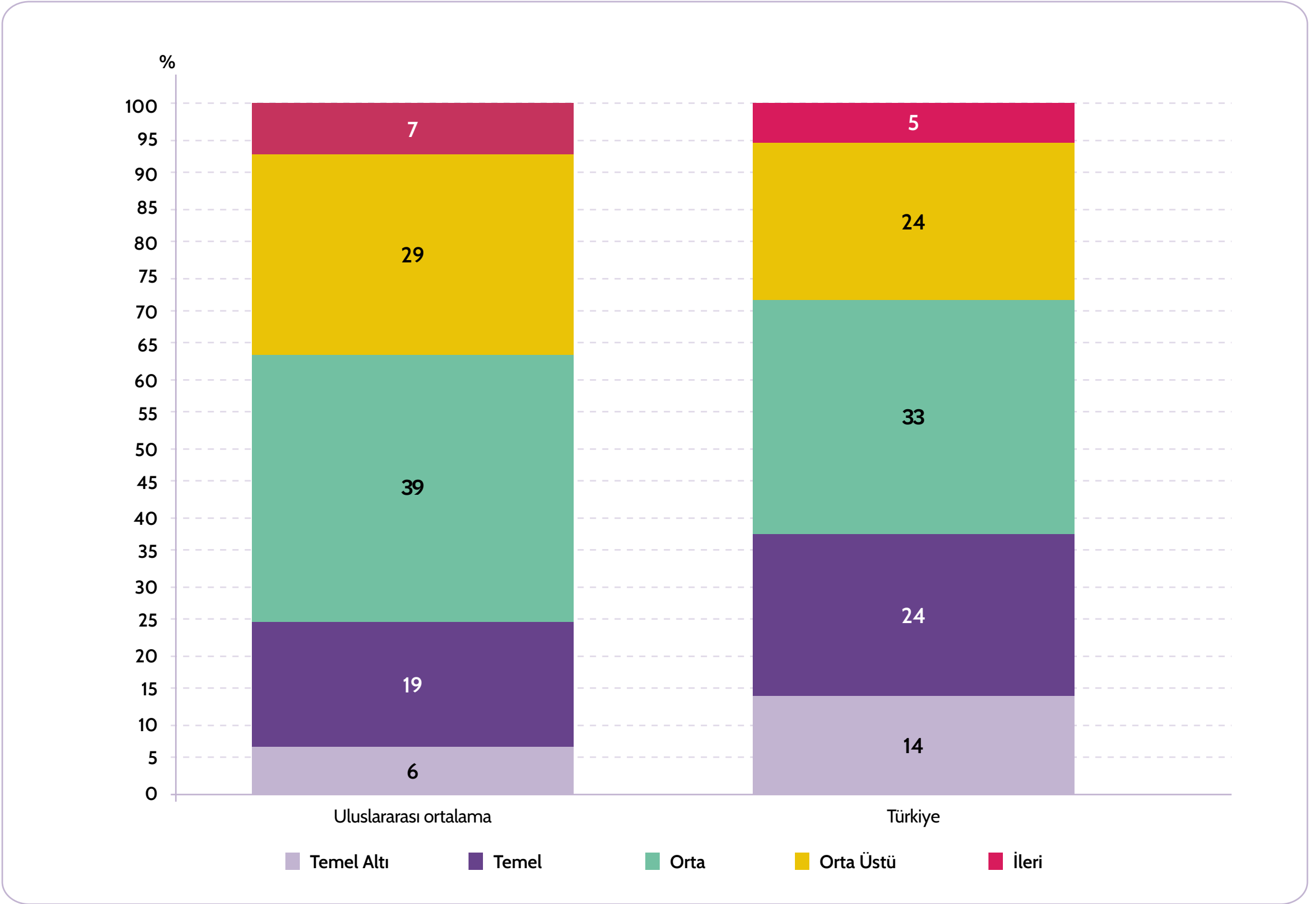
Grafik 14'te diğer düzeylerde de Türkiye'nin PIRLS 2021'deki durumu uluslararası ortalama ile karşılaştırılmalı olarak veriliyor. Buna göre Türkiye'nin uluslararası ortalamanın dağılımına göre en büyük eksiği, temel ve temel altı öğrenci oranlarının yüksek düzeyde olmasıdır.

125 Mullis vd., 2023.

126 A.g.e.

Türkiye'nin uluslararası ortalamayı yakalayabilmesi için özellikle temel altı ve temel seviyedeki öğrencilere yönelik müdahale programlarına ihtiyacı vardır.

GRAFİK 14: PIRLS 2021 YETERLİLİK DÜZEYLERİNE ÖĞRENCİLERİN DAĞILIMI

Kaynak: Mullis vd. (2023) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Türkiye, PIRLS'e 2001 ve 2021 yıllarında katıldı. Bu uzun dönemli karşılaştırma eğitim sistemi ve sosyoekonomik durumdaki değişikliklerin öğrencilerin okuma becerilerine yansımalarını izleme açısından değerli olmasına karşın daha yakın dönemde araştırmaya katılım olmaması mevcut politikaların etkilerinin izlenmesini, kısa ve orta vadeli dönemdeki ihtiyaçlara ilişkin müdahale programlarının izlenmesini zorlaştırıyor. Türkiye'nin PIRLS ortalama puanı 2001'de 449 iken 2021'de 47 puan artarak 496'a yükseldi.¹²⁷ Hem 2001 hem de 2021'de araştırmada yer alan 18 katılımcı arasında Türkiye'nin durumuna bakıldığında, Türkiye'nin puanı artan dokuz ülkeden biri olduğu ve

Singapur'un ardından puanını en çok artıran katılımcı olduğu görülüyor.¹²⁸ Kuzey Makedonya'nın 20 yıl öncesine göre ortalama puanı değişmezken sekiz ülkenin ortalama puanı 20 yıl öncesine göre düştü.¹²⁹ Türkiye'de COVID-19'un böyle bir etkisi olmaması olumlu olsa da Türkiye PIRLS 2016'ya girmediği için COVID-19'un etkilerine yönelik bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Türkiye'nin 2001 ve 2021'deki durumu yeterlilik düzeylerine göre karşılaştırıldığında temel altı ve temel düzeydeki öğrencilerin oranının azaldığı, en fazla orta üst düzeyde olmak üzere orta, orta üst ve ileri düzeydeki öğrenci oranının ise arttığı görülüyor.

128 Mullis vd., 2023.

129 A.g.e.

DEĞERLENDİRME

EİR 2023 kapsamında yer verilen göstergeler seçilirken önem, uyumluluk, uygulanabilirlik, iletilebilirlik ve yorumlanabilirlik ölçütlerinden yararlanıldı. Bu ölçütler genel olarak göstergelerin çok yıllık izlenebilmesini, farklı ülkeler ve yerel kısımda tekrarlanabilir ve karşılaştırılabilir olmasını gerektiriyor. Bu durum eğitim izleme göstergelerini, kamu idaresi ve uluslararası kurumların veri yayımlama tercihlerine ve ağırlıklı olarak nicel verilere bağımlı kılıyor. Halbuki afet ve krizler gibi eğitim sisteminin değişen odak konuları da göstergelerle izlenebilir olmalıdır. Bu durum başta kamu idaresi ve uluslararası kurumlar olmak üzere eğitim izleme çalışmaları yapan herkese yeni göstergelerin oluşturulması konusunda sorumluluk yüklüyor.

Bu bölümdeki tüm başlıklarda hem göstergelerin yapılarından kaynaklanan sınırlılıklar, hem de veri paylaşımaması nedeniyle çizilen sınırlar paylaşılmaya çalışıldı. Bir verinin paylaşılma/paylaşılmama durumu da önemli bir göstergedir. Özellikle eğitime erişim gibi eğitim hakkının gerçekleşmesinin ilk adımı olan bir alanda kamuoyuyla veri paylaşımaması müdahale programlarının geliştirilmesini engelliyor. Çok paydaşlı bir yapısı olan eğitim sisteminin bu zenginlikten yararlanabilmesi öncelikle bilgi paylaşımından geçiyor. Özellikle bazı konularda veri toplayabilecek yetkiye ve imkânlarla sadece kamu kurumlarının sahip olması, bu kurumlara bu verileri paylaşma sorumluluğu da yüklüyor.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 2022-23 eğitim-öğretim yılı göstergeleri önceki yıllardaki eğilimlerin devam ettiğini ortaya koyuyor. Okulöncesi eğitim ve ortaöğretimde okullulaşma oranlarında artış devam ediyor. İkili eğitimdeki öğrenci sayısı azalıyor, bölgeler arası farkların düşüş eğiliminde olduğu görülüyor. Fakat aynı zamanda eğitime ayrılan kaynaklar azalıyor, sosyoekonomik durumun eğitime etkisi artıyor. Azalsa da devam eden öğretmen ve derslik ihtiyaçları da bu listeye eklenebilir. Bu eğilimlerin olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilmesinden ziyade işaret ettikleri boşluklara odaklanmak krizler çağında ilke edinilmesi gereken bir yaklaşımdır. Çünkü COVID-19 salgınının ve 6 Şubat depremlerinin gösterdiği gibi eğitim sistemindeki ihtiyaçlar kriz dönemlerinde yenileriyle birleşerek çözülmesi daha karmaşık sorunlara neden oluyorlar. Bu bağlamda eğitim izleme göstergelerinin sınırlı değerlendirmeleriyle işaret ettiği konular, çok yıllık bir perspektifi ortaya koymasıyla başka kamu kurumları olmak üzere eğitim paydaşlarının acil olarak harekete geçmesi gereken alanlardır.

**KRİZLER
ÇAĞINDA
EĞİTİM**

UNICEF'in 2023 yılında yayımladığı ve tüm dünyadan gençlerin katkı verdiği, *Çoklu Krizlerde Çocuklar için Beklentiler: 2023 Küresel Görünüm* raporunda, yoğunluğu, sıklığı ve şiddeti giderek artan çeşitli krizlerin çocuk haklarına ve çocukların iyi olma hâline etkisi ele alınıyor.¹³⁰ Raporda, önümüzdeki yıllarda iyice belirecek sekiz eğilimden bahsediliyor. Bu eğilimler; salgının etkilerinin devam etmesi, enflasyona müdahalelerin çocuk yoksulluğunu artırması, gıda güvencesizliği, enerji krizinin derinleşmesi, çocukların önceliklendirilmemesi, demokratik haklara yönelik tehditler, artan kutuplaşma ve dijital uçurumdur. Eğilimlerin her biri hem ayrı ayrı hem de kesişimsel olarak çocukların neredeyse tüm haklarını etkiliyor. Eğitim hakkı da bunlar arasında yer alıyor. Belirsiz ve zorlu bir gelecek, eğitimin önleyici, uyarlanabilir ve onarıcı rolünü ön plana çıkarıyor. Bu rol, görece son büyük revizyonunu yaklaşık iki yüz yıl önce Sanayi Devrimi'nin başlangıcında gerçekleştirmiş mevcut eğitim sistemiyle hayata geçirilemez. İnsan merkezli benlik anlayışlarına ayrıcalık tanıyan, Yeryüzü'nün insan olmayan diğer sakinlerini kaynak olarak gören, yaşamın devamlılığını sağlayan ekolojik ilişkileri ve mekanizmaları yok sayan bir dünya görüşüne dayalı bir yaklaşımı vardır. Eğitim sistemi, bu yaklaşıma dayanarak öğrencileri büyümenin sınırlarının farkına vardırılmadan, sonsuz kaynaklı dünya ütopyasına hazırlamaya devam ediyor. Ancak, Yerküre'de yaşamı sürdüren dokuz gezegensel eşikten altısı 2023 itibarıyla aşıldı.¹³¹ Çalışmaların devam ettiği diğer üç eşğin de aşıldığı tahmin ediliyor.

Eğitim, istikrar dönemlerinde de kriz dönemlerinde de çocukların en temel haklarıdır. İklim ve biyolojik çeşitlilik krizleri, teknolojik ilerlemeler, demokratik değerlerin erozyona uğraması, kutuplaşma, kamu kurumlarına güvensizlik, nefret söyleminde artış, savaşlar, mevcut eğitim sistemlerinin başarısızlığı tartışmalarını güçlendiriyor. Eğitimde dönüşüm ihtiyacının kaçınılmaz olduğu hem uluslararası kurumlar hem de ulusal örgütler tarafından bir süredir daha sık dile getiriliyor. Bu dönüşüm için öncelikle mevcut durumun iyi anlaşılması gerekiyor. Raporun bu bölümünde, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı, COVID-19 salgını, Kahramanmaraş merkezli depremler, iklim krizinin etkisiyle afete dönüşen seller, yangınlar ve sıcak hava dalgaları gibi krizlerin eğitime etkileri değerlendiriliyor.

130 UNICEF, 2023.

131 Stockholm Resilience Center, t.y.

SALGIN DÖNEMİ VE SONRASINDA EĞİTİM

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) 11 Mart 2020 tarihinde küresel salgın ilan ettiği COVID-19, 6,9 milyon kişinin ölümüne neden olan bir sağlık krizinin ötesine geçerek eğitim, sosyal koruma, istihdam sistemlerini ve politikalarını derinden etkiledi.¹³² Salgın, çocuk hakları açısından onlarca yıldır derinleşen eşitsizlikleri, yoksunlukları ve ayrıştırıcı politikaları göz ardı edilemez hâle getirdi.¹³³ UNICEF, COVID-19 salgınının “[kurumun] 75 yıllık tarihinde çocukları etkileyen en büyük kriz olma”¹³⁴ özelliği taşıdığını açıklarken Dünya Bankası 2020 ve 2021 yıllarını “daha önce hiç yaşanmamış bir çocukluk deneyimi” ve “21. yüzyılın en kötü eğitim ve öğretim krizi”¹³⁵ olarak tanımladı.

Salgın; küresel, bölgesel, ulusal ve yerel düzeyde birçok müdahaleye rağmen çocukların eğitime erişimini olumsuz etkiledi. Eğitim sistemlerinin, ortamlarının ve paydaşlarının krizlere hazırlıklı ve dirençli olmadığı görüldü. Salgın sonrası toparlanma sürecinin ötesine geçilmesi ve krizlere hazırlığın acilen önceliklendirilmesi gerekiyor. Bu kapsamda, eğitim sistemlerinin krizlere dayanıklılığının bir politika önceliği olması ve buna yönelik değişim için yeterli kaynağın ayrılması¹³⁶ ihtiyacı bulunuyor. Bu bölüm, çoklu krizler çağında tüm dünyayı etkileyen COVID-19 salgınının eğitim hakkı bakımından değerlendirmesine, ayrıca etkilerinin azaltılmasına ve onarılmasına ilişkin bazı önerilere yer veriyor.

SALGINDA OKULLARIN DURUMU

Salgın yaşam hakkını ve halk sağlığını doğrudan tehdit ettiği için birçok devlet, kamusal alanların kullanımını kısıtlayan olağanüstü hâl ilanı dahil acil kararlar almak ve tedbirler uygulamak zorunda kaldı. Bu tedbirler, 151 ülkede belirli sürelerde okulların kapalı kalmasına,¹³⁷ okul ve ders süresinin ve saatlerinin değişmesine, uzaktan eğitime geçilmesine, dijital araçların ve platformların kullanılması zorunluluğuna neden oldu. Eylül 2022'de gerçekleşen Birleşmiş Milletler Eğitimi Dönüştürmek Zirvesi'nde, COVID-19 salgınının 1,6 milyar çocuğu etkilediği ve yaklaşık 24 milyon öğrencinin bir daha okula dönemeyebileceği açıklandı.¹³⁸ Türkiye'de tedbir olarak okullar 13 Mart 2020 tarihinde kapatıldı ve 23 Mart 2020 tarihinde uzaktan eğitime başlandı. 16 Mart 2020-31 Mayıs 2021 tarihleri arasında, 175 okul gününün 130'unda okullar kapalı kaldı.¹³⁹

23 Mart 2020 - 6 Eylül 2021 Arasındaki Önemli Gelişmeler Tablosu

<https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/11/23-Mart2020-6Eylul2021-ArasindakiOnemliGelisimlerTablosu.pdf>

132 DSÖ, t.y.

133 UNICEF Türkiye Millî Komitesi, 9 Aralık 2021.

134 A.g.e.

135 Dünya Bankası, 22 Ocak 2021.

136 UNICEF, 2023a; UNESCO, UNICEF ve Dünya Bankası, 2022; Dünya Bankası, UNESCO ve UNICEF, 2021.

137 UNESCO, t.y.

138 BM, 2023a.

139 Kıyğı, 2021.

? ERG SÖZLÜK

Öğrenme kaybı

Genellikle eğitime ara verilmesi ya da eğitimin kesintiye uğraması nedeniyle genel veya özel bilgi ve becerilerde ya da öğrencinin akademik ilerlemesinde görülen kayıp.

Kaynak: EdGlossary (2013). Learning loss. Şubat 2021, <https://www.edglossary.org/learning-loss/>, Eğitim İzleme Raporu 2020: Eğitimin Çıktıları

Öğrenme yoksulluğu

10 yaşına geldiğinde basit bir metni okuyup anlamama durumu.

Kaynak: The World Bank (2019,15 Ekim). Learning poverty. Şubat 2021, <https://www.worldbank.org/en/topic/education/brief/learning-poverty>, Eğitim İzleme Raporu 2020: Eğitimin Çıktıları

Salgın, Türkiye’de 2019-20, 2020-21 ve 2021-22 eğitim-öğretim yıllarında eğitimle ilgili her alanı doğrudan etkiledi. Salgının eğitime doğrudan etkisinin anlaşılması için okullulaşmaya ve öğrenci sayısındaki değişime yönelik göstergeler önemlidir. Ancak bu değişimlerin arkasında karmaşık süreçler ve sorunlar olduğunu hatırlamak gerekir. İçinde bulunduğumuz krizler çağında salgın, diğer krizlerle iç içe geçerek uzun dönemli sorun alanları yaratan olağanüstü durumlardan yalnızca bir tanesidir. Dolayısıyla ilgili verileri bağlamları içinde analiz etmek önemlidir. Salgının ve alınan tedbirlerin eğitim ortamlarının kullanımına, eğitime erişime ve devama etkisi, salgının küresel ve ulusal sosyoekonomik etkilerinden bağımsız değerlendirilemez.¹⁴⁰

SALGINDA ÖĞRENME KAYIPLARI VE ÖĞRENME YOKSULLUĞU

Okulların kapanması, uzaktan eğitim sürecinde eğitime erişim ve devam sorunu, **öğrenme kayıpları**¹⁴¹ ve **öğrenme yoksulluğu** tartışmalarını getirdi. Okula gidememek yalnızca akademik bilginin kaybına neden olmadı. Çocuklar bu dönemde okul yemeği ve psikososyal destek gibi hizmetlere de erişemediler. Salgın, çocukların esenliğini ve ruh sağlığını olumsuz etkiledi. Bu yüzden, öğrenme kayıpları ve yoksulluğundan bahsederken psikososyal kayıpların da dikkate alınması önemli olacaktır.

UNESCO’nun 2021’de yayımladığı *Salgına Bağlı Olarak Eğitimin Kesintiye Uğraması ve Öğrenme Yeterliliği Göstergeleri Üzerindeki Etkiler: İlk Sınav Sonuçlarına Bakış* başlıklı raporunda,¹⁴² ülkelerdeki öğrenme kayıplarına artan eşitsizliklerin eşlik ettiği ifade ediliyor. Rapor, öğrenme açısından salgın öncesinde iyi performans gösteren ve genellikle sosyoekonomik açıdan avantajlı olan öğrencilerin, iyi performans göstermeyen öğrencilere göre daha az öğrenme kaybı yaşayacaklarını vurguluyor. Salgının ayrıca, küresel düzeyde yaklaşık 100 milyona yakın çocuğu yeterlilik eşiği altına iteceğine işaret ediliyor. Raporda, salgının sebep olduğu ekonomik krizin derinleşen yoksulluğu ve çocuk işçiliğindeki artışı doğrudan ve dolaylı olarak etkileyeceğine de dikkat çekiliyor. Dünya Bankası, UNESCO ve UNICEF’in 2021 yılında yayımladıkları raporda ise öğrenme kayıplarının öğrencilerin yaşam boyu kazançlarından 17 trilyon ABD doları kadar kayba neden olacağı tahminine yer veriliyor.¹⁴³

140 Bu döneme ilişkin her kademedeki yıllara göre okullulaşma verilerini ve değerlendirmeleri incelemek için EİR 2021: Öğrenciler ve Eğitime Erişim dosyası’na ve EİR 2022’ye başvurabilirsiniz.

141 ERG, 25 Mart 2021.

142 UNESCO Institute for Statistics, 2021.

143 Dünya Bankası, UNESCO ve UNICEF, 2021a; Dünya Bankası, UNESCO ve UNICEF, 2021b.

Development Analytics'in COVID-19 Salgını Sırasında Türkiye'de Yürütülen Eğitim Müdahaleleri ve Bunların Çocukların Eğitime Erişimi ve Devamı Üzerindeki Etkisi raporunda belirtildiği üzere "Türkiye'de öğrenme kayıplarına ilişkin bilgiler kamuya açıklanmamakta olup, PISA 2021'in 2022'ye ertelenmesi ve TIMSS'in 2023'te gerçekleştirilmesi nedeniyle Türkiye'deki öğrenme kayıplarının derecesini gösterecek uluslararası değerlendirme sonuçları henüz mevcut değildir."¹⁴⁴ Raporda, PISA 2018 verilerini başlangıç kabul eden bir mikrosimülasyon modeliyle uzaktan eğitim sürecinin sona ermesi sonrasında Türkiye'deki çocukların olası öğrenme çıktıları hesaplandı. Hesaplama, öğrencilerin ortalama puanlarının, salgın olmadığı duruma göre daha düşük olacağını ve bazı çocuk gruplarının daha fazla öğrenme kaybı yaşayacağını gösterdi. Bunlar; yoksul hanelerdeki öğrenciler, interneti olmayan veya ebeveynlerinin eğitim düzeyi düşük olan öğrenciler, anadili Türkçe olmayanlar, kırsalda yaşayan öğrencilerdir.

Development Analytics'in raporunda, devlet okullarında okuyan öğrencilerin tüm konu alanlarındaki öğrenme kayıplarının, özel okullarda okuyan öğrencilere oranla iki kat daha yüksek olacağı tahmini de yer alıyor. Ayrıca, salgın öncesinde daha düşük puan alan öğrencilerin ortalamada daha çok öğrenme kaybı yaşayacağı ve dolayısıyla öğrenci puanları arasındaki eşitsizliğin artacağı da belirtiliyor.

Türkiye'de olası öğrenme kaybı risklerine dair telafi ve destekleyici çalışmalar 2021'in yaz aylarında MEB Ulusal Destekleme Programı (UDEP), 3 ve 4. sınıflar için İlkokullarda Yetiştirme Programı (İYEP) ve Telafide Ben de Varım Programı adı altında uygulandı.¹⁴⁵ 8 milyon öğrencinin bu programlara katılmak için başvurduğu belirtildi. 2021-22 eğitim-öğretim yılına yüz yüze başlanmasının ardından, uzaktan eğitim sürecinde ortaya çıkan öğrenme kayıplarının tespiti için ülke genelinde 7, 8, 11 ve 12. sınıf öğrencilerine yönelik kazanım değerlendirme uygulaması başlatıldı. 81 ildeki resmi ortaokullardan 4 milyon 565 bin 916 öğrencinin katıldığı uygulamanın sonuçlarının telafi programlarının güncellenmesi için kullanılacağı açıklandı.¹⁴⁶ Yine bu amaçla, aynı eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde ülke genelinde 4, 7 ve 10. sınıf öğrencilerinin belirlenen derslerdeki kazanımlarını ölçmek için *Öğrenci Başarı İzleme Araştırması* gerçekleştirildi.¹⁴⁷ Bunların yanı sıra 6, 7, 10 ve 11. sınıf öğrencileri de Destekleme ve Yetiştirme Kursları (DYK) kapsamına alındı. Ancak, tüm bu ölçümlerin ve uygulamaların sonuçları ve etki değerlendirmesine yönelik veriler kamuoyuyla paylaşılmadı.

144 Development Analytics, 2023.

145 MEB, 1 Haziran 2021.

146 MEB, 26 Ekim 2021.

147 MEB, 14 Mayıs 2022.

UZAKTAN EĞİTİMİN KAPSAYICILIĞA ETKİSİ

Eğitim teknolojileri ve eğitimde dijitalleşme, acil durumlarda eğitimin devamlılığını kolaylaştırabiliyor.¹⁴⁸ Salgında olduğu gibi fiziki ortamların kullanılmadığı, öğrenci ve öğretmenlerin bir araya gelemediği durumlarda, kitlesel iletişim araçları ve teknolojiden faydalanmak, bilgi edinme kanallarının açık tutulmasına, öğrenci-öğretmen arasındaki diyalogun sürmesine ve eğitimin kesintili de olsa sürdürülmesine olanak sağlıyor.

Kriz durumlarında ani ve zorunlu bir müdahale olan uzaktan eğitim, salgında eğitimin tüm paydaşlarının dijital okuryazarlıklarının güçlenmesi gerektiğini gösterdi. Öğretmen Akademisi Vakfı'nın (ÖRAV)¹⁴⁹ öğretmen, idareci ve velilerden oluşan 3 bin 757 kişiyle yürüttüğü bir araştırma, altyapı problemleri ve dijital beceriler konusundaki yetersizliklerin öğretmen, öğrenci ve velileri ayrı ayrı etkilediğini gösteriyor. Araştırma raporu, "yeni normalde uzaktan öğretmen" olmanın öğrencilerin derse katılımını sağlama, öğrenme kayıplarını önleme, eğitim programlarının dijital ortama uyarlanması gibi birçok zorlu görevi içerdiğine işaret ediyor. Öğretmen Ağı'nın *Pandemide Dijital Öğrenimler Buluşması Raporu*¹⁵⁰ da kurumsal dijitalleşme sürecinin dijital okuryazarlığa, etki alanını genişletmeye, sahaya erişime, yaratıcı özgüveni geliştirmeye, zamanı verimli kullanmaya olumlu; fiziksel bir aradalığın oluşturduğu bağa, yakın ve hızlı iletişime, özel ve profesyonel alan ayırımına, mesainin uzunluğuna, etki ölçümü ve analizine olumsuz etkisi olduğunu belirtiyor.

DİJİTAL VATANDAŞLIK EĞİTİMİ (DVE) PİLOT PROJESİ

Eğitim teknolojilerinin kullanımı ve dijital okuryazarlık bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi için MEB tarafından çeşitli adımlar atıldı. Bunlardan biri, Ocak 2023'te başlatılan Türkiye'de Dijital Vatandaşlık Eğitimi Pilot Projesi'dir. Proje, ortaokul kademesindeki öğrencileri DVE aracılığıyla güçlendirerek, okullarda insan hakları, temel özgürlükler ve demokrasinin teşvik edilmesini amaçlıyor. Avrupa Konseyi'nin DVE araçlarının Türkiye'deki eğitim sistemine uyarlanmasını da içeren projenin, yakın zamanda tamamlanan Temel Eğitimde Demokrasi Kültürünün Güçlendirilmesi Projesi'nin¹⁵¹ kazanımlarını desteklemesi bekleniyor.

Çoğu krizde olduğu gibi, COVID-19 salgını döneminde de eğitim hakkı en çok ihlal edilenler en kırılgan durumdaki çocuklar oldu. Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan, göçer ve yarı göçer, kırsal alanlarda veya kentlerin yoksul mahallelerinde yaşayan, geçici koruma veya uluslararası koruma altındaki ailelerin çocukları ile engeli veya süreğen hastalığı olan çocuklar en kırılgan gruplar arasında yer alıyor. Bu çocuklar, bilgi iletişim araçlarına erişimlerinin olmaması ya da kısıtlı olması, kendilerinin veya ailelerinin dijital okuryazarlık becerilerinin yeterli olmaması gibi nedenlerle eğitim sistemi dışına itildi. Bazı hanelerdeki elektrik ve internet altyapı sorunları, öğrencilerin çevrimiçi dersleri takiplerini ve derse aktif katılımlarını zorlaştırdı, eğitime devam oranlarını düşürdü.

148 UNESCO, 2023.

149 ÖRAV, 2020.

150 Öğretmen Ağı, 2020a.

151 Council of Europe, 29 Eylül 2023.

ERG SÖZLÜK

Erişilebilirlik

Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması.

Kaynak:

<https://www.aile.gov.tr/ssss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/erisilebilirlik/>

Evrensel tasarım

Ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilir şekilde tasarlanması.

Kaynak:

<https://universaldesign.ie/w/hat-is-Universal-Design/>

Makul düzenleme

Engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeler.

Kaynak:

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714->

Teknolojik ve mekansal imkânlar ile bakımverenlerin verebildiği destek seviyelerindeki farklılıklar öğrencilerin salgın sürecinde aldıkları eğitimin niteliğini etkiledi.¹⁵²

Uzaktan eğitim süreci, dijital eğitim ortamlarının özel eğitim desteğine ihtiyaç duyan çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya hazır olmadığını da gösterdi. Millî Eğitim Bakanlığı, özel eğitim öğrencilerine yönelik uzaktan eğitim içerikleri¹⁵³ ve mobil uygulama,¹⁵⁴ kaynaştırma öğrencileri için uyarlanmış etkinlikler,¹⁵⁵ bakımverenlere yönelik bilgilendirme videoları¹⁵⁶ ve etkinlik takvimi¹⁵⁷ yayımladı. Ancak fiziksel, bilişsel ve nörogelişimsel farklılıkları olan öğrencilerin EBA TV'yi takip etme veya mobil uygulamayı kullanma düzeyleri düşük kaldı.¹⁴⁸ Herkes İçin Erişilebilir Yaşam Akademisi Derneği'nin (HEY AKADEMİ) 504 görme engelli öğretmenle yaptığı anket çalışması¹⁵⁹ ve Eğitimde Görme Engelliler Derneği'nin (EGED) raporu¹⁶⁰ mobil uygulama ve internet sayfalarının erişilebilirlik kriterlerine göre tasarlanmamasının, ekran okuyucularla uyumlu çalışmamasının, videoların sesli betimleme içermemesinin, kitapların erişilebilir dijital formatta olmamasının engeli olan öğretmenlerin ve özel eğitim desteği alan öğrencilerin özellikle EBA'yı etkin kullanımına mani olduğunu belirtiyor.

Dijital beceriler geliştirilirken bir yandan da dijital ortamların paydaşların kolay kullanımına uygun hâle gelmesi gerekiyor. Bu noktada erişilebilirlik, evrensel tasarım ve makul düzenleme üç kilit kavram olarak önümüze çıkıyor.¹⁶¹

Uzaktan eğitim araçlarını faydalı bulan öğretmenler ve aileler olmakla birlikte, özel eğitim öğrencilerinin aileleri çocukların eğitim rutinlerinin değişmesi, evde özel düzenleme yapma ihtiyacı, teknolojik araçların kullanımında yetişkin desteği ve gözetimin gerekmesi gibi zorluklarla karşı karşıya kaldılar. Bireysel farklılıklar dikkate alınarak hazırlanan Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) ve uzman eğitimci desteği de salgın nedeniyle kesintiye uğradı.¹⁶² Bu süreçte, ailelerin öğretmenlerden, okullardan ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden (ÖERM) ek destek alma ihtiyaçları arttı. Özel gereksinimli çocuklar için yüz yüze etkileşimin temel ihtiyaç olması nedeniyle, ÖERM'lerde 15 Haziran 2020 itibarıyla eğitim-öğretime geçilmesi kritik bir karar oldu. Öte yandan, bu kurumlardaki öğretmenlerin ağırlaşan iş yüküne sağlık tedbirleri de eklendi.¹⁶³

- 152 ERG, 24 Nisan 2020.
 153 MEB ÖRGM, 13 Nisan 2020.
 154 MEB ÖRGM, 9 Kasım 2020.
 155 MEB ÖRGM, 4 Kasım 2022.
 156 MEB ÖRGM, 20 Nisan 2020.
 157 MEB ÖRGM, 6 Aralık 2020
 158 Çetin ve Ercan, 2021.
 159 HEY AKADEMİ, 2020.
 160 EGED, 2020.
 161 BM, 2020.
 162 Üresin vd., 2021.
 163 Berk, 2021.

Dünya Bankası ile MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri (YEĞİTEK) Genel Müdürlüğü işbirliğinde yürütülen Güvenli Okullaşma ve Uzaktan Eğitim Projesi¹⁶⁴ kapsamında hazırlanan rapora¹⁶⁵ göre, Haziran 2020 itibarıyla en yoksul %20'lik kesimdeki ailelere mensup çocukların çevrimiçi eğitime erişim oranı %14'tü.¹⁶⁶ Kamuoyuyla paylaşılan diğer EBA kullanım verilerinde mevzubahis çocuklara dair özgün, ayrıştırılmış veri bulunmuyor. Ancak, STÖ'lerin¹⁶⁷ yürüttüğü çeşitli araştırmalar, salgın döneminde eğitime erişim zorluğu yaşayan ve eğitim sistemi dışında kalan çocuklara ilişkin önemli bulgular içeriyor.

Eğitimde teknoloji kullanımına dair bilginin artırılmasına, yetkinliklerin ve becerilerin geliştirilmesine ve yapay zeka alanındaki gelişmelerden faydalanılmasına yönelik adımlar oldukça önemlidir. Ancak, *EİR 2021: Eğitim Ortamları* raporunda vurgulandığı üzere, salgın döneminde eğitimde dijitalleşme “eğitimde mekânsal adalet” sorununu da derinleştirdi. Fiziki veya dijital tüm eğitim ortamlarının “içine kurulduğu çevrenin sosyal, ekonomik ve coğrafi koşullarını dikkate alan bir yaklaşımla”¹⁶⁸ tasarlanması, iyileştirilmesi veya yenilenmesi eğitimde kapsayıcılık ilkesinden ödün vermeyen bir kriz yönetimi ve/ya kriz hazırlığı için öncelikli olmalıdır.

Afet ve kriz durumlarında bilişim ve iletişim teknolojilerine ilişkin altyapıların işlevsel olması için hazırlıklı olunmalıdır.

2015'te gerçekleşen Birleşmiş Milletler Afet Risklerinin Azaltılması III. Dünya Konferansı'nda kabul edilen Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi'nde¹⁶⁹ belirtildiği üzere, “öncekinden daha iyisini inşa etmek” için “yeni oluşturulacak ve mevcut kritik altyapının afet sırasında ve sonrasında sağlam, etkin ve işler hâlde kalmasının sağlanmasını temin etmek ve hayat kurtarıcı faaliyetler ile temel hizmetleri sağlamak amacıyla direncini arttırmak” elzemdir.¹⁷⁰

SALGINLA DERİNLEŞEN ÇOCUK YOKSULLUĞU

Salgının, çoğu ülkede olduğu gibi Türkiye'de de yarattığı sosyoekonomik şok ve devletin sosyal koruma sistemine ani ve benzeri görülmemiş baskısı, çokboyutlu ve derinleşen yoksulluğu, özellikle de çocuk yoksulluğunu artırdı. Bu durum, yoksulluğu çocukların eğitim, sağlık ve beslenme hakkı önündeki aşılması zor engellerden biri hâline getirdi.¹⁷¹ Birleşmiş Milletler, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın “devre arası”¹⁷² olarak adlandırdığı 2023 yılı değerlendirmesi; salgının yoksulluğun küresel çapta azaltılmasına dair otuz yıllık ilerlemeyi tersine çevirdiğini ve aşırı yoksulluk içinde yaşayan insan sayısını bir nesil içerisinde ilk kez artırdığını açıklıyor.

164 YEĞİTEK, 3 Temmuz 2023.

165 Abdul-Hamid, 2023.

166 A.g.e.

167 Engelli Çocuk Hakları Ağı'nın (EÇHA), Başak Kültür ve Sanat Vakfı, Sulukule Gönüllüleri Derneği, Tarlabası Toplum Merkezi ve Zeytin Ağacı Derneği'nin, Derin Yoksulluk Ağı'nın, Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) Göç Akademisi'nin, Deri Tekstil ve Kundura İşçileri Derneği'nin, Kalkınma Atölyesi Kooperatifi'nin, Sağlık ve Eğitim Vakfı'nın ilgili raporları için kaynakçaya bakınız.

168 Kıyğı, 2021.

169 HUDOTO, 4 Kasım 2023.

170 Tanrıverdi vd., 2023.

171 ILO ve UNICEF, 2020.

172 SDGs at Halftime, t.y.

Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası'nın analizine göre, mevcut eğilimler devam ederse, 2030 yılında 574 milyon insan aşırı yoksulluk içinde yaşayacak.¹⁷³ UN Women'a göre, 2030 yılına kadar dünya çapında 342,4 milyon kadın ve kız çocuk derin yoksulluktan etkilenecek.¹⁷⁴ Birleşmiş Milletler, çocuklar ve yaşlıların da dahil olduğu kırılğan grupların sosyal koruma sistemlerinden en az yararlananlar olduğunun altını çiziyor. Dünya çapında, savunmasız olarak değerlendirilen kişilerin yalnızca %28,9'u primsiz nakdi yardımlara erişebiliyor.¹⁷⁵

ILO ve UNICEF'in yayımladığı *COVID-19 ve Çocuk İşçiliği: Kriz Zamanı, Harekete Geçme Zamanı* başlıklı raporda, salgının çocuk yoksulluğuna etkisinin büyük olduğuna, 2020 yılında çocuk yoksulluğunda ani ve ilk defa görülen bir küresel artış yaşandığına dikkat çekiliyor.¹⁷⁶ Çocukların aşırı yoksulluk içinde yaşama olasılığının yetişkinlere göre iki kat daha fazla olduğuna dikkat çeken rapor, salgının ekonomik etkilerinin devam eden bölgesel çatışmalar ve iklim acil durumu nedeniyle önlenemez bir şekilde arttığı uyarısını yapıyor. Raporda, salgının yıkıcı etkilerini azaltmak için sosyal yardımların artırılmasına ve özellikle çocuklara ve ailelerine yönelik desteklerin acil devlet politikası olması gerektiğine işaret ediliyor.¹⁷⁷

UNICEF ve Dünya Bankası tarafından hazırlanan *Uluslararası Açlık Sınırına Göre Yoksulluk İçinde Yaşayan Çocuklar* başlıklı raporda ise dünyadaki çocuk nüfusunun yaklaşık altıda birine denk gelen 333 milyon çocuğun aşırı yoksulluk içinde yaşadığı belirtiliyor. Kırsal bölgelerdeki veya ailenin geçimini sağlayan kişinin çok az eğitim aldığı ya da hiç eğitim almadığı hanelerdeki çocuklar aşırı yoksulluktan daha fazla etkileniyor. 2022 yılı aşırı çocuk yoksulluğu tahmininin (%15,9), 2019 yılı çocuk yoksulluğu oranıyla aynı seviyede olması yaklaşık üç yıllık ilerleme kaybına işaret ediyor.¹⁷⁸

Türkiye'deki duruma bakıldığında, hanehalkı tüketim harcamalarına ilişkin 2022 verileri geliri daha yüksek olan grupların eğitime daha fazla harcama yaptığını gösteriyor. Hanehalkı eğitim harcamalarının %59,6'sı en yüksek gelire sahip %20'lik grup tarafından yapılırken harcamaların sadece %1,5'ini en düşük gelire sahip %20'lik grup yaptı. Gelir ve harcama verilerindeki bu farkların hem çocukların eğitime erişimine hem de eğitimin çıktılarına etkisi oluyor. Örneğin, PIRLS 2021 verilerine göre yüksek ve düşük düzey sosyoekonomik durumdaki öğrenciler arasında 110 puan fark bulunuyor.¹⁷⁹

173 BM, 2023b; Dünya Bankası, 2022.

174 UN Women, 2023.

175 BM, 2023b.

176 ILO ve UNICEF, 2020.

177 A.g.e.

178 Dünya Bankası ve UNICEF, 2023.

179 Korlu, 21 Temmuz 2023.

İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin İstanbul'un belirli mahallelerinde yaşayan çocuklar ve ebeveynleriyle yaptığı araştırma,¹⁸⁰ ailelerin sosyoekonomik durumunun ve koşullarının çocukların yaşamlarını, iyi olma hâllerini ve eğitim hakkının hayata geçmesini doğrudan etkilediğini ortaya koyuyor. En düşük sosyoekonomik statüye sahip olan ailelerin üçte biri okul gezisi ve benzeri etkinlikleri, %27'si özel ders veya dersane gibi masrafları ve %15'i kırtasiye ve okul yemeği masraflarını karşılayamıyor. Dijital araçlar ve bununla ilişkili altyapının mevcudiyetine bakıldığında, en düşük sosyoekonomik statüye sahip ailelerde evde bir bilgisayar veya tablet olanların oranı %68 iken sürekli internet bağlantısına sahip olanların oranı %75'tir. Diğer sosyoekonomik statü gruplarında ise bu oran %100'e yaklaşıyor. En düşük sosyoekonomik statüye sahip çocuklar arasında bilgisayar sahipliği oranı %47, internet bağlantılı cep telefonu sahipliği %73 ve internete erişimi olanların oranı %80'dir. Orta ve üst sosyoekonomik statülerde bulunan çocukların neredeyse tamamı bu dijital araçlara sahiptir.¹⁸¹

Derin Yoksulluk Ağı'nın, salgın döneminde İstanbul'da düzenli geliri olmayan, günlük ve güvencesiz işlerde çalışan 103 haneyle yaptığı görüşmeler de benzer bulguları içeriyor.¹⁸² Araştırma sonuçları çocukların %60'ının uzaktan eğitime katılabilmek için cihazının olmadığını, %54'ünün internet erişiminin olmadığını, %45'inin derse katılım durumunun bir yetişkin tarafından takip edilmediğini, %39'unun uzaktan eğitime erişim konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını ve %7'sinin çalışmak zorunda olması nedeniyle uzaktan eğitime katılmadığını ortaya koyuyor.

Türk-İş'in Eylül 2023 Açlık ve Yoksulluk Sınırı Araştırması'na göre, Ankara'da yaşayan dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 13 bin 334,13 TL'ye, gıda harcaması ile giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı ise (yoksulluk sınırı) 43 bin 433,65 TL'ye yükseldi. Ankara'da yaşayan dört kişilik bir ailenin "gıda için" yapması gereken asgari harcama tutarında son on iki ay itibarıyla değişim oranı %84,04 oldu.¹⁸³ 1 Temmuz 2023 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanan aylık brüt asgari ücret 13 bin 414,50 TL olarak açıklandı.¹⁸⁴ Bu ücretin net ödemesi ise 11 bin 402,32 TL'dir. Aylık açlık ve yoksulluk sınırıyla bu sınırların altında kalan gelir miktarı ülke çapındaki yoksullaşmayı ortaya koyuyor.

Salgının etkisiyle derinleşen çocuk yoksulluğunun kız ve oğlan çocuklar üzerinde etkisi farklılaşıyor. Özellikle 12 yaş üzeri ve ergenlik dönemindeki kız çocukların eğitime devamları dışında kişisel güvenliklerinin, bedensel özerkliklerinin, sağlıklarının, akran desteğine erişimlerinin ve sosyal bağlantılarının olumsuz yönde etkilendiği birçok uluslararası kuruluş tarafından raporlanıyor.

12-18 yaş aralığındaki kız çocukların ailelerinin ekonomik koşulları, kız çocukların sağlıklı bir yaşam sürme ve iyi olma hâlini önemli ölçüde etkiliyor. Ergen kız çocuklar yoksullaştıkça, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ve bilgi kaynaklarına erişimleri sınırlanıyor ve böylece riskler artıyor. Kötü ve yetersiz beslenme veya gıdaya erişim sorunları nedeniyle fiziksel ve ruhsal gelişimleri zarara uğruyor.¹⁸⁵ Özellikle regl döneminde kız çocukların demir

180 İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2023.

181 A.g.e.

182 Derin Yoksulluk Ağı, 2020.

183 Türk-İş, 29 Eylül 2023.

184 ÇSGB, 20 Haziran 2023.

185 DSÖ ve UNICEF, 2022.

eksikliği artıyor. Bunun sonucunda sağlık problemlerinin yanı sıra bilişsel etkiler nedeniyle öğrenme zorluğu ortaya çıkabiliyor.¹⁸⁶ Ayrıca regl döneminde elzem ihtiyaçlardan olan hijyenik ped gibi menstrüel ürünler, sabun, tuvalet kağıdı, temiz tuvalet ve suya erişim zorluğu yoksul ailelerdeki kız çocukları regl yoksulluğu döngüsüne hapsediyor.¹⁸⁷

Okullardaki beslenme desteği, devamsızlık ve okul terki risklerini azaltmada, eğitime erişimi artırmada önemli bir rol oynuyor. Çocukların yeterli beslenme hakkını tehdit eden COVID-19 salgını Türkiye’de geniş kapsamlı bir ücretsiz okul yemeği uygulamasına acil ihtiyacı yadsınamaz hâle getirdi. Her ne kadar salgın öncesinde de okul yemeği kamu kurumlarının ve STÖ’lerin gündeminde yer alsa da uygulama ağırlıklı olarak taşınmalı eğitim kapsamında verilen öğle yemeğiyle sınırlı kaldı.¹⁸⁸ Salgın döneminde gerçekleştirilen 20. Millî Eğitim Şurası’nda alınan kararlar sonrası Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay illerinde 15 bin 920 öğrenciye her gün düzenli olarak beslenme verilmeye başlandığı duyuruldu.¹⁸⁹ MEB, 2022 yılı sonunda yaptığı açıklamada taşınmalı eğitimden yararlanan 1 milyon 800 bin çocuğa her gün ücretsiz yemek verildiğini; 2023 yılında bu sayının 2,5 milyon olacağını açıkladı. 6 Şubat 2023 itibarıyla 5 milyon öğrenci için kademeli olarak ücretsiz yemek uygulaması için hazırlıkların tamamlandığı, öncelikle resmi okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden 1 milyon 450 bin öğrenciye haftanın 5 günü, günlük bir öğün beslenme verileceği paylaşıldı.¹⁹⁰

Okul yemeğine ilişkin planlar Şubat’ta yaşanan depremlerin ardından uygulamaya geçirilmedi. Ücretsiz okul yemeği uygulaması, 2023-24 eğitim-öğretim yılı başında geçici süreyle durduruldu ve uygulamanın ne kadar süreyle askıya alındığına dair resmi bir açıklama yapılmadı.¹⁹¹

Gittikçe yoksullaşan ailelerdeki çocuklar, gelir düzeyi daha yüksek ailelerdeki çocuklara göre çevresel zarara daha fazla maruz kalma eğilimindedir ve bu durum mevcut kırılma noktaları kalıcı hâle getiriyor.¹⁹² Bunu önlemek için kamu idaresinin en yoksul ailelerin barınma ve yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik ulusal, bölgesel ve yerel seviyede yatırımlara öncelik vermesi öneriliyor.¹⁹³ Derin yoksulluk yaşayanlara geçici ve ihtiyaç temelli değil, kalıcı ve sosyal güvenceli işlerde çalışma olanaklarının sağlanması gerekiyor. Sosyal koruma sisteminden sorumlu bakanlıkların da koruyucu ve önleyici tedbirleri acilen işlevsel hâle getirmesi hayati önemdedir.

SALGININ RUH SAĞLIĞINA VE PSİKOSOSYAL ESENLIĞE ETKİSİ

Eksi 25 Derneği’nin *Pandemide Yaşadıklarımız* raporu, çocukların salgın sürecinde en üzgün oldukları veya sıkıldıkları günlerin okuldan uzak oldukları, dışarı çıkamadıkları, arkadaşlarıyla buluşamadıkları zamanlar olduğunu belirtiyor. Raporda, çocuklar yalnızlık, kızgınlık, sikkınlık, üzüntü, korku ve özlem duygularını çok yoğun ve bir arada hissettiklerini, stres altında olduklarını dile getiriyor.¹⁹⁴ ERG Araştırmacısı Umay Aktaş Salman’ın *Uzun Hikâye: Çocukların Gözünden Pandemi* yazısı da salgın nedeniyle derinleşen eşitsizliklerin ve yoksulluğun, çocukların ruh sağlığına etkisini farklılaştırdığını ortaya koyuyor.¹⁹⁵

186 UNICEF, 2023b.

187 Plan International UK, 2020.

188 Ayrıntılı bilgi için bkz. Korlu, 2022.

189 MEB, 2022c.

190 TRT Haber, 2 Aralık 2022.

191 Evrensel, 9 Eylül 2023.

192 UNICEF Office of Research, 2022.

193 A.g.e.

194 Eksi 25 Derneği, 2020.

195 Aktaş Salman, 9 Şubat 2021.

Okulun sadece akademik değil sosyal ve duygusal gelişim ile çocuk koruma açısından önemi, çocukların paylaşımlarıyla su yüzüne çıkıyor.¹⁹⁶

Aniden ve süresi belirsiz bir şekilde başlayan sokağa çıkma yasakları tüm aile fertlerinin olağandan uzun süre bir arada kaldığı bir dönemin başlangıcı oldu. Çocukların hem kendi başlarına kaldıkları hem de akranları, arkadaşları veya akrabalarıyla sosyalleştikleri ve temas ettikleri süreler ve ortamlar daraldı. Salgının çocukların ve gençlerin ruh sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kamuoyuna yansıyan durumların buzdağının sadece görünen kısmı olduğu belirtiliyor.¹⁹⁷ Kısıtlı hareket olanağı, okulların kapanması ile fiziksel mesafe ve hastalık korkusu çocukların, bakımverenlerin, ebeveynlerinin ruh sağlığına ve iyi olma hâline zarar verdi.¹⁹⁸ Ancak, salgının uzun süreli ve tam etkisi henüz görünür olmadı.

UN Women, 2020 yılında yayımladığı raporlarda,¹⁹⁹ evde kalma uyarılarının ve ilgili tedbirlerin toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin, çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin, istenmeyen gebeliklerin artışına neden olduğunu belirtiyor. Okulların kapanması, kadın ve kız çocukların daha fazla ev içi bakım sorumluluğu üstlenmelerine yol açtı.²⁰⁰ Tüm bu etmenlerin, ruh sağlığı ve psikososyal esenlik üzerinde zincirleme etkileri olacağı öngörülüyor.²⁰¹

*2021 Yılında Dünya Çocuklarının Durumu Raporu'nda,*²⁰² sağlık, eğitim ve sosyal koruma sistemleri arasında bütünsel bir yaklaşımla çocuk ve ergen ruh sağlığına acil yatırım yapılması, ebeveynlerin ve bakımverenlerin ruh sağlığını destekleyen programların uygulanması, okulların ruh sağlığını destekleyen hizmetler sunması, ruh sağlığının daha iyi anlaşılması ve çocukların ve gençlerin deneyimlerinin ciddiye alınması öneriliyor. Türkiye Klinikleri'nin *COVID-19 Pandemisi ve Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı* başlıklı kitabı, salgının okul fobisi, kaygı bozukluğu, dikkat eksikliği, teknolojik bağımlılık gibi ruhsal etkilerine dikkat çekiyor.²⁰³ Türk Tabipleri Birliği de "okulların kapalı kalması[nın] çocukların ruhsal, sosyal ve bedensel sağlığını son derece olumsuz bir şekilde etkile[diğini], zihinsel, sosyal ve bedensel gelişimlerinde geri dönüşü olmayan kayıplara yol aç[tığını]" vurguluyor.²⁰⁴

Öğretmen Ağı'nın *Yeni Dönemde Okula Uyum Kitapçığı: Öğretmenlere ve Öğrencilere Yönelik Yaratıcı Çözümler* raporu, okula uyuma yönelik koruyucu ve önleyici çözümler içeriyor.²⁰⁵ UNICEF²⁰⁶ ve Kuruluşlar Arası Daimi Komite (IASC) Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Referans Grubu²⁰⁷ gibi uluslararası örgütler de ruh sağlığı ve psikososyal destek çalışmalarının çocukların iyi olma hâli ve olası riskleri önleme bakımından önemini vurguluyor.

Eğitim sisteminin en kilit aktörü olan öğretmenlerin iyi olma hâli, ruh sağlığı ve psikososyal esenliği de salgın koşullarından etkilendi. Öğretmenler, salgın süresince kendilerinin ve ailelerinin güvenliği, iş-yaşam dengesi ve hatta işlerini koruma konularında sıkıntılar yaşadılar. Sağlık ve Eğitim Vakfı'nın (SEV) *Öğretmenin İyi Olma Halinin*

196 Aktaş Salman, 9 Şubat 2021.

197 A.g.e.

198 UNICEF, 2021c.

199 UN Women, 2020a; UN Women, 2020b.

200 A.g.e.

201 A.g.e.

202 UNICEF, 2021d.

203 Türkiye Klinikleri, 2020.

204 Türk Tabipler Birliği, 2021.

205 Öğretmen Ağı, 2020b.

206 UNICEF, 2020.

207 IASC, 2020.

Yansımaları başlıklı raporu, dünyadan ve Türkiye’den öğretmenlerin salgın sürecinde iş bırakma veya emekli olma durumları ile sosyal güvenlik, sigorta ve maaş ödemelerine dair yaşadıkları sorunları ortaya koyan araştırmalara yer veriyor. Öğretmenlerin meslekte ayrılma niyetlerinin veya motivasyonlarının yaşadıkları stres ve tükenmişlik durumuyla ilgili olduğunu ortaya koyuyor.²⁰⁸ INEE, bu sorunlar ele alınmazsa öğretmenlerdeki bazı olumsuz duyguların artabileceğine veya tükenmişlik sendromunun ortaya çıkabileceğine dikkat çekiyor.²⁰⁹ Olası sorunlar arasında, okulda fiziksel cezalandırma ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet vakalarının görülmesi veya vakaların artması, öğretmenlerin meslekte ayrılması, düşük motivasyon ve yaratıcılık seviyeleri, öğretmen açığı vb. gösteriliyor.²¹⁰ Kalkınma Atölyesi’nin *Pandemide Öğretmen Olmak*²¹¹ raporu da farklı sosyoekonomik profile sahip yerleşim yerlerinden, okul türlerinden, sınıf seviyelerinden öğretmenlerin ve idarecilerin uzaktan eğitim sürecine ilişkin deneyimlerini, duygularını, kaygılarını ve farkındalıklarını ele alıyor. Tüm bu raporlar acil çözüm gereken alanlara işaret ediyor.

Salgın döneminde ruh sağlığının kamusal hizmetlerle korunması ve ilgili hizmetlere herkesin erişebilmesi önem kazandı.²¹² Bu dönemde okullarda sunulan psikososyal destek hizmetlerinin önemi belirginleşti. MEB’in öğrenciler ve veliler için psikososyal destek programları yürütme sorumluluğunu²¹³ yerine getiren okul psikolojik danışmanlarının/rehber öğretmenlerin iş yükleri oldukça arttı. Ülke genelinde ve tüm kademelerde öğrenci başına düşen rehber öğretmen sayısının azlığı bu durumu zorlaştırıyor. Dolayısıyla, öğretmen yetiştirme ve hizmet içi eğitim programlarının, psikolojik ilk yardım, psikososyal destek, kriz yönetimi vb. içeriklerle yenilenmesi ve zenginleştirilmesi diğer kritik ihtiyaçlardır.

1999’daki Gölcük ve Düzce depremlerinin ardından MEB ve UNICEF işbirliğinde 2001 yılında başlatılan Psikososyal Okul Projesi kapsamında Psikososyal Destek Programları geliştirildi. 16 yıl boyunca uygulanan program, 2017 ve 2018 yılları arasında yenilendi ve yaygınlaştırıldı.²¹⁴ Bu kapsamda, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen ve içerikleri güncellenen Psikososyal Dijital Destek Merkezi, öğrenciler, öğretmenler ve aileler için psikolojik sağlamlığı artıracak dijital etkinlik programlarına sahip bir dijital platformdur.²¹⁵ COVID-19 döneminde bilgilendirme rehberlerinin de eklendiği bu platformda içeriklerin artması, çeşitlenmesi ve yaygınlaştırılması eğitim paydaşlarının iyi olma hâllerini destekleyecektir.

Dünya Bankası’nın *2023 Küresel Ekonomik Beklentiler Raporu*’nda “2. Dünya Savaşı’ndan bu yana en derin küresel durgunluğa”²¹⁶ neden olduğu vurgulanan COVID-19 salgını, çoklu krizler çağıının küresel çapta en zorlayıcı ve en yıkıcı krizlerinden biri oldu. Bulaşıcı hastalıkların, özellikle salgın riski yüksek olanların, sadece sağlık hakkı ve sistemleri bakımından değil küresel ekonomi için de geçerli ve olası bir tehdit olduğu aşikâr hâle geldi. Üstelik salgın karşılaşılan tek kriz değildir. Bu raporun diğer bölümlerinde değinildiği üzere yangınlar, seller, sıcak hava dalgaları ve depremler de eğitim hakkının önüne geçebiliyor.

208 Uysal Ünsal ve Koyuncu, 2022.

209 INEE, 2020

210 A.g.e.

211 Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, 2020.

212 Türk Tabipler Birliği, 2020.

213 2020 Ağustos ayında MEB tarafından yayımlanan Eğitim Ortamlarında Uygulanması Gereken Kurallar belgesinde Rehberlik, Bilgilendirme ve Psikososyal Destek Hizmetleri; “MEB tarafından belirtilen takvim doğrultusunda oluşturulan psikososyal destek hizmetleri psikososyal destek programına uygun eğitim çalışmalarına katılır. Ayrıca öğrenci ve velilerin bu programda belirtilen takvim doğrultusunda eğitim çalışmalarına katılımının sağlanması konusunda bilgilendirir. Okul rehberlik öğretmeni/psikolojik danışman psikososyal destek programının uygulanması sırasında okulda tespit edilmiş zorlu yaşam olayından ileri düzeyde etkilenmiş öğrencileri kurum ya da kuruluşlara yönlendirir.” olarak belirtilmektedir.

214 MEB ÖRGM, 2019.

215 MEB ÖRGM, t.y.

216 Dünya Bankası, 2023.

DEPREMİN EĞİTİME ETKİLERİ

Kahramanmaraş merkezli depremlerin çocuklar ve eğitim üzerinde etkileri akut dönemde oldukça yoğundu. Birçok okul yıkıldı veya kullanılamaz hâle geldi. Öğrenciler, veliler ve öğretmenler barınma sorunuyla karşı karşıya kaldılar. Yoğun biçimde psikolojik ilk yardım desteğine ihtiyaç duyuldu. Ayrıca, çok sayıda insan farklı illere göç etti. *EİR 2023*'ün bu bölümü, depremin eğitime, çocuklara, öğretmenlere ve velilere etkilerini ele alıyor. Bölüm, depremlerin ardından eğitime dönüş için atılan adımlar anlatılarak başlıyor. Ardından, deprem bölgesinde yapılan psikososyal destek çalışmalarına, öğretmenlere, eğitim ortamlarının durumuna ve eğitime erişime odaklanılıyor.

DEPREM BÖLGESİNDE EĞİTİME DÖNÜŞ İÇİN ATILAN ADIMLAR

6 Şubat 2023'te gerçekleşen depremler nedeniyle yarıyıl tatili tüm Türkiye'de iki hafta uzatıldı. Eğitim, depremden etkilenmeyen 71 ilde 20 Şubat'ta başlarken yoğun olarak etkilenen 10 ilde aşamalı başladı. 24 Nisan 2023'te 81 ilin tüm ilçelerinde eğitim-öğretime başlayabilecek tüm okullar açıldı.²¹⁷ 2022-23 eğitim-öğretim yılı planlandığı gibi 16 Haziran 2023'te tamamlandı.²¹⁸

MEB, depremin etkilerini azaltmak ve öğrencileri desteklemek amacıyla depremin ilk gününden itibaren çeşitli adımlar attı. Depremden etkilenen öğrenciler için devam zorunluluğu kaldırıldı.²¹⁹ Sorumlu ders sayısına bakılmaksızın ortaöğretimdeki depremden etkilenen tüm öğrenciler sınıflarını geçtiler.²²⁰ Sonuç olarak, devamsızlık ve başarısızlık gibi nedenlerle öğrencilerin sınıf tekrarı yapması önlendi. Ayrıca, ikinci dönem sınavlarına girilmemesi durumunda ilk dönem notlarının geçerli olacağı, girildiği ve ancak ilk dönem notundan düşük sonuçlar alınması durumunda ise yine ilk dönem notunun değerlendirilmeye alınacağı açıklandı.²²¹ Ancak, devam zorunluluğunun olmaması, hasarsız ve açık okulların uzakta olması gibi çeşitli nedenlerle devamsızlık oranları özellikle ortaokul ve ortaöğretim kademelerinde yüksek seyretti.²²²

Deprem nedeniyle yaşadığı ilden göç etmek zorunda kalan çocuklar ise gittikleri ilde adres kaydı aranmaksızın eşdeğer okul türlerine nakillerini aldırabildiler.^{223,224} Ayrıca, özel öğretim kurumlarında burslu okuyan öğrenci oranı %3'ten %10'a yükseltilerek 33 bin 598 kontenjan yaratıldı ve bu kontenjan depremden etkilenen öğrencilere ayrıldı.²²⁵ MEB tarafından yapılan açıklamaya göre, öğrenciler özel öğretim kurumlarındaki burslu öğrenci kontenjanından 2023-24 eğitim-öğretim yılında da faydalanabilecekler.²²⁶

Deprem bölgesinde 8 ve 12. sınıflarda okuyan ve sınavlara hazırlanan öğrencilere öncelik verildi, sınava hazırlık yapılması amacıyla 3 bin 450 Destekleme ve Yetiştirme Kursu açıldı.²²⁷ Bu uygulama, 2023-24 eğitim-öğretim yılında da devam ediyor. Depremden etkilenen illerde okuyan ve 2023-24 eğitim-öğretim yılında lise ve üniversiteye geçen öğrenciler için ek kontenjanlar sağlandı. 2022-23 eğitim-öğretim yılı sonunda LGS'ye giren ve depremden yoğun bir şekilde etkilenen dört il ve iki ilçede (Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya ve

217 MEB, 14 Nisan 2023.

218 MEB, 27 Mart 2023.

219 MEB, 9 Şubat 2023.

220 MEB, 2 Mayıs 2023.

221 MEB, 24 Nisan 2023.

222 ERG'nin 29 Nisan - 3 Mayıs tarihleri arasında bölgeye yaptığı saha ziyaretinde edinilen bilgidir.

223 Bkz. Aktaş Salman vd., 14 Mart 2023.

224 Mülteci çocuklar bu uygulamanın kısmen dışında bırakıldı. Mülteci çocukların nakil hakkına yönelik durum için bkz. Mülteci çocuklar bölümü.

225 MEB, 13 Şubat 2023; Misafir Öğrenci Sistemi, t.y.

226 MEB, 16 Ağustos 2023.

227 MEB, 2023d.

Gaziantep'e bağlı Islahiye ve Nurdağı) yaşayan öğrenciler için tüm Türkiye'de sınavla öğrenci alan ortaöğretim kurumlarında şube başına ikişer kontenjan ayrıldı.²²⁸ Öğrenciler LGS kapsamında yapılan merkezi sınav puanlarıyla bu kontenjanları tercih edebildiler. Depremden etkilenen 11 il ile Sivas'ın Gürün ilçesinde ikamet eden ve 2023'te YKS sınavına giren öğrenciler için deprem bölgesinde yer alan üniversitelerde %25 ek kontenjan ayrıldı.²²⁹ Devlet üniversitelerine ek olarak vakıf üniversitelerinde de program başına birer kontenjan ayrıldı.²³⁰ Ayrıca, İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Bursluluk Sınavı sonucunda burs alacak öğrenci sayısı 70 binden 100 bine yükseltildi. Artırılan 30 bin kontenjanın depremden etkilenen 11 ilde 2022-23 eğitim-öğretim yılının birinci dönemini tamamlayan öğrencilere ayrılması kararı verildi.²³¹

MEB, deprem nedeniyle eğitimden uzak kalan ve akademik kayıplar yaşayan öğrencileri desteklemek amacıyla yaz okulları ve telafi programları planladı. 1 Ağustos-1 Eylül tarihleri arasında, depremden etkilenen 11 ilde, 2. sınıftan 12. sınıfa kadar öğrencilere yönelik destekleme ve yetiştirme kursları kapsamında yaz okulları düzenlendi.²³² Ancak, öğretmenler ve sivil toplum çalışanları yaz okullarına katılım oranının düşük seviyede gerçekleştiğini vurguladılar.²³³ Gönüllülük esasına dayalı yaz okullarından sonra, 11 Eylül'de başlayan ve dört hafta süren zorunlu bir telafi programı hazırlandı.²³⁴

PSİKOSOSYAL DESTEK PROGRAMLARI

MEB, 10 Şubat 2023'te Psikososyal Destek Eylem Planı'nı açıkladı ve Psikososyal Destek Programları'na dair içerikleri sitesinde yayımladı.²³⁵ Depremden etkilenen öğrenci, öğretmen ve velileri kapsamayı amaçlayan programlar 11 binden fazla eğitim çalışanı tarafından yürütüldü.²³⁶ Psikolojik ilk yardım, deprem ve kayıp-yas, öğretmenlere ve çalışanlara yönelik psikoeğitim programlarını içeren programlardan 21 Mayıs 2023 itibarıyla 2 milyon 700 bin öğrenci ve veli faydalandı.²³⁷

20 Temmuz 2023'te, MEB ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında "Afet Bölgesi Eğitim Destek Programı İşbirliği Protokolü" imzalandı. Program kapsamında, depremden etkilenen 11 ilde yaşayan ebeveyn ve çocuklara yönelik "psikososyal destek, görsel sanatlar, spor, müzik ve bilişim alanlarında destek programları uygulanacak."²³⁸ MEB ayrıca, ebeveynlerin iyi oluşlarını desteklemek amacıyla "Zorlayıcı Yaşam Olayları Sonrası Veli Psikoeğitim Programı" hazırladı. Program, "stres tepkilerinin farkındalığı, olumlu başa çıkma ve geleceğe yönelik iyimserlik" konularına yoğunlaşarak ebeveynlerin stres seviyelerinin azaltılmasını ve dayanıklılıklarının artırılmasını amaçlıyor.²³⁹

Kamu idaresi tarafından sağlanan psikososyal destek hizmetlerinin yanı sıra sivil toplum örgütleri de depremin ilk gününden beri depremden etkilenenlere psikososyal destek hizmetleri sunuyor. Birleşmiş Milletler İnsani Yardım

228 MEB, 20 Temmuz 2023.

229 Sivas Gürün ilçesi de depremden etkilendiği için eklendi.

230 YÖK, 10 Mayıs 2023.

231 MEB HHGM, 4 Eylül 2023.

232 MEB, 9 Mayıs 2023.

233 Türkiye Earthquake Emergency Response Education Sector Coordination, 9 Ağustos 2023.

234 MEB, 16 Ağustos 2023.

235 MEB, 10 Şubat 2023.

236 MEB, 20 Temmuz 2023.

237 MEB, 21 Mayıs 2023.

238 MEB, 20 Temmuz 2023.

239 MEB, 28 Eylül 2023.

Koordinasyon Ofisi (OCHA), tarafından güncellenen Türkiye Earthquake Response 3W platformunda, bölgede faaliyetlerine devam eden kurumların tamamlanmış veya devam eden çalışma alanları haritalandırıldı.²⁴⁰ Kamu idaresi ve sivil toplum örgütleri tarafından sürdürülen birçok proje olmasına rağmen saha çalışmaları psikososyal destek uygulamalarının yetersiz kaldığını ortaya koyuyor. *EİR 2023* kapsamında odak grup toplantısında görüşülen öğretmenler, deprem bölgesinde öğrencilerin depremle ilgili yaşadıkları tedirginliği ve korkuyu sürekli olarak dile getirdiklerini belirtti. Ayrıca, aileler ve öğretmenler, hem kendileri hem de çocukları/öğrencileri için nasıl bir destek sunabileceklerini bilemiyorlar. Psikososyal destek vermek için bölgeye gönüllü olarak gelenler, bir ya da iki haftalık süreçlerde bölgede kaldılar.²⁴¹ Çocuklar, psikososyal destek için gelen kişilerden kısa süreli ve kesintili biçimde

Sahaya giden gönüllülerin deneyimsiz olmaları birçok durumda yararlanıcıların olumsuz deneyimler

yaşamalarına neden oldu.²⁴² Gönüllü faaliyetlerinin bir standarta oturtulması bölgedeki çocuk güvenliği için

büyük önem taşıyor.

ÖĞRETMENLER

Depremlerde bine yakın öğretmen hayatını kaybetti.²⁴³ 24 Şubat'ta, deprem nedeniyle olağanüstü hâl (OHAL) ilan edilen illerde görev yapan MEB personeli için mazeret tayini hakkı ikiden üçe çıkarıldı. Ailesinde (eş ve çocuk) kayıp yaşayanların atamaları norm ve kadro durumuna bakılmaksızın gerçekleştirildi.²⁴⁴ MEB personelinin veya personelin bakmakla yükümlü olduğu birinci derece akrabalarının tedavisi bulunulan ilde yapılamadığı durumlar için de aynı hak kullanılabilirdi. 11 Mart 2023 tarihi itibarıyla bin 80 öğretmen ataması bu kapsamda gerçekleştirildi.²⁴⁵ Depremden yoğun bir şekilde etkilenen Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya illerinde görev yapan öğretmenlere "il içi isteğe bağlı" ve il dışı yer değiştirme hakkı tanındı.²⁴⁶ Ayrıca, yukarıda bahsedilen dört ilde görevli öğretmenlere idari izin alma imkânı sağlandı. Hamile, 10 yaşından küçük çocuğu olan kadın öğretmenler, engelli öğretmenler, engelli çocuğu bulunan öğretmenler de idari izinli sayıldı.²⁴⁷ İdari izinler Mayıs 2023 itibarıyla illerin durumuna bağlı olarak kaldırılmaya başladı.²⁴⁸

Özel öğretim kurumlarında görevli öğretmenler, depremden yoğun bir şekilde etkilenen ve ekonomik güvencesizlikleri artan grupların başında geliyor. Bu öğretmenler, koşulları sağlamaları durumunda işsizlik maaşı alabildiler. Okullarının geçici süreyle kapanması durumunda kısa çalışma ödeneğinden faydalanabildiler. İki koşulu da sağlamayan öğretmenler günlük 133,44 TL nakdi ücret desteği alabildiler.²⁴⁹ Ancak, deprem bölgesinde veya göç edilen yeni illerde ağırlaşan ekonomik durum nedeniyle öğretmenler deprem öncesi süreçte kazandıklarından çok daha düşük ücretler karşılığında çalışmak durumunda kaldılar. Pek çok öğretmen iş bulamadı. Deprem bölgesinde kalanlar, idari izinler ve sağlık raporları nedeniyle oluşan öğretmen açığını kapatmak için ücretli öğretmen oldular.²⁵⁰

240 OCHA, 5 Mayıs 2023.

241 Kesbiç vd., 2023.

242 KODA ve Suna'nın Kızları, 2023.

243 Özer, 8 Mayıs 2023.

244 MEB, 24 Şubat 2023.

245 MEB, 11 Mart 2023.

246 MEB, 5 Nisan 2023; MEB, 3 Temmuz 2023.

247 Kahramanmaraş Valiliği, 3 Mart 2023; Adıyaman Valiliği, 25 Şubat 2023; Hatay Valiliği, 27 Şubat 2023; Malatya Valiliği, 19 Şubat 2023.

248 Malatya Valiliği, 7 Temmuz 2023; İskenderun SES, 6 Haziran 2023.

249 Kesbiç vd., 2023.

250 A.g.e.

8 Mayıs 2023'te 45 bin yeni öğretmenin ataması gerçekleşti. Atamaların yaklaşık yarısı depremden etkilenen illere yapıldı.²⁵¹ En yoğun atama Hatay'da gerçekleşti. 4 bin 525 öğretmen Hatay'a atandı ve 1 Eylül'de göreve başladı. Kahramanmaraş'a bin 891, Adıyaman'a bin 628 ve Malatya'ya 690 öğretmen ataması yapıldı. Tablo 12, depremden yoğun şekilde etkilenen dört ildeki öğretmen sayısındaki değişime, yeni atanan öğretmen sayısına ve öğretmenlere sağlanan konteyner/prefabrik ev sayısına dair bilgileri içeriyor. Bu illerin yanı sıra Gaziantep'in İslahiye ve Nurdağı ilçeleri de 1 Eylül 2023'ten itibaren üç yıl süreyle üçüncü hizmet bölgesi olarak değerlendirilecek. Bu illerde çalışan öğretmenler daha yüksek hizmet puanı alacaklar.²⁵²

TABLO 12: DEPREMLERDEN ETKİLENEN SEÇİLİ İLLERDE ÖĞRETMENLERİN DURUMU

	Öğretmen Sayısı*	Öğretmen Sayısı**	Yeni Atanan Öğretmen Sayısı**	Öğretmenlere sağlanan konteyner/prefabrik ev sayısı
Adıyaman	11.034	10.913	1.628	630
Hatay	21.953	22.197	4.525	2.081
Kahramanmaraş	15.522	16.444	1.891	1.500
Malatya	14.740	13.431	690	-

Kaynak: MEB ve UNICEF, Eğitim Sektörü Çalışma Grubu Deprem Müdahalesinden Öğrenilen Dersler Çalıştay'ında (2023, 5 Ekim) paylaşılan verilerden derlenmiştir.

* 2022-23 eğitim-öğretim yılı verisidir.

** 2023-24 eğitim-öğretim yılı verisidir.

Depremler çok sayıda öğretmeni doğrudan ve dolaylı etkiledi. Öğretmenler yakınlarını, çalışma arkadaşlarını kaybettiler; birçoğunun evi hasar aldı ve yıkıldı. Yaşadıkları ildeki sosyal hayat ve diğer yaşam faaliyetleri önemli ölçüde sekteye uğradı. Buna rağmen, deprem sonrasında arama-kurtarma faaliyetlerine destek verdiler, çadır ve konteynerkentlerin organizasyonu ve koordinasyonunda doğrudan görev aldılar.²⁵³ 24 Nisan 2023 tarihinde tüm ilçelerde açılacak durumda olan okulların açılmasıyla barınma sorunları henüz çözülmemişken yeniden okullara çağrıldılar. Evi yıkılan ya da hasarlı olan ve bölgeye yeni atanan öğretmenler konteynerkentlerde, pansiyon, yurt ve öğretmenevleri gibi yerlerde paylaşımlı odalarda kalıyorlar. Kalacak yer sorununun tam anlamıyla çözülememesi ve paylaşımlı alanların öğretmenlerin kullanımına cinsiyet ayrımıyla açılması, aileleriyle birlikte kalan öğretmenlerin aile bütünlüklerinin bozulmasına neden oldu. Ayrıca, bekar öğretmenler paylaşımlı odalarda veya konteynerlerde özel alanları olmadan kalmak zorundalar. Odak grup görüşmelerinde öne çıkan konulardan bir diğeri ise toplu taşıma sisteminde deprem sonrasında süren sorunlardı. Toplu taşıma sisteminin bazı şehirlerde hâlâ düzene girmemesi nedeniyle öğretmenler çalıştıkları kuruma yürüyerek, paylaşımlı araçlarla ya da otostop yaparak gidebiliyorlar.

251 Özer, 8 Mayıs 2023.

252 MEB, 12 Temmuz 2023.

253 MEB, 25 Şubat 2023.

MEB, depremin ilk gününden bu yana öğretmenlerin psikolojik sağlamlıklarının artırılması için çeşitli faaliyetler yürütüldüğünün altını çizdi.²⁵⁴ 8 Eylül 2023'te bölgeye ataması yeni yapılan öğretmenlerin önemli bir bölümüne (bin 622) psikolojik destek ve motivasyon sağlamak için hizmet içi eğitimler verildi.²⁵⁵ Ancak, öğretmenlerin okullarda yeniden eğitim vermeye psikolojik olarak hazır olmadıkları rapor kapsamında gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde öne çıkan bir konu oldu. ERG Araştırmacısı Umay Aktaş Salman'ın *Uzun Hikâye: Afet Bölgesinde Öğretmen Olmak: Enkaz Hâlindeyiz, Birbirimize Tutunuyoruz* isimli yazısında da belirtildiği gibi birçok öğretmen bu süreçte psikolojik destekten uzak kaldı. Öğretmenler birbirilerini destekleyerek ve "birbirlerine tutunarak" travma ve tükenmişliklerini atlarmaya çalıştılar. Ayrıca, öğretmenler afet sonrası dönemde okula dönen öğrencilerine nasıl davranacakları konusunda da hazırlıklı değillerdi. Öğretmenlerin yaşadığı ağır travma ve tükenmişlik hâline çözüm geliştirmek için uzun vadeli ve sürekli psikolojik yardım ve desteklerin sağlanması öğretmenlerin ve öğrencilerinin iyi olma hâli ve esenliği için elzem görünüyor. Öğretmenlerin afetlere karşı hazırbulunuşluklarının artırılması gerekliliği de öne çıkan konular arasındadır. Eğitim fakültesi müfredatlarına eklenecek dersler, acil durumlarda öğretmenlerin hem kendilerini hem öğretmen arkadaşlarını hem de öğrencilerini nasıl destekleyebileceklerini öğrenmeleri açısından önemlidir.

EĞİTİM ORTAMLARI

Depremler nedeniyle birçok okul yıkıldı veya hasar aldı. Yapılan son değerlendirmelere göre, deprem bölgesinde 936 okul depremler nedeniyle kullanılamaz hâle gelirken bu sayı derslik için 11 bin 738'dir.²⁵⁶ Tablo 13, depremden en çok etkilenen dört ildeki derslik sayısında görülen değişimi veriyor. Depremin eğitim ortamlarına etkisinin en güçlü olduğu ilin gerek oransal gerekse sayısal olarak Hatay olduğu görülüyor. Hatay'da dersliklerin %45,4'ü kullanılamaz hâle geldi.

TABLO 13: DEPREMLERDEN ETKİLENEN SEÇİLİ İLLERDE DERSLİKLERİN DURUMU

	Deprem öncesi derslik sayısı	Deprem sonrası derslik sayısı	Kullanılamaz hâle gelen derslik sayısı
Adıyaman	6.346	5.170	1.176
Hatay	14.724	8.045	6.679
Kahramanmaraş	10.111	8.446	1.665
Malatya	6.177	5.322	855

Kaynak: MEB (2023, 17 Haziran), MEB (2023a, 22 Haziran), MEB (2023b, 22 Haziran), MEB (2023, 23 Haziran) ve MEB (2023, 2 Kasım) haberlerinde paylaşılan verilerden derlendi.

254 MEB ÖRGM, 7 Nisan 2023.

255 Öğretmenler.net, 9 Eylül 2023.

256 MEB, 15 Eylül 2023.

Kullanılmayacak durumdaki 11 bin 738 dersliğin yeniden yapımı için birkaç adımlı planlama yapıldı. 1 Eylül 2023'e kadar 400 çelik yapı ve taşınabilir dersliğin tamamlanması hedeflendi. 4 bin dersliğin de 2024'ün Şubat ve Eylül aylarında tamamlanması öngörülüyor.²⁵⁷ MEB İnşaat ve Emlak Genel Müdürlüğü (İEGM) tarafından paylaşılan bilgiye göre, Adıyaman'da yedi, Gaziantep'te iki, Hatay'da 24, Kahramanmaraş'ta 12, Malatya'da dört ve Osmaniye'de iki hafif çelik ve taşınabilir okulun bu eğitim-öğretim yılının başında kullanılmaya başlanacağı açıklandı. Okulların her birinin sekiz derslik içermesi planlandı.²⁵⁸ Ancak, bu çalışmaların hangi aşamada olduğuna ilişkin kamuoyuna yansıyan bilgiye ulaşamadı.

Kullanılmayacak durumdaki derslik sayısının fazla olması ve yıkılan okullar nedeniyle hasarsız eğitim ortamlarının kapasitesi arttı. MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı ve deprem bölgesindeki illerin Millî Eğitim Müdürlükleri tarafından hazırlanan elektronik bültende, yıkılacağı veya hasarlı olduğu için başka okullarla eşleştirilen okullara dair bilgiler paylaşılıyor.²⁵⁹ Bültende, Adana, Adıyaman, Hatay ve Şanlıurfa dışındaki illere ilişkin detaylı bilgiler yer alıyor.²⁶⁰ Adana ve Şanlıurfa'da taşınan okullarla ilgili hiçbir veri paylaşılmazken Hatay'da sadece ortaöğretim kurumlarının,²⁶¹ Adıyaman'da ise sadece Merkez ilçesinde yer alan okulların²⁶² bilgileri paylaşılıyor.

Hasarlı veya yıkılan eğitim ortamları nedeniyle eşleştirilen okullar, ikili eğitime devam eden kurum sayısını önemli ölçüde artırdı. Öğretmenler odak grup görüşmelerinde ikili öğretim nedeniyle okulların çok erken başlayıp geç saatte bittiğini ve derslerin ihtiyaç duyulması hâlinde 30'ar dakika şeklinde işlendiğini aktardı. Ayrıca, hasar almamış bölgelerdeki okullara diğer bölgelerden önemli sayılarda öğrenci geldiği ve bu nedenle sınıf mevcutlarının arttığı bilgisi de paylaşıldı. Öğretmenler, okullarda internet ve elektrik altyapılarında ciddi sorunlar bulunduğunu ve bunun ders işleme süreçlerini doğrudan etkilediğini de belirttiler. Deprem bölgesinde eğitim sisteminin yeniden düzene girmesi ve nitelikli eğitimin tüm çocuklara sunulabilmesi için altyapı sorunlarının en kısa sürede çözülmesi, sınıf mevcutlarının düşmesi ve tekli eğitime tamamen geçilmesi büyük önem teşkil ediyor.

Deprem Bölgesinde Eğitime Erişim

Depremden etkilenen bölgelerde eğitime erişim üzerinde önemle durulması gereken alanların başında geliyor. Deprem sonrası süreçte açılacak tüm okullar 24 Nisan 2023'te açılmış olsa da okula devam oranlarının ikinci dönemde ciddi bir şekilde düşük kaldığı görüldü. Bu durum eğitim dışına çıkacak çocuk sayısının artması riskini barındırıyor. *Türkiye Koruma Sektörü İhtiyaç Analizi* anketi, çocukların eğitime erişiminde sorunlar yaşandığını ortaya koyuyor.²⁶³

257 MEB, 16 Ağustos 2023.

258 MEB İEGM, 9 Ağustos 2023.

259 MEB SGB, 4 Ekim 2023.

260 A.g.e.

261 Hatay İl Millî Eğitim Müdürlüğü, t.y.

262 Adıyaman İl Millî Eğitim Müdürlüğü, t.y.

263 Interagency Coordination Türkiye, t.y.

Anketi cevaplayan ailelerden %21,8'i çocuklarından hiçbirinin deprem sonrasında okula gitmediğini vurguluyor. Tüm çocuklarının okula gittiğini söyleyen ailelerin oranı %61,9'dur. Çocukların eğitim dışında kalma nedenleri arasında ekonomik sorunlar, okulların uzaklığı ve çocukların kötüleşen psikolojik durumları gösteriliyor. Suriyeli ailelerin ise %28,4'ünün hiçbir çocuğu okula gitmiyor. Tüm çocuklarının okula gittiği Suriyeli ailelerin oranı ise %45,5'tir.²⁶⁴ Suriyeli ailelerde akran zorbalığı ve okula kayıt sırasında karşılaşılan zorluklar okula gitmeme nedenleri olarak öne çıkıyor.²⁶⁵ Suna'nın Kızları'nın 68 kız ve oğlan çocuğa Haziran 2023'te uyguladığı bir ankete göre okula devam oranları daha düşük görünüyor.²⁶⁶ Pazarcık ve Hatay'da kurulan Çocuk Yaşam Merkezleri'nde anketi cevaplayan çocukların %93'ü deprem öncesinde okula devam ettiğini belirtirken deprem sonrasında okula devam edenlerin oranı %10'a geriliyor.²⁶⁷

Tablo 14, depremden en çok etkilenen illerde (Hatay, Malatya, Adıyaman, Kahramanmaraş) öğrenci sayısının değişimini gösteriyor. Kayıtlı öğrenci oranındaki en yüksek düşüş Malatya ilinde görülürken bu ili Hatay, Adıyaman ve Kahramanmaraş takip ediyor. Kayıtlı öğrenci sayılarındaki düşüş öğrencilerin başka illere göç etmeleri, deprem sırasında hayatlarını kaybetmeleri gibi nedenlerle açıklanabilir. Ancak, kayıtlı öğrencilerin tamamının düzenli bir şekilde okula devam ettiklerini söylemek mümkün görünmüyor. Daha önce de bahsedilen anketlerde de görüldüğü gibi, kayıtlı olmasına rağmen çeşitli nedenlerle okula devam etmeyen öğrenci sayısı oldukça yüksektir.²⁶⁸ 2022-23 eğitim-öğretim yılında devam zorunluluğunun olmaması, sınıf tekrarının zorlaştırılması ve bir sonraki sınıfa otomatik kayıt gibi nedenler deprem sonrasında eğitim dışına çıkan çocuk sayısının anlaşılmasını engelliyor olabilir. Bu nedenle, 2023-24 eğitim-öğretim yılında, özellikle deprem bölgesindeki ve deprem bölgesinden göç etmiş çocukların devamsızlık kayıtlarının yakından izlenmesi ve eğitime devamlarının sağlanması, çocukların desteklenmesi önemlidir. Çocuk korumanın en önemli bileşenlerinden olan eğitim, çocukları istismardan, erken yaşta ve zorla evliliklerden, çocuk işçiliğinden korur ve yapabilirliklerini artırarak bugüne ve geleceğe hazırlar.

TABLO 14: DEPREMLERDEN ETKİLENEN SEÇİLİ İLLERDE ÖĞRENCİ SAYISI

	Hatay	Malatya	Adıyaman	Kahramanmaraş
Öğrenci sayısı (2022-23)	434.446	170.931	169.615	297.680 ²⁶⁹
Öğrenci sayısı (2023-24)	392.830	147.054	155.538	289.897

Kaynak: MEB UNICEF, Eğitim Sektörü Çalışma Grubu Deprem Müdahalesinden Öğrenilen Dersler Çalıştayı.

264 Interagency Coordination Türkiye, t.y.

265 A.g.e.

266 Kılıç ve Kıygi, 2023.

267 A.g.e.

268 Interagency Coordination Türkiye, t.y.

269 MEB, 2023a.

Depremlerin ardından öğrencilerin dönüşen yaşam koşullarının öğrencilerin sosyal anlamda kabul görmelerini de etkilediği görülüyor. *EİR 2023* kapsamında yapılan odak grup toplantılarında, konteynerkentte yaşayan öğrencilerle evi depremden zarar görmemiş olan öğrenciler arasında uyum sorunları olduğu ifade edildi.²⁷⁰ Buna ek olarak, bölgede ulaşım sorunları da hâlâ sürekliliğini koruyor. Bulunduğu konteynerkentten yahut mahallesinden eski okuluna yürüyerek ulaşmak durumunda bırakılan birçok öğrenci, okullarına hâlâ kaldırılmamış enkazların üzerinden geçerek, tehlikeli koşullarda ulaşmaktadır. Bölgedeki öğretmenler, asbestin yarattığı kirli hava koşullarının ileride çeşitli sağlık problemlerine yol açmasından endişe ettiklerini de belirttiler. Bölgede eğitime yönelik düzenleme ve iyileştirme çalışmalarının bu tür sorunları da dikkate alarak çok yönlü ve kapsamlı olmasına gereksinim bulunuyor.

Deprem Bölgesinde Eğitime Erişimi İçin Özel Önlem Gereken Çocuklar

Çocuk Koruma Derneklerini Destekleme Derneği (ÇOKMED) tarafından 2021 yılında hazırlanan *Salgın ve Doğal Afetler Sırasında Çocukların Korunması Raporu*'na göre,²⁷¹ sosyal hizmetler olağanüstü dönemlerde daha da önemli hâle geliyor. Ancak, salgın ve afetler sırasında bu hizmetlerin yetersiz kalması, korunma ihtiyacı olan çocukların tespit edilememesine neden oluyor. Deprem bölgesinde yaşayan birçok çocuk eğitime erişimde sorunlarla karşılaşılıyor. Ancak, deprem öncesinde de eğitime erişimde sorun yaşayan ve dolayısıyla çocuk koruma hizmetlerinden mahrum kalan çocuklar depremlerden akranlarına kıyasla daha yoğun etkilendiler. Aşağıdaki bölümde, depremin erken çocukluk eğitimine, özel gereksinimi olan, kız, mülteci ve kırsalda yaşayan çocuklara etkileri ele alınıyor.

Erken Çocukluk Eğitimi

Erken çocukluk döneminde çocuklar güvenlikleri, gelişimleri ve esenlikleri için güçlü bir destekleyici çevreye ihtiyaç duyarlar.²⁷² Afetler sonrasında sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi hizmetler sekteye uğrayabilir; bakımverenlerin bakım ve gözetim kapasitesi azalabilir ve dolayısıyla destekleyici çevre zayıflayabilir.²⁷³ Çocuklar, böyle durumlarda risklere, ihmal ve istismara daha açık hâle gelir.^{274,275} Hakkaniyetli ve nitelikli EÇE programları krizlerin olumsuz etkilerini azaltmak için koruma ve temel psikososyal destek sağlayabilir; beslenme ve sağlık hizmetlerine erişim de dahil olmak üzere diğer müdahaleler için bir dağıtım noktası görevi görebilir.²⁷⁶

270 EİR 2023 kapsamında düzenlenen odak grup görüşmelerinde paylaşılan bilgidir.

271 ÇOKMED, 2021.

272 Shah, 2016.

273 AÇEV ve ERG, 2023.

274 Kamel, 2006.

275 Save the Children vd., 2023.

276 Calaycay, 2022.

Depremler sonrasında, okulöncesi kademesinde eğitim zorunlu olmadığı için bölgede yaşayan çağ nüfusunun eğitime erişim durumu ve ihtiyaçlarıyla ilgili detaylı bilgi alınamadı. Bölgeden göç eden veya depremde hayatını kaybeden çocuk sayısı da bilinmediğinden depremden en çok etkilenen 11 ilde okulöncesi eğitim çağındaki hangi çocukların nerede eğitime eriştiği, hangi çocukların ne nedenle erişemediği soruları yanıt bulamıyor. Öte yandan, 2022-23 eğitim-öğretim yılında okulöncesi eğitim kurumlarına kayıtlı öğrenci sayısının ülke genelinde %9 arttığı göz önünde bulundurulduğunda Malatya, Hatay, Adıyaman ve Kahramanmaraş'taki öğrenci sayılarındaki düşüş dikkat çekicidir (Tablo 15). Bu düşüşte ölümlerin, göçün ve okula kayıt yaptırmamanın/yaptıramamanın ne derece etkili olduğunun bilinmesi deprem sonrası yeniden inşa döneminde EÇE planlaması için kritiktir.

TABLO 15: DEPREMDEN ETKİLENEN İLLERDE OKULÖNCESİ EĞİTİME KAYITLI ÖĞRENCİ SAYISI

İl	2021-22	2022-23	Değişim
Adana	51.507	56.492	9,7
Adıyaman	18.086	16.218	-10,3
Diyarbakır	51.534	54.061	4,9
Elazığ	11.716	12.451	6,3
Gaziantep	60.087	73.546	22,4
Hatay	51.693	44.062	-14,8
Malatya	15.854	13.370	-15,7
Kahramanmaraş	29.716	26.799	-9,8
Şanlıurfa	66.581	78.389	17,7
Kilis	5.816	6.981	20,0
Osmaniye	14.457	16.703	15,5

Kaynak: MEB (2022b) ve MEB (2023a).

MEB, deprem bölgesinde ilk etapta EÇE'ye yönelik 396 okulöncesi eğitim çadırı kurdu.²⁷⁷ Yeni eğitim-öğretim yılında okullar açıldı ama okulların açılması ve okullara öğretmen ataması yapılması çocukların fiziksel olarak okula ulaşabilmelerini sağlamıyor. Sahada çalışan STÖ'ler, nitelikli ve kapsayıcı EÇE hizmetlerine duyulan ihtiyacın sürdüğüne dikkat çekiyor.^{278,279} Hayata Destek'in Ekim 2023 tarihli durum analizi raporunda, Adıyaman özelinde çoğu öğrencinin servis desteği alamadığı için okula gidemediği ve "konteynerkentler ve kalıcı yerleşim yerlerinde anaokuluna büyük ihtiyaç duyulduğu" belirtiliyor.²⁸⁰

Deprem bölgesindeki çocukların okulöncesi eğitim kurumlarına erişebilmeleri, okulun çocuk koruma bakımından sağladığı diğer destekler için de önemlidir. Zira kapsayıcı ve nitelikli EÇE programları, eğitim hakkı dışındaki hakların da yaşama geçmesini mümkün kılar. Beslenme, bu hakların içinde özellikle afet koşullarında yaşayan çocuklar için en acil ve öncelikli haklardandır. Ocak 2023'te resmi okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden tüm çocuklara haftanın beş günü, günlük bir öğün beslenme verileceği duyurulmuştu.²⁸¹ Deprem bu uygulamanın başlamasını engelledi. MEB tarafından 8 Eylül'de okullara gönderilen "Deprem Bölgesinde Beslenme Desteği Verilmesi" konulu genelgeyle söz konusu uygulamanın 2023-24 eğitim öğretim yılında yalnızca depremlerden etkilenen 11 ildeki okulöncesi eğitim kurumlarında devam edeceği bildirildi.²⁸² Böylelikle, ücretsiz okul yemeği 2023-24 eğitim-öğretim yılı başında geçici süreyle durduruldu ve uygulamanın ne kadar süreyle askıya alındığına dair resmi bir açıklama yapılmadı.

Özel Eğitim Desteğine İhtiyaç Duyan Çocuklar

Özel eğitim desteğine ihtiyacı olan çocukların krizlerden ne ölçüde etkilendiği ve bunun eğitime erişimleri üzerindeki etkisine ilişkin önemli bir veri ve bilgi eksikliği bulunuyor.²⁸³ Türkiye özelinde de deprem bölgesindeki güncel özel eğitim ihtiyacı bulunan çocuk sayısının bilinmemesi sorunların ve ihtiyaçların tespit edilmesini zorlaştırıyor. Öte yandan, özel eğitim desteğine ihtiyaç duyan çocukların afetlerden en olumsuz etkilenen gruplardan olduğu aşikardır.²⁸⁴ Zira, özel eğitim desteğine ihtiyaç duyan çocukların bu dönemlerde ayrımcılık ve şiddete maruz kalma, geride bırakılma ve ihmal edilme olasılıkları daha yüksektir.²⁸⁵ Destek ve tahliye planlarına, düzenli bakıma ve ilaç ve yardımcı cihazlara duydukları ihtiyaçlar görece daha kritik ancak bu hizmetlere erişimleri daha meşakkatlidir.²⁸⁶

277 MEB, 9 Mart 2023.

278 Cumhuriyet, 24 Ağustos 2023.

279 Ekmek ve Gül, 23 Nisan 2023.

280 Hayata Destek, 13 Ekim 2023.

281 MEB, 31 Ocak 2023.

282 Evrensel, 9 Eylül 2023.

283 Danso, 7 Ağustos 2023.

284 UNICEF, t.y.b.

285 Aktaş Salman vd., 14 Mart 2023.

286 Danso, 7 Ağustos 2023.

Özel eğitim sistemi, bir eğitim programına katılmak için çeşitli nedenlerle ek desteğe ve/veya uyarlanabilir pedagojik yöntemlere ihtiyaç duyan bireylerin eğitim-öğretim süreçlerini kolaylaştırmak için tasarlanmıştır.²⁸⁷ Özel eğitim, çocukların akademik gelişimlerinin yanında sosyal ve duygusal becerilerini, psikomotor yeterliliklerini, dil edinimlerini de destekliyor; özel eğitim hizmetleriyle geniş kapsamda ihtiyaçlara cevap veriliyor.²⁸⁸ Özel eğitim öğrencileri özel eğitimin doğası gereği öğretmenleriyle görece daha doğrudan ilişkiler kurar, bu nedenle de krizlerde eğitim destek ağlarının kaybını daha keskin şekillerde hissedebilirler. Dolayısıyla özel eğitim gereksinimi olan öğrencilerin eğitime erişimleri kriz sonrası dönemde özellikle kritiktir. Bu bakımdan, bölgedeki özel eğitime yönelik tüm çalışmalar hayati önemdedir. Farklı engel gruplarından öz savunucuların oluşturduğu Engelli Çocuk Hakları Ağı'nın (EÇHA) raporu da okula gitmenin günlük hayata dönmekteki rolünün altını çiziyor.²⁸⁹ Özel eğitimle sağlanan hizmetler ayrıca çocukların deprem sonrası şartlarda davranış yönetimi yapabilmeleri için de kritiktir.²⁹⁰

MEB, 9 Mart itibarıyla bölgede gönüllü özel eğitim öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin görev yaptığı 32 adet özel eğitim destek çadırı kurdu.²⁹¹ Öğrenci, öğretmen ve bakımverenlerin "psikolojik sağlıklarını artırmak" ve "normalleşme sürecine uyumlarını kolaylaştırmak" amacıyla UNICEF işbirliğiyle "Psikososyal Destek Projesi"ni başlattı.²⁹² "Özel Eğitim İhtiyacı Olan Öğrenciler İçin Afet Sonrası Uyum Etkinlikleri Kitabı"nı yayımladı.²⁹³ STÖ'ler de özel eğitim ve rehabilitasyon birimi açarak,²⁹⁴ bölgeye eğitim materyalleri, eğitici oyuncaklar ve teknolojik cihazlar ulaştırarak²⁹⁵ ve psikososyal destek danışmanlığı sağlayarak²⁹⁶ bölgedeki çocukları desteklediler.

DEPREMLE UZUV KAYBI YAŞAYAN ÇOCUKLAR

Deprem öncesinde engeli bulunan çocukların yanı sıra depremler nedeniyle uzuv ve yeti kaybı oluşan çocuklara yönelik çalışmalar da çok önemlidir. Çukurova Üniversitesi önderliğinde ve pek çok farklı kurumun işbirliğiyle kurulan Çocuk İyilik Merkezi'nin verilerine göre deprem nedeniyle travmaya maruz kalan 500 ila 700 çocuğa acil amputasyon yapılması gerektiği.²⁹⁷ Kaybedilen uzvun fonksiyonlarını protez ve ortezler yerine getirir; bu uygulamalar oldukça masraflıdır.²⁹⁸ 2 Mayıs 2023'te yayımlanan Cumhurbaşkanı Kararı'nda ilk kez kullanılacak protez ve ortezler ve ilgili tedavi giderlerinin kamu idaresince karşılanacağı açıklandı.²⁹⁹ Ancak kararın uygulamada hayata geçmediği durumlar oldu.³⁰⁰ Cumhurbaşkanı Kararı'nın uygulanmasını ve bu süreçlerin koordinasyonunu sağlamak kamu idaresinin sorumluluğudur. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çocukların sosyal sigorta dahil, sosyal güvenlikten yararlanma; olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan destek alma haklarını güvence altına almıştır.³⁰¹

287 INEE, t.y.
 288 Tunca vd., 2021.
 289 Engelli Çocuk Hakları Ağı, t.y.
 290 Erdiç, 30 Mart 2023.
 291 Özer, 9 Mart 2023.
 292 MEB ÖRGM, 20 Ekim 2023.
 293 MEB ÖRGM, 24 Nisan 2023.
 294 Seyhan, 4 Ekim 2023.
 295 Tohum Otizm Vakfı, t.y.
 296 Türkiye Down Sendromu Derneği, t.y.
 297 Çocuk Protez, t.y.
 298 Erdoğan, 19 Haziran 2023.
 299 Cumhurbaşkanı Kararı, 3 Mayıs 2023.
 300 Mullaoglu, 2 Ağustos 2023.
 301 UNICEF, t.y.a.

Deprem, afet eğitimi çalışmaları ile acil durum yönetimi ve müdahale programlarının kapsayıcılık ilkesi doğrultusunda, özel eğitim desteğine ihtiyacı olan çocukların katılımı ve katkısıyla yeniden oluşturulmasının acil bir ihtiyaç olduğunu gözler önüne serdi. Özel eğitim desteğine ihtiyacı olan çocuklara yönelik müdahaleler çocukların bireysel ihtiyaçları özelinde, çokboyutlu ve çokdisiplinli olarak planlanmalı, uygulanmalı ve değerlendirilmelidir.

Kız Çocuklar

Deprem sonrasında çocuklara yönelik atılan adımlar çoğunlukla 5-12 yaş grubunu odağa almış, 12 yaş üstü çocuklar ise eğitim ve psikososyal destek uygulamalarında öncelik dışı kalmış, bu yaş grubuna yönelik faaliyetler LGS ve YKS'ye yoğunlaşmıştı.³⁰² Saha çalışmalarına dayanan raporlar, özellikle 12-17 yaş grubundaki kız çocukların boş vakitlerini değerlendirecek güvenli alanlara sahip olmadıklarını, çadır veya konteynerlerin küçük olması nedeniyle yalnız kalabilecekleri alanlar bulamadıklarını ortaya koyuyor.³⁰³

Depremi hemen ardından kurulan çadırkentlerde düzenin sağlanmasının uzun sürmesi, aileler tarafından güvenlik riski olarak algılanmış ve bu durum kız çocukların hareket alanlarını kısıtlayarak tüm aileyle paylaştıkları çadırlara kapanmalarına yol açmıştı.³⁰⁴ Tel örgülü, aydınlatmalı ve polislerle korunan konteynerkentlere geçişle birlikte kız çocukların özgürce hareket edebilirliklerinde artış gözlemlendiği raporlara yansıyor.³⁰⁵ Kırsal alanlara dışarıdan gelen insan sayısındaki artış, kız çocukların köylerde de benzer güvenlik endişeleriyle barınma alanlarına sıkışmasına neden oluyor, dışarı çıkmaları ve özgürce gezmeleri kısıtlanıyor. Buna ek olarak, kırsal bölgelerde taşınmalı eğitimde yaşanan sorunlar kız çocukların eğitimden kopmalarına da neden oluyor.³⁰⁶

Kız çocukların eğitim ve sosyal hayattan dışlanmaları, görünmez ev içi aktivitelere ve bakım emeğine harcadıkları zamanın artmasına neden oluyor. Kız çocuklar, günlerini yemek yaparak, küçük kardeşleriyle ve aile büyükleriyle ilgilenerken, temizlik yaparak geçiyorlar.³⁰⁷ Kız ve oğlan çocukların eğitime devamı ve kapsayıcı alanlar içerisinde güvenli ve özgür bir şekilde yaşayabilmeleri deprem sonrasında inşa edilen geçici barınma merkezlerinde göz önünde bulundurulmalıdır. Yazları oldukça sıcak olan deprem bölgesinde kurulan konteynerkentlerde gençlerin tüm gün yararlanabilmeleri için gölgelik ve yeşil alanların yaygınlaştırılması, klimalı alanların genç çocukların boş vakitlerini geçirebilecekleri alanlar şeklinde kurgulanması genç çocukların hayata katılımını olumlu yönde etkileyecektir.

302 Kesbiç vd., 15 Haziran 2023.

303 Kılıç ve Kıygi, 2023.

304 A.g.e.

305 A.g.e.

306 KODA ve Suna'nın Kızları, 2023.

307 KODA ve Suna'nın Kızları, 2023; Kılıç ve Kıygi, 2023.

Kırsalda Eğitim

Kırsal alanlar, çoğunlukla az katlı yapılardan oluşması, yeşil alanların sık olması ve binaların seyrek olması nedeniyle deprem sonrasında yoğun göç aldı.³⁰⁸ Kırsal alanlar, yıkımın az olması ve dolayısıyla daha az enkaz ve iş makinası trafiği olması nedeniyle çocuklara güvenli ve sağaltıcı oyun ve eğitim alanları sunabiliyor.³⁰⁹ Depremin ilk döneminde illere göre daha iyi durumda olan köyler, ilerleyen süreçlerde yardım ve taşınmalı eğitim ağlarının dışında kalması ve nüfusun artışı gibi nedenlerle sorunlarla karşılaştılar. Ayrıca, daha önce de belirtildiği gibi nüfusun artması gibi nedenler kız çocukların kırsal alanlardaki hareketlerini kısıtladı ve evlerde daha fazla zaman geçirmelerine neden oldu.³¹⁰ Bu nedenle, köylerde nüfus artışına yönelik araştırmalar yapılması, gerekli köy okullarına yeni öğretmen ataması yapılması, taşınmalı eğitimle eğitimin sürdüğü köylere ise yeni servis araçlarının sağlanması kırsalda yaşayan çocukların eğitime devamı için hayati durumdadır. Bunun yanı sıra kırsal alanlarda az öğrencili okullarda okuyan çocuklar için gezici psikolojik danışman ve rehberin planlı ve sürdürülebilir bir şekilde görevlendirilmesi ve destek hizmetleri sunulması da atılması gereken adımlardan bazılarıdır.

Mülteci Çocuklar

Depremlerden sonra, farklı illere göç etmek isteyen mülteci ve sığınmacılara yaşadıkları ilin deprem sonrası durumuna göre izin verildi. Göç sırasında, mülteci ve sığınmacılar, ücretsiz tahliye uçaklarından yararlanamadılar.³¹¹ Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Malatya ve Kahramanmaraş'ta yaşayan mülteci ve sığınmacılar yol izin belgesine gerek olmaksızın farklı şehirlere göç edebildiler ve gittikleri şehirlerdeki Göç İdaresi Müdürlükleri'ne başvurarak yol izni belgelerini çıkarabildiler.³¹² Depremden etkilenen diğer illerde yaşayan mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları şehirdeki Göç İdaresi Müdürlüklerine başvuru yapmaları gerekti. Müdürlükler barınma sorunu ve tedavi ihtiyacı gibi durumları değerlendirerek yol izin belgesi düzenlediler.³¹³

Mülteci ve sığınmacılara sağlanan yol izinleri öncelikle kısıtlı sürelerle verildi, İstanbul Valiliği'nin 28 Temmuz'da yaptığı açıklamaya göre ise izinler "ikinci bir duyuruya" kadar uzatıldı.³¹⁴ Ancak belirsiz sürelerle sağlanan ve kaldırılma ihtimali bulunan yol izinleri mültecilerin göç ettikleri illerde yaşamlarını kalıcı bir şekilde kuramamalarına yol açıyor. Bu geçicilik hâli ve belirsiz durum birçok çocuğun eğitim hakkından yararlanmasını engelledi ve engelliyor.

308 Pala, 28 Mart 2023.

309 A.g.e.

310 KODA ve Suna'nın Kızları, 2023.

311 Mülteci-Der, 13 Şubat 2023.

312 Sert vd., 2023.

313 A.g.e.

314 İstanbul Valiliği, 28 Temmuz 2023.

Seçim sürecinde artan mülteci karşıtlığı ve akran zorbalığı da ailelerin çocuklarını okula göndermesini engelleyen önemli nedenler arasında bulunuyor. Ayrıca, mülteciler göç ettikleri illerde, yasal olarak hakları olmalarına rağmen çocuklarını okula kayıt ettirirken okul idareleriyle çeşitli zorluklar yaşadılar.³¹⁵ Güncel bilgiye erişim sorunu ve koruma alanında çalışan kurumlar arasındaki koordinasyonsuzluk, deprem sonrası dönemde ortaya çıkan ve mültecilerin hizmetlere erişimini olumsuz yönde etkileyen nedenlerin başında geliyor.³¹⁶ 2023-24 eğitim-öğretim yılı başlarken İstanbul'da faaliyet gösteren koruma kurumları kademe atlayan ve bu nedenle yeni bir okula kayıt yaptırmaları gereken çocukların kayıt sırasında sorunlar yaşadığını, mülteciler için belirsizlik durumunun devam ettiğini vurguladılar.³¹⁷ UNHCR İstanbul, okula kayıt sürecinde yaşanan sorunları belirlemek ve çözmek amacıyla koruma alanında çalışan kurumlara bir çağrı yaptı.³¹⁸ Çağrı, okula kayıt sırasında yaşanabilecek sorunlara dair atılacak adımlara dair bilgilendirici bir yol haritası sunuyor ve bu nedenle koruma alanında yaşanan koordinasyonsuzluğun ve bilgiye erişim konusunda yaşanan sorunların çözümü için önemli adımlardan biri olarak dikkat çekti.

Deprem bölgesinde kalan mülteciler ise çadır ve konteynerkentlere geçişle birlikte ayrıştırılmış ortamlarda yaşamaya başladılar. Kamu idaresi, yerel halk arasında yüksek olan mülteci karşıtlığını azaltmak için bu yolu seçtiğini açıklıyor.³¹⁹

Ayrıştırılmış alanlarda yaşam ve sonrasında mülteci çocukların ayrıştırılmış okullarda okuması ihtimali,

Türkiye'nin yıllardır süren ve mülteci çocukların Türkiye'ye uyumunu artırmayı hedefleyen politikalarının

başında gelen Türkiyeli ve mülteci çocukların bir arada okuması kararından bir geri dönüş olarak okunabilir.

315 Danış vd., 2023.

316 A.g.e.

317 İstanbul Eğitim Çalışma Grubu'nda 24 Ağustos 2023'te paylaşılan bilgi.

318 İstanbul Eğitim Çalışma Grubu'nda 31 Mart ve 25 Ekim 2023'te paylaşılan bilgi.

319 Sert ve Sevinin, 2023.

SELLER, YANGINLAR VE SICAK HAVA DALGALARI

Salgın ve depremin yanı sıra iklim ve biyolojik çeşitlilik krizlerinin etkileri sonucunda oluşan çeşitli afetler de eğitimi etkilemeye başladı. Bilim insanlarının ve uluslararası kuruluşların yaptıkları projeksiyonlar, krizlerin eğitim hakkına ve çocuk haklarına olan etkilerinin giderek artacağına işaret ediyor.³²⁰ UNICEF'in 2021 yılında yayımladığı *İklim Krizi Bir Çocuk Hakları Krizidir: Çocukların İklim Risk Endeksinin Tanıtımı* raporuna göre dünya genelinde 820 milyon çocuk sıcak hava dalgalarına yüksek derecede maruz kaldı, 330 milyon çocuk meydana gelen nehir taşkınlarından etkilendi.³²¹

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) 2022'de yayımlanan altıncı değerlendirme raporunda,³²² Türkiye'nin Avrupa'daki ülkeler içinde olağanüstü (ekstrem) hava olaylarının etkilerini en fazla hisseden ülkeler arasında olduğu yer alıyor. 2023 yılı içerisinde, artan şiddetli yağışların eğitimde aksamalara yol açması, depremlerin ardından yağışların çadırkentlerdeki yaşam koşullarını ağırlaştırması³²³ gibi örnekler, krizlerin başka krizleri tetikleyerek daha derin hasarlara yol açabileceğini gösteriyor. 2022 yılında Türkiye'de 2 bin 160 orman yangını oldu³²⁴ ve binin üstünde³²⁵ şiddetli yağış ve sel meydana geldi. Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) verilerine göre Türkiye'de meteoroloji kaynaklı afetlerin sayısı yıllar içerisinde artış gösterdi. MGM'nin *2022 İklim Raporu*'nda şiddetli yağış ve sel, olağanüstü olayların oransal dağılımı grafiğinde %33,6'yla en büyük yeri kaplıyor.³²⁶ Geçtiğimiz iki yıl içerisinde şiddetli yağışlar nedeniyle oluşabilecek sel, su baskını, yıldırım, heyelan riskleri yüzünden eğitim-öğretime ara verilen günler oldu.^{327,328,329} *2022 İklim Raporu*, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Akdeniz Bölgesi'nde küresel ısınmanın etkisiyle çoraklık, yangınlar, kuraklık ve beklenenin çok üstünde sıcaklıkların artabileceğini öngörüyor.³³⁰ Dünya Meteoroloji Teşkilatı (WMO) tarafından paylaşılan verilere göre, geride kalan sekiz yıl, küresel olarak şu ana dek kaydedilen en sıcak yıllar oldu. Bu veriler, iklim değişikliğinin etkilerinin giderek daha fazla hissedildiğini gösteriyor. Şiddetli yağışların, sellerin, sıcak hava dalgalarının ve orman yangınlarının neden olduğu afetlerin daha sık yaşanacağı öngörüsü, krizlerin eğitim hakkına etkisinin daha dikkatli incelenmesini gerektiriyor. Eğitime ara verilme sıklığı izlenmeli, iklim ve biyolojik çeşitlilik krizlerinin eğitime etkilerine ilişkin gösterge setleri oluşturulmalıdır.

Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi'ne (IDMC) göre, 31 Aralık 2020 itibarıyla 104 ülke ve bölgede en az 7 milyon kişi afetler nedeniyle ülke içinde yerinden edildi. IDMC, bu sayının giderek artacağını öngörüyor.³³¹ Afetin gerçekleştiği bölgelerde eğitime erişim doğrudan etkilenirken göç alan bölgelerde de eğitimde kapasite sorunlarına yol açıyor. Yapılan iklim tahminlerine göre, iklim değişikliği ve afetler sebebiyle 2030 yılına kadar dünya genelinde 37,6 milyon insanın afetlerden orantısız bir şekilde etkilenerek yoksullaşacağı öngörülüyor.³³² Bu

320 UNICEF, 2021e.

321 A.g.e.

322 IPCC, 2023.

323 Sputnik, 7 Mart 2023.

324 Anadolu Ajansı, 20 Temmuz 2023.

325 Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2023.

326 A.g.e.

327 Kamu Ajans, 3 Ekim 2023.

328 Hürriyet, 5 Haziran 2023.

329 Sputnik, 2 Ekim 2023.

330 Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2023.

331 Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi, 2021.

332 UNDRR, 2023.

durum, afetlerden etkilenen kırılgan grupların eğitim hakkına erişimi konusunda dikkatli bir incelemeyi gerektirdiği kadar, risk faktörünün azaltılması konusunda eğitime de bir sorumluluk yüklüyor. UNESCO'nun hazırlamış olduğu *İklim Değişikliğinin Eğitim Hakkı Üzerindeki Etkisi* raporuna göre, iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle yerinden edilen insanlar eğitime erişim konusunda okul kapasitesinin yetersiz kalması, altyapının tahrip olması, dil engelleri, yoksulluk ve okul terkinin artması, geçmiş niteliklerin tanınmasında yaşanan zorluklar ve ayrımcılık gibi önemli kırılganlıklarla karşı karşıyadır. İklim değişikliği kaynaklı afetlerin geçim kaynaklarını yok ederek yoksulluğa sebep olması ise eğitime erişim önündeki engellerin daha da artmasına neden oluyor.

Yangınlar, seller, sıcak hava dalgalarıyla ortaya çıkan krizler başka krizlerle birleşerek kırılganlıkların katlanmasına yol açabiliyor. Hukuk, Doğa ve Toplum Vakfı (HUDOTO) *Uluslararası Afet Risk Azaltma Günü 2023* raporuna göre, afetler özellikle düşük gelirli ailelerin, mültecilerin, engellilerin, yaşlıların ve çocukların yaşam şanslarını kısıtlıyor.³³³ Depremlerden sonra yaşanan meteorolojik olaylar bu durumu en net ortaya koyan örneklerdendir. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin (TMMOB) *6 Şubat Depremleri 8. Ay Değerlendirme Raporu*'na göre, deprem sonrasında oluşturulan geçici barınma alanlarında altyapı eksiklikleri hâlâ devam ediyor.³³⁴ Barınma alanlarının kurulmasında ulusal ve uluslararası standartlara uyulmadığından deprem sonrasında hızlıca inşa edilen çadırkentlerde yaşayanların yeni krizlerle baş etmesi gerekti. *EİR 2023*'ün hazırlık sürecinde gerçekleşen odak grup görüşmelerine katılan öğretmenler çadırkentlerden konteynerkentlere geçişin bu durumu değiştirmedeğini, burada yaşayanların özellikler seller karşısında korunaksız olduğunu belirttiler.

Ağır kayıplara sebep olabilecek afetlerin önüne planlama ve hazırlıkla geçmek mümkündür. HUDOTO, *Afetlere İnsan Hakları Temelli Yaklaşım Afetlerle İlişkili Kavramlar* raporunda, afet risklerinin azaltılmamasının insan hakları ihlali yarattığı belirtiliyor.³³⁵ Afet riski önceden en aza indirilebilecek doğa olaylarının önüne geçmek için krizlere ilişkin yerel ve küresel ihtiyaçlara cevap verebilecek öğretim programlarına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaca cevap verebilecek kapsayıcı bir öğretim programı, sürece yerel odakların dahil olmasını ve çocuk ve genç katılımını da gerekli kılıyor.

MEB, ortaokullarda 2021 yılına kadar seçmeli olarak verilen çevre eğitimi dersini, çevre eğitimi ve iklim değişikliği adı altında yeni bir seçmeli ders hâline getirdi. 2015'ten bu yana 7 veya 8. sınıflarda haftada iki saat seçmeli çevre eğitimi dersi yer alıyordu. 2022-23 eğitim-öğretim yılından itibaren çevre eğitimi ve iklim değişikliği dersi 6 ve 7. sınıflarda bir saat, 8. sınıflarda ise bir ya da iki saat uygulanmaya başlandı. Bu kararın temel hedefinin, öğrencilere çevre ve iklim değişikliği konularında bilgi sunarak, gelecek nesilleri bu sorunlarla etkili bir şekilde başa çıkmaya hazırlamak olduğu belirtiliyor. MEB tarafından geliştirilen müfredatta, yangın gibi doğal afetler ve çevresel olaylar da ele alınıyor. Ancak bu ders seçmeli olduğu için derse sınırlı sayıda öğrenci erişebiliyor. Dersin içeriğinin yeterliliğinin de ayrıca değerlendirilmesi ihtiyacı sürüyor.

333 Altıparmak, t.y.b.

334 TMMOB, 6 Ekim 2023.

335 Altıparmak, t.y.a.

MEB'in *İklim Değişikliği Eylem Planı* da afetlere hazırlık bakımından izlenmesi önemli bir çerçevedir. MEB'in 2022 yılında hazırladığı planın başlıkları arasında, iklim değişikliğinin etkileri hakkında eğitim kurumlarında farkındalık ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması, iklim değişikliği sonucunda oluşabilecek afetler ve bu afetlere karşı alınabilecek önlemler, enerji verimliliği ve enerji tasarrufu, su kaynaklarının korunması ve su tasarrufu, hava, su ve toprak kirliliği, geri dönüşüm ve sıfır atık ile iklim değişikliğinin çevre ve halk sağlığı üzerine etkileri bulunuyor.³³⁶

Türkiye, giderek artan olağanüstü hava olayları, şiddetli yağışlar, seller ve orman yangınlarının yol açtığı krizlerin etkilerini yoğun bir şekilde hissediyor. Yaşanan krizlerin, başka krizleri de tetikliyor olması ise afetlere karşı insan hakları temelli bir bakışı gerekli kılıyor. Gerekli önlemlerin zamanında alınarak risk faktörlerinin ortadan kaldırılması bir insan hakkıdır. Bu noktada, iklim değişikliği ve afetler konusunda eğitim sistemini güçlendirmek ve daha kapsayıcı hâle getirmek, bu sorunlarla başa çıkmak için önemli bir adım olacaktır.

DEĞERLENDİRME

Krizler Çağında Eğitim bölümünde salgın, deprem, yangın, sel ve sıcak hava dalgalarının yarattığı krizlere yönelik geliştirilen eğitim politikaları değerlendirildi, krizlerin çocuklara etkileri incelendi ve krizler çağında eğitim; bağlamı göz önünde bulunduran, geçmişe ve geleceğe bakan, çocuk haklarını odağa koyan, bütünsel bir çerçeveye yerleştirilmeye çalışıldı.

“Salgın Dönemi ve Sonrasında Eğitim” başlığında COVID-19 salgınının eğitime erişim ve öğrenme kayıplarına etkilerinin yanı sıra salgının yarattığı krizin çocukların psikososyal esenliği ve çocuk yoksulluğuyla ilişkisi ele alındı. “Depremine Eğitime Etkileri”nde, 6 Şubat’ta gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremler karşısında eğitime ilişkin müdahaleler değerlendirildi, okulun çocuk koruma sistemindeki önemine ve kırılganlığı en yüksek çocukların durumuna dikkat çekildi. “Salgın Dönemi ve Sonrasında Eğitim” ve “Depremine Eğitime Etkileri” başlıklarına konu edilen krizler, sistemlerin ve hizmetlerin ihtiyaçlara yanıt verebilme kapasitesini neredeyse ortadan kaldıracak büyüklükte ve şiddetteydi. Öte yandan, sel, yangın ve sıcak hava dalgalarının yarattığı krizlerin etki alanı şimdilik daha sınırlıdır. Ancak yaşanan krizlerin içinde, iklim kriziyle beraber sıklığı ve şiddeti giderek artan olağanüstü meteorolojik olayların etkisinin de olduğunu hatırlamak önemlidir. “Seller, Yangınlar ve Sıcak Hava Dalgaları” başlığında bu duruma değiniliyor ve birbirini tetikleyen krizlerin hâlihazırda kırılgan olan grupların kırılganlıklarını derinleştirdiğinin altı çiziliyor.

Krizler Çağında Eğitim bölümü, farklı afetlerin dönüştüğü krizlerin çocuklara etkilerini, eğitimle ilişkilerini ve krizlere yönelik müdahaleleri bir arada görmek, düşünmek ve değerlendirmek üzere kurgulandı. Yaşanan olayların hiçbirinin etkisi kısa dönemli değildir; bahsi geçen krizlerin etkileri birbiriyle üst üste binerek tüm şiddetiyle sürüyor. Bölümün tamamında altı çizilen noktalardan biri yalnızca krizlerin etkilerinin hafifletilmesi için geliştirilen politika ve uygulamaların uzun dönemde yetersiz kaldığıdır. Krizlerle oluşan acil ihtiyaçlara yanıt vermek için şekillendirilen politikalar bir sonraki krizde ihtiyaçlar değiştiği için işlevsizleşebiliyor.

Araştırmalar, afetler sonrası ortaya çıkan stres faktörlerinin ve sosyal kopuşun, afetin travmasının üzerine eklenerek ruh sağlığını ve esenliği uzun dönemli olarak azaltabileceğine işaret ediyor.³³⁷ Eğitim sisteminin krizler çağında büyüyen çocukları krizlere hazırlaması, krizler karşısında güçlendirmesi kritik önemdedir. Krizler Çağında Eğitim bölümünde de çocuğun bütünsel gelişimini ve iyi olma hâlini önceliklendiren eğitim hizmetlerine ve eğitimin onarıcı, iyileştirici, koruyucu, önleyici işlevlerini yerine getirebilen okullara duyulan ihtiyaca dikkat çekiliyor.

Süregelen çoklu krizleri ele almak için kapsamlı, özgün, uzun vadeli, çokdisiplinli ve çocuğun iyi olma hâlini merkeze alan eğitim politikaları oluşturulması gerekiyor. Bu bakımdan, bölgesel siyasi, çevresel ve sosyal bağlamları, sivil toplumu, yerelin bilgisi ve deneyimini ve bilimselliği gözetken, özelleştirilmiş stratejilerin geliştirilmesi elzemdir.

2000’li yılların başından itibaren savaş ve afet durumlarında eğitimi sürdürmenin bir yolu olarak “acil durum pedagojisi” (emergency pedagogy) terimi yoğun olarak kullanıldı. Günümüzde ise bu olağanüstü durumların niteliğinin değişmesi ve etkisi altına aldığı insanların sayısının artmasıyla birlikte neredeyse her eğitim-öğretim dönemi acil durum kapsamına girmeye başladı. Öğrenmenin kendi doğası gereği ortaya çıkan çelişkilere eklenen doğal, siyasi ve ekonomik belirsizlikler eğitim sistemlerinin direncini maalesef büyük ölçüde kırdı. Bir bakıma insanlığın ortak deneyimi olarak eğitim “sürekli krizler” çağına hazırlıksız yakalanmış oldu. Örneğin neredeyse hiçbir eğitim kurumu, salgın hastalık veya ekolojik kriz gibi konuları geçmişteki stratejik planlarında öngörememişti. Bu durumu bir öngörü krizi olarak tanımlayabiliriz. Bununla birlikte topluluk olma ve kendi kendini yönetme yeteneğini kazanamayan eğitim sistemleri kriz anında uyum sağlamada büyük zorluklar yaşadı. Söz konusu durumun Dünya’da ve Türkiye’deki etkilerini ve ortaya çıkan sonuçları rapor boyunca kapsamlı olarak incelemek mümkündür. Özetle eğitimin, krizleri önleme, kriz ortamına uyum sağlamayı kolaylaştırma ve krizin yıpratıcı etkilerini onarma işlevini ne ölçüde yerine getirebildiğini daha fazla tartışmamız gerekiyor.

Eğitimde mevcut eşitsizliklerin doğal bir sonucu olan “öğrenme kaybı” özellikle uzaktan eğitimin dezavantajlı çocuklar için “daha uzak” kalması nedeniyle dramatik artış gösterdi. Literatürde genellikle uzun yaz tatilleri nedeniyle öğrenciler arasındaki öğrenme açığının büyüdüğü varsayılırken uzaktan eğitim süresince bu farkın hızlı ve öngörülemez şekilde artması söz konusu olmuştur. Bu durum, krizlerle birlikte eşitsizliklerin de kapsam ve niteliğinin değiştiğini göstermesi bakımından önemlidir. Krizler çoğu zaman kendi içerisinde fırsatları da barındırabilir. Şayet bu kez böyle bir fırsat varsa bunun eğitimin daha çok veri ve kanıt üzerinden tartışılmasıyla mümkün olabileceğine neredeyse eminiz. Eğitimin daha kırılabilir bir hâle geldiği ve vazgeçme maliyetinin yükseldiği bir dönemde daha fazla veriden anlam yaratma zorunluluğumuz olduğu düşünülebilir. ERG, tıpkı okumuş olduğunuz bu raporla olduğu gibi uzun bir süredir eğitime ilişkin sadece değerlendirme yapmak ve tespitte bulunmakla yetinmeyip eğitimin dönüşmesi için ihtiyaç duyulan kaynağı veriye ve kanıta dayalı olarak güçlü bir şekilde sağlamaya çalışıyor. Önümüzdeki on yıllar boyunca eğitimin anlamı değişirken alabileceğimiz en iyi öngörme, uyum sağlama ve mevcut yıpratıcı etkileri azaltma aksiyonu belki de budur.

Doç. Dr. Emre Er

Öğretim Görevlisi

Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi

KAYNAKÇA

Abdul-Hamid, H. (2023). Disclosable version of the ISR - Safe schooling and distance education project - P173997 - Sequence No : 07 (English). *World Bank Group*. Ekim 2023,

<http://documents.worldbank.org/curated/en/O99082823123531514/P1739970bOdfabOb208640072e45c040324>

AÇEV ve ERG (2023). Her çocuğa eşit fırsat: Anne Çocuk Eğitim Vakfı ve Eğitim Reformu Girişimi'nin erken çocukluk eğitime ilişkin politika önerileri. Ekim 2023,

<https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/05/Her-Cocuga-Esit-Firsat-Anne-Cocuk-Egitim-Vakfi-ACEV-ve-Egitim-Reformu-Girisiminin-ERG-Erken-Cocukluk-Egitimine-iliskin-Politika-Onerileri-.pdf>

Adıyaman İl Millî Eğitim Müdürlüğü (t.y.). Deprem sonrasında eşleştirilen okullar. Ekim 2023,

https://adiyamanarge.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/19152559_deprem_sonrasY_eYleYtirilen_okullar.xlsx

Adıyaman Valiliği (2023, 25 Şubat). İdari izin hakkında duyuru. Ekim 2023, <http://www.adiyaman.gov.tr/idari-izin-hakkinda-duyuru>

Akbayrak, K., Vural, G. ve Açar, M. (2021). Özel eğitim öğretmenlerinin koronavirüs pandemisi döneminde uzaktan eğitime ilişkin deneyim ve görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 471-499. Sayfa 487.

Aktaş Salman, U. (2021, 9 Şubat). Çocukların gözünden pandemi. *ERG Blog*. Ekim 2023,

<https://www.egitimreformugirisimi.org/uzun-hikaye-cocuklarin-gozunden-pandemi/>

Aktaş Salman, U., Düşkün, Y. ve Arık, B. M. (2021). Eğitim izleme raporu 2021: Öğretmenler. *Eğitim Reformu Girişimi*.

<https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2021-ogretmenler/>

Aktaş Salman, U. (2023, 28 Mart). Uzun hikâye: Bizi okulda tutabilecek bir sistem yok. *ERG Blog*. Ekim 2023,

<https://www.egitimreformugirisimi.org/uzun-hikaye-bizi-okulda-tutabilecek-bir-sistem-yok/>

Aktaş Salman, U., Arık, B. M., Gencer, E. G., Tunca, E., Kesbiç, K., Korlu, Ö. ve Akay, S. S. (2023, 14 Mart). 6 şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremlerin eğitime etkileri bilgi notu - 1. *Eğitim Reformu Girişimi*. Mayıs 2023, https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/03/6Subat2023TarihliKahramanmarasMerkezliDepremlerinEgitimeEtkileri_BilgiNotu_1.pdf

Altıparmak, Ö. (t.y.a). Afetlere insan hakları temelli yaklaşım: Afetlere ilişkin kavramlar. *HUDOTO*. Ekim 2023,

<https://hudoto.com/uploads/O/1695311894.pdf>

Altıparmak, Ö. (t.y.b). Uluslararası afet risk azaltma günü 2023. *HUDOTO*. Ekim 2023, <https://hudoto.com/uploads/O/1694779451.pdf>

Anadolu Ajansı (2023, 20 Temmuz). Türkiye'de geçen yıl çıkan orman yangınlarından 830'unun sebebi ihmal ve kazalar. Ekim 2023,

<https://www.aa.com.tr/tr/yesilhat/iklim-degisikligi/turkiyede-gecen-yil-cikan-orman-yanginlarindan-830unun-sebebi-ihmal-ve-kazalar/1820765>

Arık, B.M. ve Akay S S. (2023). Kız çocukların eğitim hakkı. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2023,

<https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/09/KizCocuklarinEgitimHakki.pdf>

- Arms, E., Bickett, J., ve Graf, V. (2008). Gender bias and imbalance: Girls in US special education programmes. *Gender and education*, 20(4), 349-359. Ekim 2023, <https://doi.org/10.1080/09540250802190180>
- ASBH (t.y.) Erişilebilirlik. Ekim 2023, <https://www.aile.gov.tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/erisilebilirlik/>
- Avcı, C. ve Koca, A. (2022). Okulda ücretsiz beslenme desteği neleri değiştirdi? *ERG Blog*. Ekim 2023, <https://www.egitimreformugirisimi.org/okulda-ucretsiz-beslenme-destegi-neleri-degistirdi/>
- Barrett, P. Sonali Das, M. Magistretti, G. Pugacheva ve E. Wingender, P. (2021). After-effects of the COVID-19 Pandemic: Prospects for medium-term economic damage. *IMF Working Paper*. Ekim 2023, <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/07/30/After-Effects-of-the-COVID-19-Pandemic-Prospects-for-Medium-Term-Economic-Damage-462898>.
- Başak Kültür ve Sanat Vakfı, Sulukule Gönüllüleri Derneği, Tarlabası Toplum Merkezi ve Zeytin Ağacı Derneği (2020). İstanbul'un farklı yerleşimlerinde çocukların haklarına erişimi araştırması. Ekim 2023, <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/covid-19-surecinde-istanbulun-farkli-yerlesimlerinde-cocuklarin-haklarina-erisimi-arastirma-si-multeci-cocuklardan-deneyimler.pdf>
- Berk, S. (2021). Özel eğitim öğretmenlerinin COVID-19 nedeniyle ara verilen eğitime yeniden başlaması hakkında görüşlerinin incelenmesi: Nitel bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 84-124. Ekim 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/64992/837662>
- Bianet (2023, 13 Temmuz). AYM'den Öğretmenlik Meslek Kanunu için karar. Ekim 2023, <https://bianet.org/haber/aym-den-ogretmenlik-meslek-kanunu-icin-karar-281491>
- Binici, S. (2021). Öğretmen gözünden öğrenme kayıpları. *ERG Blog*. Ekim 2023, <https://www.egitimreformugirisimi.org/ogretmen-gozunden-ogrenme-kayiplari/>
- BM (2020). Policy Brief: A disability-inclusive response to COVID-19. Ekim 2023, <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-05/Policy-Brief-A-Disability-Inclusive-Response-to-COVID-19.pdf>
- BM (2023a). Report on the 2022 transforming education summit. Ekim 2023, <https://knowledgehub.sdg4education2030.org/system/files/2023-01/Report%20on%20the%202022%20Transforming%20Education%20Summit.pdf>
- BM (2023b). The Sustainable Development Goals report 2023: Special edition. Ekim 2023, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2023.pdf>
- Calaycay, L. (2022). Early childhood care and education in emergencies: Thematic report. *UNESCO*. Ekim 2023, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000383634>
- Cin, M. İlhan, A. O., Özdemir, O., Düşkün, Y. ve Korlu, Ö. (2022). Okuma becerilerinin toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmesi: PISA 2018

verileriyle bir analiz. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2023,

<https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2022/04/OkumaBecerilerininToplumsalCinsiyetBaglamindaDegerlendirilmesi.pdf>

Council of Europe (2023, 29 Eylül). Learners' first: Education strategy 2024-2030. Ekim 2023,

<https://rm.coe.int/education-strategy-2024-2030-26th-session-council-of-europe-standing-c/1680abee81>

Cumhurbaşkanı Kararı (2023, 3 Mayıs). *Resmî Gazete* (Sayı: 32179). Ekim 2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/05/20230503-5.pdf>

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018, 10 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 30474). Ekim 2023,

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1&MevzuatTur=19&MevzuatTertip=5>

Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2021). Ulusal yapay zekâ stratejisi 2021-2025. Ekim 2023,

<https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf>

Cumhuriyet (2023, 24 Ağustos). Depremlerden en çok çocuklar etkileniyor: En büyük ihtiyaç sosyalleşme. Ekim 2023,

<https://www.cumhuriyet.com.tr/egitim/depremlerden-en-cok-cocuklar-etkileniyor-en-buyuk-ihiyac-sosyallesme-2111843>

ÇSGB (2023, 20 Haziran). 2023 yılı ikinci altı ay için yeni asgari ücret 11 bin 402 TL olarak belirlendi. Ekim 2023,

<https://www.cs.gb.gov.tr/haberler/2023-yili-ikinci-alti-ay-icin-yeni-asgari-ucet-11-bin-402-tl-olarak-belirlendi/>

Çetin, Ş. ve Ercan, T. (2021). Otizme sahip ergen öğrencilerin uzaktan eğitim deneyimlerinin ebeveyn aracılığı ile incelenmesi. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 105-121. Ekim 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadoluakademi/issue/60142/870947>

Çevikbaş, İ. (2020). Erişilebilir uzaktan eğitim mümkün. *ERG Blog*. Ekim 2023,

<https://www.egitimreformugirisimi.org/erisilebilir-uzaktan-egitim-mumkun/>

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2023). 2022 yılı iklim değerlendirmesi. Ekim 2023,

<https://mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2022-iklim-raporu.pdf>

Çocuk Protez (t.y.). Hakkımızda. Ekim 2023, <https://cocukprotez.org/#hakkimizda>

ÇOKMED (2021). Salgın ve doğal afetler sırasında çocukların korunması: Çocuk hakları örgütleri için bir izleme raporu. Ekim 2023,

[https://cokmed.net/ps-sistem/dosyalar/files/Salgın%20ve%20Dogal%20Afetlerde%20Cocukların%20Korunması\(1\).pdf](https://cokmed.net/ps-sistem/dosyalar/files/Salgın%20ve%20Dogal%20Afetlerde%20Cocukların%20Korunması(1).pdf)

Danış, D., Biehl, K. ve Kablan, E. (2023). Durum tespit raporu III: Göç ve deprem. İstanbul'a gelen depremzede mültecilere yönelik kabul ve dışlama mekanizmaları. *Göç Araştırmaları Derneği*. Ekim 2023,

<https://www.gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/322/goc-ve-deprem-durum-tespit-raporu-iii.pdf>

Danso, T. (2023, 7 Ağustos). The "missing children": Why we urgently need an inclusive approach to education in emergencies. *bond*. Ekim 2023,

<https://www.bond.org.uk/news/2023/08/the-missing-children-why-we-urgently-need-an-inclusive-approach-to-education-in-emergencies/>

Derin Yoksulluk Ağı (2020). Pandemi döneminde derin yoksulluk ve haklara erişim araştırması. Ekim 2023, <https://derinyoksullukagi.org/wp-content/uploads/2020/11/Pandemi-doneminde-derin-yoksulluk-ve-haklara-erisim-arastirmasi-Yerel-Yonetimlere-Kriz-Donemi-Sosyal-Destek.pdf>

Derin Yoksulluk Ağı (2023). Türkiye’de çocuk yoksulluğu bilgi notu. Ekim 2023, https://derinyoksullukagi.org/wp-content/uploads/2021/09/21443_DYA_CocukYoksullugu_BilgiNotu_Web-1.pdf

Deri Tekstil ve Kundura İşçileri Derneği (2021). Pandemi’de mülteci çocuk işçiliği araştırması. Ekim 2023, https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2021-06/pandemide_multeci_cocuk_emegi_somurusu.pdf

Development Analytics (2023). Documentation of education response in Türkiye during the COVID-19 pandemic and its effect on children’s access to and retention in education. Ekim 2023, https://www.developmentanalytics.org/_files/ugd/b7Of3f_d2198b87994b49538425d7f7dbb85004.pdf

Devlet Memurları Kanunu ve Bazı Kanunlar ile 663 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2023, 26 Ocak). Resmî Gazete (Sayı: 32085). Ekim 2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/01/20230126-2.htm>

Dünya Bankası (2019,15 Ekim). Learning poverty. Ekim 2023, <https://www.worldbank.org/en/topic/education/brief/learning-poverty>

Dünya Bankası (t.y.). Education COVID-19 school closures map. Ekim 2023, <https://www.worldbank.org/en/data/interactive/2020/03/24/world-bank-education-and-covid-19>

Dünya Bankası, UNESCO ve UNICEF (2021b). Mission: Recovering education in 2021. Ekim 2023, <https://www.unicef.org/turkiye/en/media/13371/file>

Dünya Bankası (2022). Poverty and shared prosperity 2022: Correcting course. Ekim 2023, <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/b96b361a-a806-5567-8e8a-b14392e11fa0/content>

Dünya Bankası (2023). Global economic prospects. June 2023. Ekim 2023, <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/6e892b75-2594-4901-a036-46d0dec1e753/content>

Dünya Bankası ve UNICEF (2022). The impact of COVID-19 on the welfare of households with children. Ekim 2023, <https://www.unicef.org/media/117301/file/The%20Impact%20of%20COVID-19%20on%20the%20welfare%20of%20households%20with%20children.pdf>

Dünya Bankası ve UNICEF (2023). Global trends in child monetary poverty according to international poverty lines. *Policy Research Working Paper No.10525*. Ekim 2023, <https://www.unicef.org/media/144856/file/Global%20trends%20in%20child%20monetary%20poverty.pdf>

DSÖ (t.y.). WHO coronavirus (COVID-19) dashboard. Ekim 2023, <https://covid19.who.int/>

DSÖ ve UNICEF (2022). Protect the promise: 2022 progress report on the every woman every child global strategy for women’s, children’s and

- adolescents' health (2016–2030). Ekim 2023, <https://www.who.int/publications/i/item/9789240060104>
- DSÖ (2023). WHO chief declares end to COVID-19 as a global health emergency <https://news.un.org/en/story/2023/05/1136367>
- EdGlossary (2013). Learning loss. Ekim 2023, <https://www.edglossary.org/learning-loss/> ,
- EGED (2020). Görme engelli öğrenci ve öğretmenler için erişilebilir EBA raporu. Ekim 2023, <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F%2Fwww.eged.org%2Ffebarapor2019.docx&wdOrigin=BROWSELINK>
- Ekmek ve Gül (2023, 23 Nisan). Depremzede çocukların 23 Nisan'ı raporu: Eğitim yok, koruma sistemi yok, çocuklar yoksulluk ve risk içinde. Ekim 2023, <https://ekmekvegul.net/gundem/depremezede-cocuklarin-23-nisani-raporu-egitim-yok-koruma-sistemi-yok-cocuklar-yoksulluk-ve-risk-icinde>
- El Khaled, Z., ve Mcheick, H. (2019). Case studies of communications systems during harsh environments: A review of approaches, weaknesses, and limitations to improve quality of service. *International journal of distributed sensor networks*, 15(2), 1-21 Ekim 2023, <https://doi.org/10.1177/1550147719829960>
- Eksi 25 Derneği (2020). Pandemiye yaşadıklarımız. Ekim 2023, https://www.eksi25.org.tr/wp-content/uploads/2023/04/Pandemide-Yasadiklarimiz_compressed.pdf
- Engelli Çocuk Hakları Ağı'nın (EÇHA) (2020). Covid 19 (pandemi) sürecinde “özel gereksinimli çocukların ve ailelerinin ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik” eğitim analizi. Ekim 2023, https://drive.google.com/drive/u/1/folders/1dbwv8C98MLZ-ZxVTge_t9x2ypJVrv82U
- EÇHA (t.y.). EÇHA özsavunucu grubu depremezde hizmet önerileri. Ekim 2023, <https://www.echa.org.tr/duyuru/echa-ozsavunucu-grubu-depremezde-hizmet-onerileri>
- Erdinç, İ. (2023, 30 Mart). 'Otizmliler için özel alan ve eğitim şart'. *Agos*. Ekim 2023, <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/28408/otizmliler-icin-ozel-alan-ve-egitim-sart>
- Erdoğan, D. (2023, 19 Haziran). Depremde enkaz altında kalmaya bağlı uzuv kayıpları ve protez ihtiyacı. *Tıp Dünyası*, Ekim 2023, <https://www.tipdunyasi.dr.tr/2023/06/depreme-enkaz-altinda-kalmaya-bagli-uzuv-kayıplari-ve-protez-ihciyac/>
- ERG (2007). Eğitim izleme raporu 2007. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2023, https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_EIR_2007-1.pdf
- ERG (2017). Eğitim izleme raporu 2016-17. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2023, https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/EIR2016-17_12.10.17.web-1.pdf
- ERG (2018). Eğitim izleme raporu 2017-18. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2023, https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2010/01/Egitim-%C4%B0zleme-Raporu_2017_2018_WEB_PDF.pdf

ERG (2019). Eğitim izleme raporu 2019: Öğrenciler ve eğitime erişim. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2023, <https://www.egitimreformugirisimi.org/yayin/egitim-izleme-raporu2019-ogrenciler-ve-egitime-erisim/>

ERG (2020, 24 Nisan). Arka plan: Uzaktan eğitim ve öğrenci deneyimleri. *ERG Blog*. Ekim 2023, <https://www.egitimreformugirisimi.org/arka-plan-uzaktan-egitim-ve-ogrenci-deneyimleri/>

ERG (2020b). Arka plan: Her koşulda eğitimin ana aktörü öğretmenler. *ERG Blog*. Ekim 2023, <https://www.egitimreformugirisimi.org/arka-plan-her-kosulda-egitimin-ana-aktoru-ogretmenler/>

ERG (2020c). Arka plan: Uzaktan eğitim ve köy öğretmenleri. *ERG Blog*. Ekim 2023, <https://www.egitimreformugirisimi.org/arka-plan-uzaktan-egitim-ve-koy-ogretmenleri/>

ERG (2021, 25 Mart). Arka plan: Öğrenme kaybı. *ERG Blog*. Ekim 2023, <https://www.egitimreformugirisimi.org/arka-plan-ogrenme-kaybi/>

ERIC (2017). Chronic absenteeism: A key indicator of student success. Ekim 2023, <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED574526.pdf>

European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2022). Inclusive education and the Pandemic – Aiming for resilience: Key European measures and practices in 2021 publications.

European Commission (t.y.). Science for environment policy. Ekim 2023, https://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/precautionary_principle_decision_making_under_uncertainty_FB18_en.pdf

Evrensel (2023, 9 Eylül). Ücretsiz okul yemeği deprem bölgesine de uygulanacak. Ekim 2023, https://www.evrensel.net/haber/498520/uccretsiz-okul-yemegi-deprem-bolgesine-de-uygulanacak#google_vignette

Gibbs, L., Nurse, J., Cook, J., Ireton, G., Alkemade, N., Roberts, M., Gallagher, H.C., Bryant, R., Block, K., Molyneaux, R. ve Forbes, D. (2019). Delayed disaster impacts on academic performance of primary school children. *Child Development*, 90(4), 1402-1412. <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cdev.13200>

Gökbayrak, P. (2021). Yeni krizlere dayanıklı okul ortamları nasıl kurulur?. *ERG Blog*. Ekim 2023, <https://www.egitimreformugirisimi.org/yeni-krizlere-dayanikli-okul-ortamlari-nasil-kurulur/>

Gourinchas, P. O. (2023). Global economy on track but not yet out of the woods. *IMF Blog*. Ekim 2023, <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/07/25/global-economy-on-track-but-not-yet-out-of-the-woods>

Gurley, K. (2023, 19 Ekim). Child labor violations soared in fiscal 2023. *The Washington Post*. Ekim 2023, <https://www.washingtonpost.com/business/2023/10/19/child-labor-violations-2023/>

Hatay İl Millî Eğitim Müdürlüğü (t.y.). 6 Şubat 2023 tarihi ve sonrasında yaşanan depremler sonrası Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne bağlı okul binalarının hasar durumu. Ekim 2023, https://hatay.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/13165050_hatay_okul_eslesme.pdf

Hatay Valiliği (2023, 27 Şubat). Kamu personellerinin idari izin işlemlerine ilişkin duyuru. Ekim 2023,
<http://hatay.gov.tr/kamu-personellerinin-idari-izin-islemlerine-iliskin-duyuru>

Hayata Destek (2023, 13 Ekim). Acil durum raporu. Ekim 2023,
https://www.hayatadestek.org/wp-content/uploads/2023/10/231013_HayataDestek_Sitrep26.pdf

HEY AKADEMİ (2020). Görme engelli öğretmenlerin EBA platformuna erişim durumlarının araştırılması. Ekim 2023,
<https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-10/gorme-engelli-ogretmenlerin-eba-platformlarına-erisim-durumları.pdf>

HUDOTO (t.y.). Afet risk azaltma konusunda uluslararası stratejik çerçeve belgeler ve kurumlar. Ekim 2023,
<https://hudoto.com/uploads/O/1695980095.pdf>

HUDOTO (2023, 4 Kasım). Afet risk azaltma konusunda uluslararası stratejik çerçeve belgeler ve kurumlar. Ekim 2023,
<https://hudoto.com/yazilar/bilgi-notu-ii-afet-risk-azaltma-konusunda-uluslararası-stratejik-çerçeve-belgeler-ve-kurumlar>

Hürriyet (2023, 5 Haziran). Sinop'ta sağanak hayatı felç etti: İki ilçede okullar tatil edildi. Ekim 2023,
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sinopta-saganak-hayati-felc-etti-iki-ilcede-okullar-tatil-edildi-42278668>

IASC (2020). Temel psikososyal beceriler COVID-19 ile mücadele eden ekiplere yönelik rehber. Ekim 2023,
<https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2020-09/Basic%20Psychosocial%20Skills-%20A%20Guide%20for%20COVID-19%20Responders%20%28Turkish%29.pdf>

İlköğretim ve Eğitim Kanunu. (1961, 12 Ocak). *Resmî Gazete* (Sayı: 10705). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.222.pdf>

ILO (2022). World day against child labor. Ekim 2023,
<https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/campaignandadvocacy/wdacl/lang--en/index.htm>

ILO (t.y.). Mevsimlik tarımda çocuk işçiliğinin önlenmesi projesi. Ekim 2023,
https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_761283/lang--tr/index.htm

ILO ve UNICEF (2020). COVID-19 ve çocuk işçiliği: Kriz zamanı, harekete geçme zamanı. Ekim 2023,
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_751230.pdf

ILO ve UNICEF (2023). More than a billion reasons: The urgent need to build universal social protection for children. *Second ILO–UNICEF joint report on social protection for children*. Ekim 2023,
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---soc_sec/documents/publication/wcms_869602.pdf

INEE (2004). Minimum standards for education in emergencies, chronic crises and early reconstruction. Ekim 2023,
https://www.preventionweb.net/files/4546_MSEReport.pdf

INEE (2016). Guide to monitoring the right to education, using indicators. Ekim 2023,

https://inee.org/sites/default/files/resources/RTE_Guide_to_Monitoring_the_Right_to_Education_Using_Indicators_Full_Guide_2016_ENG.pdf

INEE (2020). Education technical note: Teacher wellbeing. Ekim 2023,

<https://inee.org/sites/default/files/resources/Right%20to%20Play%20%E2%80%93%20Teacher%20Wellbeing%20Technical%20Guidance%20%282%29.pdf>

INEE (t.y.). Special education. Ekim 2023, <https://inee.org/eie-glossary/special-education>

Interagency Coordination Türkiye (t.y.). Türkiye protection sector needs assessment round 7. Ekim 2023,

https://www.refugeeinfoturkey.org/repo/Protection/ia_pna7.html

IPCC (2023). Climate change 2023 synthesis report. Ekim 2023,

https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_LongerReport.pdf

İskenderun SES (2023, 6 Haziran). Hatay'da idari izin ve esnek çalışma 'kademeli' kaldırılıyor. Ekim 2023,

https://www.iskenderunes.net/haber/hatayda_idari_izin_ve_esnek_calisma_kademeli_kaldiriliyor-18598.html

İstanbul Bilgi Üniversitesi (2023). Bilgi notu: Çocuğun iyi olma hali İstanbul araştırması bulguları. Ekim 2023,

<https://cocuk.bilgi.edu.tr/wp-content/uploads/2023/06/Cocugun-Iyi-Olma-Hali-Istanbul-Arastirmasi-OZETBULGULAR.pdf>

İstanbul Valiliği (2023, 28 Temmuz). İstanbul ilinde ikamet eden geçici koruma kapsamındaki Suriye uyruklu yabancıların kayıtlı oldukları illere dönmeleri hakkında duyuru. Ekim 2023,

<http://www.istanbul.gov.tr/istanbul-ilinde-ikamet-eden-gecici-koruma-kapsamindaki-suriye-uyruklu-yabancilarin-kayitli-olduklari-illere-donmeleri-hakkinda-duyuru>

Kahramanmaraş Valiliği (2023, 3 Mart). Kamu personellerinin idari izin işlemlerine ilişkin duyuru. Mayıs 2023,

<http://www.kahramanmaras.gov.tr/kamu-personellerinin-idari-izin-islemlerine-iliskin-duyuru>

Kalkınma Atölyesi Kooperatifi (2020). Pandemi de öğretmen olmak. Ekim 2023,

<https://www.sivilsayfalar.org/wp-content/uploads/2021/03/pandemi-doneminde-ogretmen-olmak.pdf>

Kamel, H. (2006). Early childhood care and education in emergency situations. *UNESCO*. Ekim 2023,

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000147469>

Kamu Ajans (2023, 3 Ekim). Diyarbakır'ın hangi ilçelerinde okullar tatil edildi? Tatil kaç gün sürecek?. Ekim 2023,

<https://www.kamuajans.com/meb-personel/diyarbakirin-hangi-ilcelerinde-okullar-tatil-edildi-tatil-kac-gun-surecek-580475>

Kaufhold, M. A., Rupp, N., Reuter, C., ve Habdank, M. (2020). Mitigating information overload in social media during conflicts and crises: Design and evaluation of a cross-platform alerting system. *Behaviour & Information Technology*, 39(3), 319-342. Ekim, 2023,

<https://doi.org/10.1080/0144929X.2019.1620334>

Kesbiç, K., Tunca, E. ve Gencer, E. G. (2023). 6 şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremlerin eğitime etkileri bilgi notu - 2. *Eğitim Reformu Girişimi*.

https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/06/KahramanmarasMerkezliDepremlerinEgitimeEtkileriBilgiNotu_2.pdf

Kılıç, A. Z. ve Kıyığı, G. (2023). Konteyner kentlerde çocukların yaşam alanlarına kız çocuk odaklı bakış. *Suna'nın Kızları*. Ekim 2023,

https://www.sunaninkizlari.org/Raporlar/SK_DEPREM_RAPORU_Agustos-2023.pdf

Kıyığı, G. (2021). Eğitim izleme raporu 2021: Eğitim ortamları. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2023,

<https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2021-egitim-ortamlari/>

KODA (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri: Köylerde durum ne? Şubat 2023. Ekim 2023,

<https://kodegisim.org/wp-content/uploads/2023/02/6-SUBAT-KAHRAMANMARAS-DEPREMLERI-KOYLERDE-DURUM-NE-BILGI-NOTU.pdf>

KODA ve Suna'nın Kızları (2023). 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri: Köylerde durum ne? Nisan 2023. Ekim 2023,

https://kodegisim.org/wp-content/uploads/2023/05/Koylerde_Durum_Ne_BilgiNotu2_KODA_SK.pdf

Korlu, Ö. (2019). Eğitim izleme raporu 2019: Eğitimin yönetişimi ve finansmanı. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2023,

https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/EIR_YonetisimVeFinansman.16.05.19.rev1_.pdf

Korlu, Ö. (2022). Etraflıca 2: Öğle yemeği. *ERG Blog*. Ekim 2023, <https://www.egitimreformugirisimi.org/etraflıca-2-okul-yemegi/>

Korlu, Ö. (2023, 21 Temmuz). Sosyoekonomik durumun eğitim hakkıyla ilgisi ne?. *ERG Blog*. Ekim 2023,

<https://www.egitimreformugirisimi.org/sosyoekonomik-durumun-egitim-hakkiyla-ilgisi-ne/>

Korlu, Ö., Bakıoğlu, M. ve Gencer, E. G. (2021). Eğitim izleme raporu 2021: Eğitim yönetişimi ve finansmanı. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2023,

<https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2021-egitim-yonetisimi-ve-finansmani/>

Malatya Valiliği (2023, 19 Şubat). İdari izin hakkında duyuru. Mayıs 2023, <http://www.malatya.gov.tr/idari-izin-hakkında-duyuru>

Malatya Valiliği (2023, 7 Temmuz). Afet bölgesindeki kamu çalışanlarına yönelik idari izin hakkında duyuru. Ekim 2023,

<http://www.malatya.gov.tr/afet-bolgesindeki-kamu-calisanlarina-yonelik-idari-izin-hakkında-duyuru-07072023>

MEB (2021,1 Haziran). Bakan Selçuk, "Telafide Ben de Varım" programını paylaştı. Ekim 2023,

<https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-telafide-ben-de-varim-programini-paylasti/haber/23323/tr>

MEB (2021, 26 Ekim). Uzaktan eğitimdeki öğrenme kayıplarının tespiti için kazanım değerlendirme uygulaması başladı. Ekim 2023,

<https://www.meb.gov.tr/uzaktan-egitimdeki-ogrenme-kayıplarının-tespiti-icin-kazanım-değerlendirme-uygulaması-başladı/haber/24396/tr>

MEB (2022a). Millî Eğitim Bakanlığı 2023 yılı bütçe teklifi. Ekim 2023.

MEB (2022b). Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2021-2022. Ekim 2023,

https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/15142558_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2021_2022.pdf

MEB (2022c). Güncel eğitim politikaları ve 20. Millî Eğitim Şurası tavsiye kararları (3 Haziran - 3 Eylül 2022). Ekim 2022, https://cdn.eba.gov.tr/icerik//2022/09/SURA_Rapor_3_15.pdf

MEB (2022d). İklim değişikliği eylem planı. Ekim 2023, https://merkezisgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/29171316_Milli_EYitim_BakanlYYY_Yklim_DeYiYikliYi_Eylem_PlanY.pdf

MEB (2023a). millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2022-2023. Ekim 2023, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/29151106_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2022_2023.pdf

MEB (2022, 14 Mayıs). MEB, öğrenci başarı izleme araştırması yapacak. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/meb-ogrenci-basari-izleme-arastirmasi-yapacak/haber/26211/tr>

MEB (2023b). Millî Eğitim Bakanlığı 2024 yılı bütçe teklifi.

MEB (2023c). Açık öğretim ortaokulu 2022-2023 öğretim yılı II. dönem ilk kayıt kılavuzu. Ekim 2023, https://aio.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_01/13110453_7.1AcYk_OYretim_Ortaokulu_2022-2023_II._DONEM_YLK_KAYIT_KILAVUZU.pdf

MEB (2023d). 6 Şubat depremi sonrası eğitim-öğretim ile ilgili alınan kararlar: 6 Şubat - 24 Nisan 2023.

MEB (2023, 9 Şubat). Deprem bölgesindeki illerde öğrenciler için ikinci dönemde devam koşulu aranmayacak. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/deprem-bolgesindeki-illerde-ogrenciler-icin-ikinci-donemde-devam-kosulu-aranmayacak/haber/28991/tr>

MEB (2023, 10 Şubat). Psikososyal destek eylem planı ve psikososyal destek programları yayımlandı. Ekim 2023, <http://www.meb.gov.tr/psikososyal-destek-eylem-plani-ve-psikososyal-destek-programlari-yayimlandi/haber/29014/tr>

MEB (2023, 13 Şubat). Deprem bölgesinde 1 Mart'tan sonra ilçe ve okul bazlı kararlar alınarak eğitim öğretim başlatılacak. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/deprem-bolgesinde-1-marttan-sonra-ilce-ve-okul-bazli-kararlar-alinarak-egitim-ogretim-baslatilacak/haber/29053/tr>

MEB (2023, 24 Şubat). OHÂL bölgesindeki öğretmen ve MEB personeline değişiklik hakkı. Ekim 2023, <http://www.meb.gov.tr/ohl-bolgesindeki-ogretmen-ve-meb-personeline-yer-degisikligi-hakki/haber/29150/tr>

MEB (2023, 25 Şubat). MEB, deprem yaralarını sarmak için tüm birimleriyle seferberlik hâlinde. Mart 2023, <http://www.meb.gov.tr/meb-deprem-yaralarini-sarmak-icin-tum-birimleriyle-seferberlik-halinde/haber/29161/tr>

MEB (2023, 9 Mart). Afet bölgesinde tüm kademelerdeki öğrenciler için 1.717 noktada eğitim devam ediyor. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/afet-bolgesinde-tum-kademelerdeki-ogrenciler-icin-1717-noktada-egitim-devam-ediyor/haber/29278/tr>

MEB (2023, 11 Mart). Deprem bölgesinden diğer illere tayin isteyen öğretmenlerin başvuruları için 17 Mart'a kadar ek süre tanındı. Ekim 2023, <http://www.meb.gov.tr/deprem-bolgesinden-diger-illere-tayin-isteyen-ogretmenlerin-basvurulari-icin-17-marta-kadar-ek-sure-tanindi/haber/29>

312/tr

MEB (2023, 27 Mart). 2022-2023 eğitim öğretim yılı 16 Haziran'da tamamlanacak, uzatma yapılmayacak. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/2022-2023-egitim-ogretim-yili-16-haziranda-tamamlanacak-uzatma-yapilmayacak/haber/29460/tr>

MEB (2023, 5 Nisan). Deprem bölgesindeki 4 ilde görev yapan öğretmenlere ilave "isteğe bağlı yer değişikliği hakkı". Ekim 2023, <http://www.meb.gov.tr/deprem-bolgesindeki-4-ilde-gorev-yapan-ogretmenlere-ilave-istege-bagli-yer-degisikligi-hakki/haber/29537/tr>

MEB (2023, 14 Nisan). Bakan Özer, ikinci ara tatil öncesi öğrencilerle buluştu. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-ikinci-ara-tatil-oncesi-ogrencilerle-bulustu/haber/29622/tr>

MEB (2023, 24 Nisan). Depremzede öğrencilerin sınıf geçme notunda, iki dönemde aldıkları en yüksek puan esas alınacak. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/depremtede-ogrencilerin-sinif-gecme-notunda-iki-donemde-aldiklari-en-yukse-puani-esas-alinacak/haber/29699/tr>

MEB (2023, 2 Mayıs). Bakan Özer, CNN TÜRK'te eğitim gündemini değerlendirdi. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-cnn-turkte-egitim-gundemini-degerlendirdi/haber/29785/tr>

MEB (2023, 9 Mayıs). Bakan Özer, yaz okullarına ilişkin detayları açıkladı. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-yaz-okullarina-iliskin-detaylari-acikladi/haber/29845/tr>

MEB (2023, 21 Mayıs). Bakan Özer: Afet bölgesinde 2 milyon 700 bin öğrenci ve veliye psikososyal destek sağladık. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/bakan-ozer-afet-bolgesinde-2-milyon-700-bin-ogrenci-ve-veliye-psikososyal-destek-sagladik/haber/29975/tr>

MEB (2023, 17 Haziran). Bakan Tekin: 1 Eylül'de hiçbir sıkıntı yaşamadan eğitim öğretime başlayacağız. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/bakan-tek-in-1-eylulde-hicbir-sikinti-yasamadan-egitim-ogretime-baslayacagiz/haber/30229/tr>

MEB (2023a, 22 Haziran). Bakan Tekin, Adıyaman'da afet bölgesi eğitim öğretim faaliyetleri değerlendirme toplantısına katıldı. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/bakan-tek-in-adiyamanda-afet-bolgesi-egitim-ogretim-faaliyetleri-degerlendirme-toplantisina-katildi/haber/30249/tr>

MEB (2023b, 22 Haziran). Malatya il eğitim değerlendirme toplantısı, Bakan Tekin başkanlığında yapıldı. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/malatya-il-egitim-degerlendirme-toplantisi-bakan-tek-in-baskanliginda-yapildi/haber/30255/tr>

MEB (2023, 23 Haziran). Bakan Tekin, Hatay'da incelemelerde bulundu. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/bakan-tek-in-hatayda-incelemerde-bulundu/haber/30260/tr>

MEB (2023, 3 Temmuz). Depremden ağır etkilenen illerdeki öğretmenlerin iller arası isteğe bağlı yer değişikliği başvuruları 5 Temmuz'da başlayacak. Ekim 2023, <https://www.meb.gov.tr/depremden-agir-etkilenen-illerdeki-ogretmenlerin-iller-arasi-istege-bagli-yer-degisikligi-basvurulari-5-temmuzda-baslayacak/haber/30310/tr>

MEB (2023, 12 Temmuz). Depremden etkilenen illerin hizmet bölgelerine ilişkin düzenleme. Ekim 2023,

<https://www.meb.gov.tr/depremden-etkilenen-illerin-hizmet-bolgelerine-iliskin-duzenleme/haber/30357/tr>

MEB (2023, 20 Temmuz). Millî Eğitim Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında "Afet Bölgesi Eğitim Destek Programı İş Birliği Protokolü" imzalandı. Ekim 2023,

<https://www.meb.gov.tr/mill-egitim-bakanligi-ile-aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanligi-arasinda-afet-bolgesi-egitim-destek-programi-is-birligi-protokolu-imzalandi/haber/30443/tr>

MEB (2023, 16 Ağustos). Bakan Tekin, Ankara'da medya kuruluşlarının temsilcileri ile buluştu. Ekim 2023,

<https://www.meb.gov.tr/bakan-tek-in-ankarada-medya-kuruluslarinin-temsilcileri-ile-bulustu/haber/30620/tr>

MEB (2023, 15 Eylül). Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Bakan Tekin, 2023-2024 eğitim öğretim yılı açılış törenine katıldı. Ekim 2023,

<https://www.meb.gov.tr/cumhurbaskani-erdogan-ve-bakan-tek-in-2023-2024-egitim-ogretim-yili-acilis-torenine-katildi/haber/30926/tr>

MEB (2023, 28 Eylül). Deprem bölgesindeki velilere psikoeğitim destek programı. Ekim 2023,

<https://www.meb.gov.tr/deprem-bolgesindeki-velilere-psikoegitim-destek-programi/haber/31047/tr>

MEB (2023, 2 Kasım). Kahramanmaraş Beşiktaş ilkokulu törenle hizmete açıldı. Kasım 2023,

<https://www.meb.gov.tr/kahramanmaras-besiktas-ilkokulu-torenl-hizmete-acildi/haber/31436/tr>

MEB (t.y.). Sıkça sorulan sorular. Ekim 2023, <https://tegm.meb.gov.tr/www/sss.php>

MEB DÖGM (t.y.). Ar-ge ve projeler daire başkanlığı. Ekim 2023, <https://dogmprojeler.meb.gov.tr/Default.aspx>

MEB HBÖGM (2022). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü izleme ve değerlendirme raporu 2021. Ekim 2023,

https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_04/15173151_HBOGM_Yzleme_ve_DeYerlendirme_Raporu-2021.pdf

MEB HBÖGM (2023). İzleme ve değerlendirme raporu 2022. Ekim 2023,

https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_07/03141649_Yzleme_ve_DeYerlendirme_Raporu_2022.pdf

MEB HHGM (2023, 4 Eylül). Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî okullarda yatılılık, bursluluk, sosyal yardımlar ve okul pansiyonları yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik Resmî Gazete'de yayımlandı. Ekim 2023,

<https://hhgm.meb.gov.tr/www/mill-egitim-bakanligina-bagli-resm-okullarda-yatililik-bursluluk-sosyal-yaridmlar-ve-okul-pansiyonlari-yonetmeli-ginde-degisiklik-yapilmasina-dair-yonetmelik-resm-gazetede-yayimlandi/icerik/686>

MEB İEGM (2023, 9 Ağustos). Deprem bölgesinde yeni eğitim öğretim dönemine hazırlık çalışmaları hızlandı. Ekim 2023,

<https://iegm.meb.gov.tr/www/deprem-bolgesinde-yeni-egitim-ogretim-donemine-hazirlik-calismalari-hizlandi/icerik/743>

MEB ÖRGM (2019). Psikososyal destek programı uygulama kılavuzu. Ekim 2023,

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_09/30111750_uygulama_kYlavuzu.pdf

MEB ÖRGM (2020, 13 Nisan). EBA TV'de kaynaştırma öğrencilerine özel içerik. Ekim 2023,

<https://orgm.meb.gov.tr/www/eba-tvde-kaynastirma-ogrencilerine-ozelicerik/icerik/1318>

MEB ÖRGM (2020, 20 Nisan). Özel eğitim aile bilgilendirme videoları. Ekim 2023, <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-videolari/icerik/1312>

MEB ÖRGM (2020, 9 Kasım). "Özelim Eğitimdeyim" mobil uygulaması, OECD tarafından tüm dünyaya örnek gösterildi. Ekim 2023, <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozelim-egitimdeyim-mobil-uygulamasi-oecd-tarafindan-tum-dunyaya-ornek-gosterildi/icerik/1494>

MEB ÖRGM (2020, 6 Aralık). ÖÇEET - Özel çocuklarımızla eğlenceli etkinlikler takvimi. Ekim 2023, <https://orgm.meb.gov.tr/www/oceet-ozel-cocuklarımızla-eglenceli-etkinliklertakvimi/icerik/1307>

MEB ÖRGM (2022, 4 Kasım). Kaynaştırma öğrencileri için uyarlanmış etkinlikler. Ekim 2023, <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitimuzaktan-egitim-icerikleri/icerik/1319>

MEB ÖRGM (2023, 7 Nisan). Psikososyal destek projesi başladı. Mayıs 2023, <https://orgm.meb.gov.tr/www/psikososyal-destek-projesi-basladi/icerik/2332>

MEB ÖRGM (2023, 24 Nisan). Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için afet sonrası uyum etkinlikleri kitabı yayımlandı. Ekim 2023, <https://orgm.meb.gov.tr/www/ozel-egitim-ihtiyaci-olan-ogrenciler-icin-afet-sonrasi-uyum-etkinlikleri-kitabi-yayimlandi/icerik/2336>

MEB ÖRGM (2023, 20 Ekim). Deprem bölgesindeki çocuklarımızı destekleyici eğitimlerimiz devam ediyor. Ekim 2023, <https://orgm.meb.gov.tr/www/deprem-bolgesindeki-cocuklarimizi-destekleyici-egitimlerimiz-devam-ediyor/icerik/2522>

MEB ÖRGM (t.y.). Psikososyal dijital destek programı. Ekim 2023, <https://orgm.meb.gov.tr/psikososyaldijitaldestek/>

MEB Personel Genel Müdürlüğü, (ty). Atama. Ekim 2023, http://atama.meb.gov.tr/sonuclar/arsiv/sayisal_veriler.asp?k_yil=2023&k_tur=-1&Sonuc=Goster

MEB SGB (2020). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2019 yılı idare faaliyet raporu. Ekim 2023, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/12144540_28191618_Milli_EYitim_BakanlYYY_2019_YYIY_Ydare_Faaliyet_Raporu_28.02.2020.pdf

MEB SGB (2021). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2020 yılı idare faaliyet raporu. Ekim 2023, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_03/03134336_2020_YYIY_Ydare_Faaliyet_Raporu.pdf

MEB SGB (2022). 2021 yılı idare faaliyet raporu. Ekim 2023, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_05/12182720_MEB_2021_faaliyet_raporu_28nisan2022.pdf

MEB SGB (2023, 4 Ekim). Deprem bölgesi e-bültenleri yayımlanmıştır. Ekim 2023, <https://sgb.meb.gov.tr/www/deprem-bolgesi-e-bultenleri-yayimlanmistir/icerik/511>

MEB SGB (2023a). 2023 yılı performans programı. Ekim 2023,

https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_08/24152223_2023_YYIY_Performans_ProgramY.pdf

MEB SGB (2023b). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı 2023 yılı idare faaliyet raporu. Ekim 2023, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_05/28173625_MEB_2022_Faaliyet_Raporu-son.pdf

MEB TEGM (2023, 25 Şubat). Okul öncesinde haftada 5 gün "ücretsiz yemek" uygulaması 6 Şubat'ta başlıyor. <https://tegm.meb.gov.tr/www/okul-oncesinde-haftada-5-gun-ucretsiz-yemek-uygulamasi-6-subatta-basliyor/icerik/834>

Mendel, T. ve Notess, L. (2020). The right to information in times of crisis: Access to information—saving lives, building trust, bringing hope. *UNESCO series: World trends in freedom of expression and media development (Issue brief)*, 1-17. Ekim 2023, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374369>

Kamu İdarelerince Hazırlanacak Stratejik Planlar ve Performans Programları ile Faaliyet Raporlarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. (2021, 22 Nisan). *Resmî Gazete* (Sayı: 31462). Ekim 2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210422-39.pdf>

Milletlerarası Sözleşme (2009, 14 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 27288). Ekim 2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>

Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2023, 12 Mayıs). *Resmî Gazete* (Sayı:32188). Ekim 2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/05/20230512-26.htm>

Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2023, 14 Ekim). *Resmî Gazete* (Sayı:32339). Ekim 2023, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/10/20231014-1.htm>

Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği. (2013, 7 Eylül). *Resmî Gazete* (Sayı: 28758). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18812&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2023, 8 Eylül). *Resmî Gazete* (Sayı: 32303). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/09/20230908-2.htm>

Misafir Öğrenci Sistemi (t.y.). Anasayfa. Mart 2023, <https://www.misafirogrenci.org>

Mosteller, F. (1995). The Tennessee study of class size in the early school grades. *Critical Issues for Children and Youths*, 5(2), 113-127. Ekim 2023, <https://edsources.org/wp-content/uploads/old/STAR.pdf>

Mullaoglu, S. (2023, 2 Ağustos). Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına soru önergesi. Ekim 2023, <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y1/T7/WebOnergeMetni/429bf3dd-edb2-4e23-9b67-6e9651e97bb6.pdf>

Mullis, I. V. S., von Davier, M., Foy, P., Fishbein, B., Reynolds, K. A. ve Wry, E. (2023). PIRLS 2021 international results in reading. *Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center*. Ekim 2023, <https://doi.org/10.6017/lse.tpisc.tr2103.kb5342>

Mülteci-Der (2023, 13 Şubat). Afette depremzede mültecilere yönelik tutumlar endişe verici!. Ekim 2023, <https://multeci.org.tr/2023/02/13/afette-depremzede-multecilere-yonelik-tutumlar-endise-verici/>

National Disability Authority (t.y.). What is universal design. Ekim 2023, <https://universaldesign.ie/What-is-Universal-Design/>

OCHA (2023, 5 Mayıs). Türkiye earthquake response 3W: Ongoing and completed activities. Ekim 2023, <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrljoiYzYwMWE1MzMtNDA5MCOOMjQOLWE5OTYtNDI2MGIOYmRjY2FjliwidCI6IjBmOWUzNWRiLTUONGYtNGY2MC1iZGNjLTViYTQxNmU2ZGM3MCIslmMiOjh9>

OECD (2008). Education governance: Policy priorities and trends. Ekim 2023, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4581cb4d-en/index.html?itemId=/content/component/4581cb4d-en>

OECD (2021a). The state of school education: One year into the COVID pandemic. Ekim 2023, https://www.oecd-ilibrary.org/education/the-state-of-school-education_201dde84-en

OECD (2021b). The state of global education: 18 months into the pandemic. Ekim 2023, https://www.oecd-ilibrary.org/education/the-state-of-global-education_1a23bb23-en

OECD (2021c). Using digital technologies for early education during COVID-19: OECD report for the G20 2020 Education Working Group.

OECD (2022). Education at a glance 2022: OECD indicators. Ekim 2023, https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2022_3197152b-en

OECD (2023). Education at a glance 2023: OECD indicators. Ekim 2023, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/e13bef63-en.pdf?expires=1697009327&id=id&accname=guest&checksum=BE910FA43E3C296BE4CE1B4316CE3F45>

OECD (2023). OECD family database: Enrolment in childcare and pre-school. Ekim 2023, https://www.oecd.org/els/soc/PF3_2_Enrolment_childcare_preschool.pdf

Öğretmen Ağı (2020a). Pandemide Dijital Öğrenimler Buluşma Raporu. Ekim, 2023. [https://www.ogretmenagi.org/sites/www.ogretmenagi.org/files/publications/DijitalOgrenimPDFrapor.21.10.20%20\(1\).pdf](https://www.ogretmenagi.org/sites/www.ogretmenagi.org/files/publications/DijitalOgrenimPDFrapor.21.10.20%20(1).pdf)

Öğretmen Ağı (2020b). Yeni Dönemde Okula Uyum Kitapçığı: Öğretmenlere ve öğrencilere yönelik yaratıcı çözümler. Ekim 2023, https://www.ogretmenagi.org/sites/www.ogretmenagi.org/files/publications/OA_PDR_Rapor.28.08.20.rev1_.pdf

Öğretmenler.net (2023, 9 Eylül). Deprem bölgesine ilk defa atanan öğretmenlere psikolojik destek ve motivasyon sağlamak amacıyla hizmet içi eğitim verildi. Ekim 2023, <https://www.ogretmenler.net/haber/deprem-bolgesine-ilk-defa-atanan-ogretmenlere-psikolojik-destek-ve-motivasyon-saglamak-amaciyla-hizmet-ici-egitim-verildi-171476>

Öğretmenlik Meslek Kanunu (2022, 14 Şubat). *Resmî Gazete* (Sayı:31750). Ekim 2023,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/02/20220214-1.htm>

ÖRAV (2020). Pandemi döneminde gündelik pratikler, algı ve eğitim ihtiyaçları araştırması. Ekim 2023,
https://www.sivilsayfalar.org/wp-content/uploads/2020/10/PandemDonemindeGundelikPratikler_Algi_Egitim_Ihtiyaclari_ArastirmaRaporu_.pdf

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018, 7 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 30471).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>

Özer, M. [@prof_mahmutozer]. (2023, 9 Mart). Afet bölgesinde 1717 noktada eğitim devam ediyor. Twitter.
https://twitter.com/prof_mahmutozer/status/1633716989649731584?s=21&t=QtCLmFufsCQvOHdz2zeVfw

Özer, M. [@prof_mahmutozer]. (2023, 8 Mayıs). #CanlıYayın 45 bin yeni öğretmen atama programı İstanbul. [Tweet]. Twitter.
https://twitter.com/prof_mahmutozer/status/1655494131475464192

Pala, O. (2023, 28 Mart). Afet sonrası görmemiz gereken potansiyel: Köyler. *Arkitera*. Ekim 2023,
<https://www.arkitera.com/gorus/afet-sonrasi-gormemiz-gereken-potansiyel-koyler/>

Plan International UK (2020). The impacts of Covid-19 on girls in crisis. Ekim 2023,
<https://plan-uk.org/file/the-impact-of-covid-19-on-girls-in-crisispdf-O/download?token=vTGWYpuN>

Putnick, D. ve Bornstein, M. (2016). Girls' and boys' labor and household chores in low- and middle-income countries. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 81(1), 104–122. Ekim 2023, <https://doi.org/10.1111/mono.12228>

Reimers, F. (2021). Education and Covid-19: recovering from the shock created by the pandemic and building back better. Educational Practices Series: 34. UNESCO International Bureau of Education ve International Academy of Education (IAE).

Uysal Ünsal, E. ve Koyuncu, F. (2022). Öğretmenin iyi olma halinin yansımaları. *Sağlık ve Eğitim Vakfı*. Ekim 2023,
https://flipbook.sev.org.tr/sev/ogretmenin_iyi_olma_halinin_yansimalari/

Save the Children, Educo, Ayuda en Acción, Global Campaign for Education, Entreculturas, Doctors of the World, Plan International, UNICEF ve World Vision (2023). Education in emergency situations: Guarantee the basic right to education especially in times of crisis and conflict. Ekim 2023, <https://inee.org/sites/default/files/resources/english.pdf>

SDGs at Halftime (t.y.). The world needs a halftime talk. Ekim 2023, <https://sdghalftime.org/>

Sert, D., Danış, D. ve Sevinin E. (2023). Durum tespit raporu: Göç ve deprem. *Göç Araştırmaları Derneği*. Ekim 2023,
<https://www.gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/311/G%C3%B6%C3%A7%20ve%20Deprem%20-%20Durum%20Tespit%20Raporu.pdf>

Sert, D. ve Sevinin, E. (2023). Durum tespit raporu II: Göç ve deprem. *Göç Araştırmaları Derneği*. Ekim 2023,
<https://www.gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/320/G%C3%B6%C3%A7%20ve%20Deprem%20%E2%80%93%20Durum%20Tespit%20Raporu%20II.pdf>

- Seyhan, B. (2023, 4 Ekim). AbbVie Türkiye ve Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı "özel eğitim rehabilitasyon birimi" ile Hatay'da engelli çocukların yanında. *Sosyal Up*. Ekim 2023, <https://sosyalup.net/abbvie-turkiye-ve-turkiye-spastik-cocuklar-vakfi-ozel-egitim-ve-rehabilitasyon-birimi-ile-hatayda-engelli-cocuklarin-yaninda/>
- SGDD Göç Akademisi COVID-19 pandemisinin Türkiye'deki uluslararası koruma ve geçici koruma altındaki çocuklar üzerinde etkileri araştırması. Ekim 2023, https://www.sivilsayfalar.org/wp-content/uploads/2021/05/sgdd_akademi_covid_cocuklar_turkiye_etkisi_raporu.pdf
- Shah, S. (2016). Early childhood development (ECD) in emergencies. *Health & Education Advice & Resource Team*. Ekim 2023, <https://inee.org/sites/default/files/resources/Sweta-Shah-Reading-Pack-1.pdf>
- Sputnik (2023, 7 Mart). Kahramanmaraş'ta çadır kenti su bastı. Ekim 2023, <https://sputniknews.com.tr/20230307/kahramanmarasta-cadir-kenti-su-basti-1067918972.html>
- Sputnik (2023, 2 Ekim). Samsun'da okullar tatil edildi. Ekim 2023, <https://sputniknews.com.tr/20231002/samsunda-okullar-tatil-edildi-1075934369.html>
- Stockholm Resilience Center (t.y.). Planetary boundaries. Ekim 2023, <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>
- Tanrıverdi, E., Kurada, B. Şen, M. F. ve Demirkol Kılıç, E. (2023). Türkiye'de afet yönetimi bağlamında kritik altyapı kavramı. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 10(1), 1-8. Ekim 2023, [https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3128803#:~:text=T%C3%BCrkiye%27de%20Kritik%20Altyap%C4%B1%20Tan%C4%B1m%C4%B1%20ve%20Sekt%C3%B6rleri&text=AFAD%20daha%20sonra%20kritik%20altyap%C4%B1,etmi%C5%9Ftir%20\(AFAD%2C%202022\).](https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3128803#:~:text=T%C3%BCrkiye%27de%20Kritik%20Altyap%C4%B1%20Tan%C4%B1m%C4%B1%20ve%20Sekt%C3%B6rleri&text=AFAD%20daha%20sonra%20kritik%20altyap%C4%B1,etmi%C5%9Ftir%20(AFAD%2C%202022).)
- Taşdemir, F. (2023, 28 Ocak). 4-6 yaş için düzenlenen Kur'an kurslarında 193 bin 564 öğrenci eğitim alıyor. *Anadolu Ajansı*. Ekim 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/4-6-yas-icin-duzenlenen-kuran-kurslarinda-193-bin-564-ogrenci-egitim-aliyor/2799915#:~:text=AA%20muha birinin%20Diyanet%20%C4%B0%C5%9Fleri%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1ndan,bin%20564%20%C3%B6%C4%9Frencinin%20e%C4%9Fitimi%20s%C3%BCr%C3%BCyor>
- TCCB SBB (t.y.). On ikinci kalkınma planı için çalışmalar başladı. Ekim 2023, <https://onikinciplan.sbb.gov.tr/on-ikinci-kalkinma-plani-hazirlik-calismalari-basladi/>
- TCCB SBB (2019). On birinci kalkınma planı (2019-2023). Ekim 2023, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf
- TCCB SBB (2022a). On ikinci kalkınma planı (2024-2028) özel ihtisas komisyonları ve çalışma grupları el kitabı. Ekim 2023, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Ikinci_Kalkinma_Planı_Ozel_Ihtisas_Komisyonlari_El_Kitabi.pdf
- TCCB SBB (2022b). 2023 yılı cumhurbaşkanlığı yıllık programı. Ekim 2023, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/11/2023-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi.pdf>

TCCB SBB (2023). 2024 yılı bütçe gerekçesi. Ekim 2023, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/10/2024-Yili-Butce-Gerekcesi.pdf>

TESEV (2008). İyi yönetim el kitabı. Ekim 2023, https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_Iyi_Yonetisim_Kaliteli_Yasam.pdf

TMMOB (2023, 6 Ekim). TMMOB 6 Şubat depremleri 8. ay değerlendirme raporu yayımlandı. Ekim 2023, <https://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmob-6-subat-depremleri-8-ay-degerlendirme-raporu-yayimlandi>

TRT Haber (2022, 2 Aralık). Bakan Özer: 2023'te 2,5 milyon öğrenciye ücretsiz yemek vereceğiz. Ekim 2023, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-ozer-2023te-25-milyon-ogrenciye-ucretsiz-yemek-verecemiz-727896.html>

Tohum Otizm Vakfı (t.y.). Depremden etkilenen otizmliler çocuklara eğitim & teknoloji desteği projesi. Ekim 2023, <https://tohumotizm.org.tr/wp-content/uploads/2023/03/TOV-FTH.pdf>

Tunca, E., Kesbiç, K. ve Gencer, E., G. (2021). Eğitim izleme raporu 2021: Öğrenciler ve eğitime erişim. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2023, <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2021-ogrenciler-ve-egitime-erisim/>

Tunca, E., Kesbiç, K., Gencer, E. G, Korlu, Ö. ve Akay S. S. (2022). Eğitim izleme raporu 2022. *Eğitim Reformu Girişimi*. Ekim 2023, <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2022/>

TÜİK (2022, 7 Aralık). Eğitim harcamaları istatistikleri, 2021. Ekim 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Egitim-Harcamalari-Istatistikleri-2021-45553>

TÜİK (2023, 22 Mart). Türkiye çocuk araştırması, 2022. Ekim 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Cocuk-Arastirmasi-2022-49744>

TÜİK (2023, 23 Mart). İşgücü istatistikleri, 2022. Ekim 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390>

TÜİK (2023, 17 Mayıs). İstatistiklerle gençlik, 2022. Ekim 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2022-49670>

TÜİK (2023, 3 Ekim). Tüketici fiyat endeksi, Eylül 2023. Ekim 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Eylul-2023-49659#:~:text=T%C3%9C%C4%BOK%20Kurumsal&text=T%C3%9C%FE%27deki%20>

Türk Eğitim-Sen (2022, 24 Kasım). Ekonomiye, mesleğe, eğitim yönetimine ve ÖMK'ya dair: Öğretmenler günü raporu. Ekim 2023, <https://turkegitimsen.org.tr/storage/2022/11/Ogretmenler-gunu-rapor-21.11.2022-2.pdf>

Türk Eğitim-Sen (2023, 25 Ocak). Şubat'ta en az ücretli öğretmen sayısı kadar, yani en az 80.000 atama yapılacağı duyurulmalıdır. Ekim 2023, <https://turkegitimsen.org.tr/181856-2/>

Türk-İş (2023, 29 Eylül). Türk-İş Eylül 2023 açlık ve yoksulluk sınırı. Ekim 2023, <https://www.turkis.org.tr/turk-is-eylul-2023-aclik-ve-yoksulluk-siniri/#:~:text=D%C3%96RT%20K%C4%B0%C5%9E%C4%BOL%C4%BOK%2>

OA%C4%BOLEN%C4%BON%20AYLIK%20GIDA,MAL%C4%BOYET%C4%BO%2017.336%20TL%27YE%20ULA%C5%9ETI

Türkiye Down Sendromu Derneği (t.y.). Geleceğe +1 akademisi açıldı!. Ekim 2023,
<https://www.downturkiye.org/duyuru-ve-bildiri/93-gelecege-1-akademisi-acildi>

Türkiye Klinikleri (2020). COVID-19 Pandemisi ve çocuk ve ergen ruh sağlığı. Ekim 2023,
<https://www.turkiyeklinikleri.com/journal/covid-19/1077/issue/2020/1/48-0/covid-19-pandemisi-ve-cocuk-ve-ergen-ruh-sagligi/tr-index.html>

Türkiye Earthquake Emergency Response Education Sector Coordination (2023, 9 Ağustos). The meeting minutes of the Gaziantep education sector coordination.

Türk Tabipler Birliği (2020). COVID-19 pandemisi 6. ay değerlendirme raporu: COVID-19 Pandemi Sürecinde Ruh Sağlığı.

Türk Tabipleri Birliği (2021). COVID-19 ve okullar hakkında değerlendirme ve öneriler. Ekim 2023,
https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/ttb_7mayis2021_degerlendirme.pdf

Tüzün, I. (2022) Eğitimi dönüştürmek zirvesinden izlenimler. *ERG Blog*. Ekim 2023,
<https://www.egitimreformugirisimi.org/egitimi-donusturmek-zirvesinden-izlenimler/>

UNDRR (2023). International day for disaster risk reduction: Fighting inequality for a resilient future. Ekim 2023, <https://iddrr.undrr.org/>

UNESCO (2015). Thematic indicators to monitor the education 2030 agenda. Ekim 2023,
https://apa.sdg4education2030.org/sites/apa.sdg4education2030.org/files/2020-12/06_43-indicators-to-monitor-education2030.pdf

UNESCO (2023). Global education monitoring report, 2023: Technology in education: a tool on whose terms?. Ekim 2023,
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000385723>

UNESCO Institute for Statistics (2021). Pandemic-related disruptions to schooling and impacts on learning proficiency indicators: A focus on early grades. Ekim 2023, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377781>

UNESCO (t.y.) Global monitoring of school closures. Ekim 2023,
<https://webarchive.unesco.org/web/20220625033513/https://en.unesco.org/covid19/educationresponse#durationschoolclosures>

UNESCO, UNICEF ve Dünya Bankası (2022). Where are we on education recovery?. Ekim 2023,
<https://www.unicef.org/media/117626/file/Where%20are%20we%20in%20Education%20Recovery?.pdf>

UNICEF (2020). COVID-19 operational guidance for implementation and adaptation of MHPSS activities for children, adolescents, and families. Ekim 2023,
<https://app.mhpss.net/resource/covid-19-operational-guidance-for-implementation-and-adaptation-of-mhpss-activities-for-children-adolescents-and-families>

UNICEF (2021a). COVID-19 and School Closures: One year of education disruption. Ekim 2023,
<https://data.unicef.org/resources/one-year-of-covid-19-and-school-closures/>

UNICEF (2021b). Preventing a lost decade. Ekim 2023, <https://www.unicef.org/media/112891/file/UNICEF%2075%20report.pdf>

UNICEF (2021c). UNICEF uyarıyor: COVID-19'un çocukların ve gençlerin ruh sağlığı üzerindeki etkisi "buzdağının sadece görünen kısmı" olabilir. Ekim 2023,

<https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-uyar%C4%B1yor-covid-19un-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-ve-gen%C3%A7lerin-ruh-sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-%C3%BCzerindeki-etkisi>

UNICEF (2021d) The state of the world's children 2021: On my mind – Promoting, protecting and caring for children's mental health. Ekim 2023,
https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2021?utm_source=referral&utm_medium=media&utm_campaign=sowc-web

UNICEF (2021e). The climate crisis is a child rights crisis: Introducing the children's climate risk index. Ekim 2023,
<https://www.unicef.org/media/105376/file/UNICEF-climate-crisis-child-rights-crisis.pdf>

UNICEF (2023). Prospects for children in the polycrisis: A 2023 global outlook. Ekim 2023,
<https://www.unicef.org/globalinsight/media/3001/file/UNICEF-Innocenti-Prospects-for-Children-Global-Outlook-2023.pdf>

UNICEF (2023a). Transforming education with equitable financing. Ekim 2023,
<https://www.unicef.org/reports/transforming-education-equitable-financing>

UNICEF (2023b). Undernourished and overlooked: A global nutrition crisis in adolescent girls and women. Ekim 2023,
<https://data.unicef.org/resources/undernourished-and-overlooked/>

UNICEF (t.y.a). Çocuk haklarına dair sözleşme, yazılı maddeler. Ekim 2023,
<https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

UNICEF (t.y.b). Children with disabilities in emergencies: Every child has the right to live in an inclusive world. Ekim 2023,
<https://www.unicef.org/disabilities/emergencies>

UNICEF Office of Research (2022). Places and spaces: Environments and children's well-being. Innocenti Report Card 17. Ekim 2023,
https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/RC17-EN_Places-and-Spaces_Environments-and-childrens-well-being_Report-Card-17.pdf

UNICEF Türkiye millî Komitesi (2021, 9 Aralık). COVID-19 '75 yıllık tarihimizde çocukları etkileyen en büyük küresel kriz. Ekim 2023,
<https://www.unicefturk.org/yazi/covid19-en-buyuk-kuresel-kriz>

UNICEF U-Report Greece Platform (2023). Youth and adolescents' mental health in the post COVID-19 era. Ekim 2023,
<https://www.unicef.org/greece/media/3001/file/Youth%20and%20Adolescents%E2%80%99%20>

UN Women (2020a). Politika özeti: COVID-19'un kadınlar üzerindeki etkisi. Ekim 2023,

<https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/Policy-brief-The-impact-of-COVID-19-on-women-tr.pdf>

UN Women (2020b). The impact of COVID-19 on women's and men's lives and livelihoods in Europe and Central Asia. Ekim 2023, <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2020/07/The%20impact%20of%20COVID19%20on%20womens%20and%20mens%20lives%20and%20livelihoods%20in%20Europe%20and%20Central%20Asia.pdf>

UN Women (2023). The progress on the sustainable development goals: The Gender snapshot 2023. Ekim 2023, <https://unstats.un.org/sdgs/gender-snapshot/2023/GenderSnapshot.pdf>

Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi (2021). Global report on internal displacement 2021. Ekim 2023, <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2021/>

Üresin, E., İlik, Ş. Ş., Anıl, A. ve Alicioğlugil, E. (2021). Pandemi döneminde uzaktan eğitimin özel gereksinimli öğrencilerin ebeveynlerinin görüşlerine göre incelenmesi. *Millî Eğitim Özel Eğitim ve Rehberlik Dergisi*, 1(2), 121-147. Ekim 2023, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ozelegitimrehberlikdersisi/issue/66067/1032316>

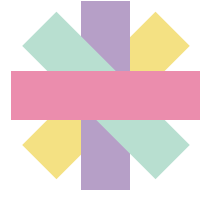
Wardle, C. (2020, 22 Ekim) Understanding information disorder. *First Draft*. Ekim 2023, <https://firstdraftnews.org/long-form-article/understanding-information-disorder/>

Warren, J., Hoffman, E. ve Andrew, M. (2014, 1 Aralık). Patterns and trends in grade retention rates in the United States, 1995–2010. *American Educational Research Association*, 43(9), 433–443. <https://doi.org/10.3102/0013189X14563599>

Yazçayır, G. ve Gürgür, H. (2021). Students with special needs in digital classrooms during the COVID-19 pandemic in Turkey. *Pedagogical Research*, 6(1).

YEĞİTEK (2023, 3 Temmuz). Türkiye Güvenli Okulaşma ve Uzaktan Eğitim (SSDE) projesi. Ekim 2023, <https://yegitek.meb.gov.tr/www/turkiye-guvenli-okullasma-ve-uzaktan-egitim-ssde-projesi/icerik/3050>

YÖK (2023, 10 Mayıs). Depremzede öğrencilere deprem bölgesindeki devlet üniversitelerinde yüzde 25 ek kontenjan. Ekim 2023, <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2023/depremezede-ogrencilere-illerindeki-devlet-universitelerinde-yuzde-25-ek-kontenjan.aspx>

KOORDİNASYON

Ekin Gamze Gencer

KATKIDA BULUNANLAR

Serdar Güneri

Umay Aktaş Salman

Güenalp Turan

Gülbeyaz Durmuş

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Ekin Gamze Gencer

Kayıhan Kesbiç

Özgenur Korlu

Helin Su Kotan

Sinem Sefa Akay

Burcu Meltem Arık

Serdar Güneri

Özge Tan

YAYIN KİMLİĞİ TASARIMI

Fayn

DİZGİ

Müşterekler

İstanbul, Kasım 2023

Bu yayına şu şekilde referans veriniz:

Gencer, E.G., Korlu, Ö., Kesbiç, K., Akay, S.S., Kotan, H. ve Arık, B.M. (2023).

Eğitim izleme raporu 2023. *Eğitim Reformu Girişimi*.

<https://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2023/11/EgitimIzlemeRaporu2023.pdf>

ERG

**EĞİTİM
REFORMU
GİRİŞİMİ**

**EĞİTİM
GÖZLEMEVİ**

egitimreformugirisimi.org